מדרש · אגדה · מדרש רבה · מפרשים · פירוש מהרז״ו

פירוש מהרז״ו על איכה רבה

רבי זאב וולף [מהרז"ו] איינהורן

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

פירוש מהרז"ו על איכה רבה

רבי זאב וולף [מהרז"ו] איינהורן

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/פירוש-מהרזו-על-איכה-רבה/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

פתיחתא 6
פסקה א 6
פסקה ב 6
פסקה ג 8
פסקה ד 8
פסקה ה 9
פסקה ו 10
פסקה ז 10
פסקה ח 11
פסקה ט 11
פסקה י 12
פסקה יא 13
פסקה יב 14
פסקה יג 15
פסקה יד 16
פסקה טו 16
פסקה טז 16
פסקה יז 17
פסקה יח 17
פסקה יט 17
פסקה כ 17
פסקה כא 18
פסקה כב 18
פסקה כג 19
פסקה כד 22
פסקה כה 23
פסקה כו 26
פסקה כז 26
פסקה כח 26
פסקה כט 27
פסקה ל 27
פסקה לא 28
פסקה לב 29
פסקה לג 29
פסקה לד 30
פרשה א 33
פסקה א 33
פסקה ב 34
פסקה ג 34
פסקה ד 35
פסקה יד 35
פסקה טז 35
פסקה יז 35
פסקה יח 36
פסקה יט 36
פסקה כ 36
פסקה כב 36
פסקה כג 37
פסקה כד 39
פסקה כה 39
פסקה כו 40
פסקה כז 40
פסקה לב 41
פסקה לג 41
פסקה לד 42
פסקה לה 42
פסקה לו 42
פסקה לז 43
פסקה לח 44
פסקה לט 44
פסקה מ 44
פסקה מב 45

פסקה מג 45
פסקה מד 46
פסקה מז 46
פסקה נ 47
פסקה נא 47
פסקה נב 48
פסקה נה 49
פסקה נו 49
פסקה נז 49
פרשה ב 50
פסקה א 50
פסקה ה 54
פסקה ו 55
פסקה ז 55
פסקה ח 55
פסקה ט 55
פסקה י 56
פסקה יא 56
פסקה יב 56
פסקה יג 56
פסקה יד 56
פסקה טו 57
פסקה יז 57
פסקה יח 58
פסקה יט 58
פסקה כ 58
פסקה כא 58
פסקה כב 59
פסקה כד 59
פסקה כה 59
פרשה ג 60
פסקה א 60
פסקה ב 61
פסקה ג 61
פסקה ד 62
פסקה ח 64
פסקה ט 64
פסקה י 64
פסקה יא 65
פסקה יג 65
פסקה יד 66
פסקה טו 66
פסקה טז 67
פסקה יז 67
פסקה יח 67
פסקה יט 67
פסקה כב 68
פרשה ד 69
פסקה א 69
פסקה ד 70
פסקה ו 70
פסקה ח 71
פסקה ט 71
פסקה י 71
פסקה יב 71
פסקה יג 71
פסקה יד 72
פסקה כה 73
פרשה ה 74
פסקה א 74
פסקה ב 74
פסקה ג 74
פסקה ה 75
פסקה ו 75

פסקה ז 75
פסקה ח 75
פסקה ט 75
פסקה י 76
פסקה יא 76
פסקה יב 76
פסקה יג 76
פסקה יד 76
פסקה טז 77
פסקה יז 77
פסקה יח 77
פסקה יט 78
פסקה כ 78
פסקה כא 79
פסקה כב 79

פתיחתא

פסקה א

צהלי קולך בת גלים. וס"ד הקשיבי לישה עניה ענתות. ובפסוקים הקודמים חושב המסעות שנסע בבואו לירושלים דרך סיפור בלשון עבר קודם פסוק צהלי ואחר פסוק צהלי רק פסוק צהלי הוא בצווי גם יקשה איך אומר לעצים ואבנים צהלי קולך עיר בת גלים ולא מצינו עיר ששמה בת גלים ע"כ דורש פסוקים אלו שהוא צווי לישראל צהלי קולך המיוחד לך ע"פ מדה י"ז הקול קול יעקב היינו ע"פ מדה ט' בדברי תורה בב"מ ובתפלה בב"כ וכמ"ש בסנהדרין דף צ"ד שחושב שם היו"ד מסעות שנסע סנחריב מלך אשור באותו יום שבא לירושלים (וכמ"ש אחר המסעות עוד היום בנוב לעמוד משמע אע"פ שעבר כל המסעות הכתובים שם עכ"ז עוד היום מזה הוכיחו שעבר כל המסעות ביום זה) ופריך בגמרא הני טובא הוה ותירץ צהלי קולך בת גלים נביא דקאמר להו לישראל וכו' מהאי לא תסתפי (פירוש מסנחריב) אלא אסתפי מנבוכדנאצר דמתיל לאריה וזהו ג"כ כוונת המדרש שדורש פסוקים אלו:

מסויימים בים. בעת צרה שגורמים העונות אז גם זכות אבות אינם בתוקפם כהרים אלא כגלי ים שאינם מתקיימים רק לשעה מתרוממים ונשפלים תמיד:

וילך פדנה ארם. כשם שאבותיכם היו גולים כך אתם אם לא תקשיבו שמעשה אבות סימן לבנים:

הקשיבי לישה. ליש הוא ארי. ואיך אומר שהליש יקשיב ואם הכוונה שהליש יבא שמאחר שיקשיבו איך יבא הליש וא"כ הם ב' כ"מ והכריע דמ"ש והקשיבו שייך לבת גולים שהיא תקשיב שהרי לישה שהארי מוכן לבא אם לא תקשיב וזה ע"פ מדה ט' וי"ז ואיזה דבר תקשיב נדרש ג"כ ע"פ מדה י"ז כמ"ש (ישעיה נ"א ד') הקשיבו אלי עמי ולאומי אלי האזינו כי תורה מאתי תצא א"כ מ"ש כאן הקשיבו היינו לד"ת ונבואה:

עניה מן הצדיקים. וכאלו כתיב הקשיבו עניה לישה ענתות:

דברי ירמיה. מן הכהנים אשר בענתות וגו' ילקוט ישעיה הא ירמיה אתי ומתנבא עלך תוכחות והוא אמר עלה ארי מסובכו והוא קינן עליהם איכה:

פסקה ב

מי האיש החכם. וס"ד על מה אבדה הארץ ויאמר ה' על עזבם את תורתי:

רבי הוה משלח לר"א ור"א. הוא ר' יהודה הנשיא נכד רבינו ר' יהודה הנשיא ובימיו היו ר' יוחנן וריש לקיש עם תלמידיהם ר"א ור' אסי:

ראש מטרתא. ראש השומרים של העיר וסנטרא בלשון משנה ב"ב דף ס"ח שומר העיר ולא השדה:

אלין חרובא קרתא. אם כל בטחונכם על שומרים אלו לבד בוודאי תחרב העיר וכמ"ש אם ה' לא יבנה וגו' אם ה' לא ישמר עיר שוא שקד שומר וכמ"ש על חומותיך ירושלים הפקדתי שומרים כל היום וכל הלילה תמיד לא יחשו המזכירים את ה' וגו' אלו הם השומרים האמיתים המזכירים את ה' בתורה תמיד ובתפלה:

הלואי אותי עזבו. פי' בעת שעזבו לעבוד אותי הלואי שהיו שומרים תורתי שכולה אור יראתו ואהבתו והיה המאור שבה מחזירה למוטב לעבוד אותי:

בת קול. אבות פרק ששי:

וצבא תנתן. בלשון נקבה יחידית הי"ל ינתנו בלשון זכר ורבים ע"כ דורש על מלכות שנקראת בלשון נקבה יחידית ועי' ב"ר פ"י סי' ה' וס"ד ותשלך אמת ארצה ועשתה והצליחה:

על צבא מרום. וס"ד ועל מלכי האדמה באדמה שפי' ע"פ מדה כ"ב ועל צבא מלכי אדמה וכוונתו המלכות עם צבאה:

התמיד אלו ישראל. כמ"ש תמיד לא יחשו המזכירים את ה':

לא עמדו פילוסופין. ב"ר פרשה ס"ה סי' כ' ועי' רות רבה פסוק ותאמר נעמי לשתי כלותיה:

הקול קול יעקב. קיום יעקב והצלחתו הוא בקולו. ופי' הקול המקיים העולם הוא קול יעקב ובו מתקיים יעקב ג"כ. והידים השולטים בעולם ומחריבים אותו הוא ידי עשו ולא יתכן שיהיו שני הדברים ביחד שהם מכחישים זא"ז וכמ"ש ולאום מלאום יאמץ כשזה קם זה נופל. ובהכרח לדרוש ע"פ מדה ט' הקול קול יעקב ואם לאו והידים ידי עשו:

לכן כאכול קש. וחשש להבה ירפה שרשם כמק יהיה ופרחם כאבק יעלה כי מאסו תורת ה' צבאות ואת אמרת קדוש ישראל נאצו. והיל"ל בהיפך כאכול אש קש ולהבה חשש ירפה. חשש הוא ענין קש וכמ"ש תהרו חשש תלדו קש ודורש ע"פ מדה י"ז:

אלו האבות שהם שרשיהם. וכדלעיל פתיחא א' בת גלים שלא יעמדו להם זכות אבות ולא ישא פניהם וכמ"ש מפורש ש"א י"ב ט"ו ואם לא תשמעו בקול ה' וגו' והיתה יד ה' בכם ובאבותיכם:

כה אמר ה' צבאות. סתמא דמדרש הביא מאמר זה לפתיחא כמו שאר הפתיחות גם חותם כמו בכל הפתיחות התחיל מקונן עליהם איכה ישבה בדד אלא על שלא אמרו

אמורא מיוחד כמו בשאר הפתיחות ע"כ לא הדפיסו המדפיסים בנתינת ריוח וכאלו הוא שייך לפתיחא הקודמת ולא כן הוא:

אוי להם כי נדרו ממני. הושע אמר פסוק זה על עשרת השבטים:

אוי לי על שברי. ובפסוק הקודם והצירותי להם למען ימצאו היינו לישראל וירמיה נתנבא על שבט יהודה ובנימין ובפסוק הסמוך אהלי שודד וכל מיתרי נתקו בני יצאוני ואינם וע"ז אמר השי"ת איכה:

אשר אנכי נושא עליכם קינה. ועמוס ניבא על עשרת השבטים:

קראו למקוננות. וירמיה ניבא על שבט יהודה ובנימין וכלל הדבר שבעת שגלו עשרת השבטים עדיין היה ביהמ"ק קיים ושכינתו ית"ש בתוכו ולא היה ההסתר פנים כ"כ והיה עושה לפעמים נסים בגלוי ע"י נביאים יחזקיהו הצדיק אך בחורבן וגלות שבט יהודה ובנימין השיב אחור ימינו ואז צור ילדך תשי בסילוק שכינתו והסתר פנים שע"כ ירמיה לא אמר והנורא ודניאל לא אמר הגבור והכל בערך אצלנו לא בעצמותו חלילה וכמ"ש אני ה' לא שניתי ודוק מאד:

וכיון שמתו כולם התחיל מקונן עליהם איכה. קיצר במשל וכללו עם הנמשל שהוא מובן. שלא גלו כל השבטים ביחד אלא תחלה ראובן וגד ואח"כ זבולון ונפתלי וכמ"ש לקמן פתיחא ה' וזהו שנים שנים וכשגלו כל עשרת השבטים נשארו שבט יהודה ובנימין אין עוד במי להתנחם וכמ"ש בכה תבכה וגו' אין לה מנחם:

פסקה ג

לא ישבתי בסוד משחקים. מפני ידך בדד ישבתי. ומ"ש לא ישבתי בסוד משחקים פי' שלא התערבתי במנהגי העובדי כוכבים ואיך שייך לזה מ"ש מפני ידך בדד ישבתי שהוא מפני צרה ע"כ דורש מפני ידך ע"פ מדה ט' וי"ז שמפני ידי אחרים לא ישבתי בדד מפני ידו של פרעה כמ"ש תורישמו ידי רצה לכלות אותי וגאלתני מידו וכן מידו של סנחריב כמ"ש ומטה הוא בידם זעמי וכמ"ש בכח ידי עשיתי וכמ"ש ינופף ידו הר בת ציון וגאלתני מידו אך מפני ידך כמ"ש ואשיבה ידי עליך וכמ"ש אך בי ישוב יהפוך ידו וכמ"ש השיב אחור ימינו:

פסקה ד

והמה כאדם. ב"ר פרשה י"ט סי' ט' ושם מבואר:

הכנסתי אותו לגן עדן. פשט הכתוב שעשו כמו סתם בני אדם שאינם עומדים בתפקידם כמ"ש ובן אדם ויתנחם וא"כ הוא מיותר כי למה לנו הדמיון הזה הלא הם עצמם אדם ע"כ דורש כאדם הראשון כאדם מי ששמו אדם והיל"ל עברו ברית כאדם ע"כ דורש

והמה כאדם על שאר דימוים שהכניסו לג"ע וציוהו ועבר כמפורש וגרשו ושלחו ועל האדם הביא הפסוקים כולם מן התורה שכתובים אצל אדם בלשון עבר אך על ישראל הביא פסוקים מן הנביאים לבד פסוק צו שתפס לדוגמא והיה יכול להביא מן התורה אלא שפסוקי התורה המדברים בביאתם לארץ הכל בעתיד כי תבואו וכדומה ע"כ הביא מן הנביאים שמדברים לשעבר כמו באדם לבד פסוק צו שתפס לדוגמא:

פסקה ה

אוי עיר הדמים. עי' ילקוט יחזקאל סי' כ"ד:

דחפשושיתא בגווה. גירסת הערוך יורה דחפשו שיתא לגוה. ופירש המו"ע זוהמא וכ"ה בתרגום יונתן כדודא דזוהמיתא ביה:

מטליות מטליות. וכן תרגם יונתן גלו על גלו ויתפקון עמה:

שבט ראובן ושבט גד. ועמהם חצי שבט מנשה כמפורש דה"א ה' כ"ו:

כעת הראשון הקל וגו'. פעם הראשון נתרוקנה הארץ ונעשית קלה בלא יושבים של זבולון ונפתלי. ואח"כ כעת השני שבט ראובן וגד ואח"כ והאחרון הכביד לשאר השבטים מדלא קאמר והשני הכביד ואלא והאחרון הוא השלישי:

מה מקיים ר"א. שסובר ששבט ראובן וגד גלו תחלה וכאן מפורש שזבולון ונפתלי גלו ראשונה ותירץ שדורש מ"ש כעת הראשון שהיל"ל בעת הראשון אלא פי' שגלות השני של זבולון ונפתלי היה כמו גלות הראשון של ראובן וגד:

הממם כבמכביד. כמ"ש בתרגום יונתן על פסוק וטאטאתיה במטאטי השמד ואהממינה כמה דמהממין במבינה שענין הפינוי והכיבוד נקרא המימה בארמית וכן הביא במוסף ערוך:

שהפלתי קלסין. לא מצאתי פי' בערוך ובמו"ע ואולי צריך להיות קלפים וכמ"ש טרף בקלפי:

להגלותם לא גלו. כמ"ש לקמן פתיחא כ"ג לשמה של רועי ולא עלתה לשמה של אלכסנדרי ולא עלתה לשמה של ירושלים ועלתה וכמ"ש יחזקאל כ"א פסוק כ"ה כ"ו כ"ז כ"ח ע"ש וברש"י שם ומ"ש לא נפל עליה גורל פי' שלא רצו להאמין כשנפל הגורל על ירושלים וכמ"ש ביחזקאל כ"א שם והיה להם כקסם שקר בעיניהם וכמ"ש עוד שם והוא מזכיר עון להתפס זה עונו של זכריה וזהו מ"ש כאן כי דמה בתוכה היה ודוק בזה כי דבר אמיתי ונפלא הוא:

היכן הרגו ישראל. לקמן פתיחא כ"ג וש"נ:

ד"א וכו' עד דמה לגווה. תיבת ד"א מיותר וט"ס כי כוונת המדרש לדרוש פסוק ט' ולא פסוק ו' הנ"ל שכבר דרש ודורש והולך ובילקוט ליתא כל זה ומתחיל גם אני אגדיל המדורה:

אלו המלכים. מה האש נמשך למעלה כך המלך למעלה מן העם:

התם הבשר זה הצבור. וכן לקמן פסוק בלה בשרי ועורי זה הצבור:

כמו בשמים הללו. וכמ"ש בפסוק שמות ל' נ"ג קח לך בשמים ראש כו' רוקח מרקחת מעשה רוקח וכמ"ש ברכות פרק ו' משנה ו' והוא אומר על המוגמר אע"פ שאין מביאין את המוגמר אלא לאחר סעודה:

את מוצא. בא לפרש מ"ש והרקח המרקחה כפשוטו מגודל הרעב והחום שבפנים ומבחוץ היה גופן תוסס:

איכה ישבה בדד. היינו ירושלים היא הסיר שנשארה ריקה ככל המבואר וסופה להתמלאות וזהו כאלמנה שעתיד לחזור עליה כמ"ש לקמן פסוק היתה כאלמנה:

פסקה ו

ר' אבהו וכו'. במ"ר פרשה י"ג סי' ד' ושם במ"ר הדרשה בשלמות וכאן חסר הפירוש הא':

אפרים לשמה. וס"ד בשבטי ישראל הודעתי נאמנה:

אתה מוצא. צ"ל ד"א אתה מוצא וכ"ה במ"ר שם:

והיו עשרת השבטים אומרים. ובמדרש תהלים מזמור ע"ו ושם במ"ר איתא התחילו אומות העולם אומרים וכ"ה בילקוט תלים מזמור ע"ו אך בילקוט איכה כמו כאן:

דלמא משוא פנים. וזהו אפרים לשמה תהיה כשיהיה לשמה אז ביום תוכחה שיתוכח על שלא גלו גם יהודה ובנימין:

עדיין לא חטאו. שלא שלם חטאם כמ"ש כי לא שלם עון האמורי ולא נתמלא סאתם אך כאשר נתמלא סאתם אז בשבטי ישראל הודעתי נאמנה וזהו הא קשוט. ואימתי. פירוש בפסוק הסמוך היו שרי יהודה כמשיגי גבול עליהם אשפוך כמים עברתי היינו על יהודה וע"ז בשבטי ישראל וכו' כנ"ל:

פסקה ז

אנינה מבפנים. כמ"ש סנהדרין דף מ"ו במשנה לא היו מתאבלים אלא אוננים שאין אנינה אלא בלב והאבילות הוא מה שעושה בגלוי חליצת מנעל קריעת בגדים וישיבה לארץ:

נקיה מד"ת. כמ"ש מלכה ושריה בגוים אין תורה נקיה מדברי נבואה כמ"ש גם נביאיה לא מצאו חזון מה' נקיים מצדיקים כמ"ש סלה כל אבירי ה' בקרבי:

ישבו לארץ ירמו. איכה ישבה בדד:

פסקה ח

נשמע מציון. שאין לפרש מיושבי ציון שהרי כתוב בס"ד בושנו מאד כי עזבנו ארץ כי השליכו משכנותינו ולא נשארו רק חורבות גלים ואיים וזהו ששואל וכי יש עצים ואבנים בוכים:

שמשרה שכינתו בציון. אף לאחר שחרבה כמ"ש הנה זה עומד אחר כתלנו:

איך הות לן. שמ"ש איך שודדנו משמע שהיא שאלה איך באיזה אופן שודדנו וע"ז לא השיב ודורש שפי' בלשון קובלנא וקינה איך היו לנו מבוזזים כמ"ש זכור ה' מה היה לנו:

כי עזבנו ארץ. וכי עלו לשמים או ירדו לתהום והלא גלו לבבל שנקרא ג"כ ארץ אלא פי' כי עזבנו ארץ המהוללה בתורה שה' דורש אותה:

אלו בתי כנסיות ובתי מררשות. לדעתי הוא טעות בכאן שדורש ארץ על א"י כפשוטו א"כ מ"ש משכנותינו ג"כ כפשוטו מקומות שהיו שוכנים שם ומקומו בדרשה הסמוכה. שדורש ארץ על התורה ומשכנותינו על ב"כ ובמ"ד:

ארוכה מארץ. עפ"י גז"ש שמדבר שם בתורה וחכמה כמ"ש ויגד לך תעלומות חכמה כי כפלים לתושיה החקר אלוה וגו' וע"ז אמר ארוכה מארץ כי הוקשה לו איך שייך לומר כי עזבנו ארץ והלא הגלו אותם בעל כרחם אלא שבושנו שעזבנו התורה וב"כ וב"מ:

זה ביהמ"ק. ע"פ גז"ש כמ"ש ומחיק הארץ יחזקאל מ"ג י"ד שמדבר שם בביהמ"ק:

פסקה ט

כי שמענו חרפה. משמע שלא היה אלא חרפה והלא היה שם הרג רב ושאר צרות בלא מספר ע"כ דורש על חרפה ששקולה ככל הצרות. וכמ"ש ברצח בעצמותי חרפוני צוררי באמרם אלי כל היום איה אלהיך:

לא יבואו בקהל לך. כמ"ש לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' ועליהם אמר כי ראתה גוים באו מקדשה וע"ז אמר כי באו זרים על מקדשי בית ה' ואז שמענו חרפה ולמוד מענינו שהחרפה היה כשבאו למקדש ה' ומצאו שם הכרובים והיינו חורבן בית ראשון ובהכרח שחולק על מי שסובר שיאשיה גנז הארון עם הכפורת והכרובים אלא שסובר כמ"ד ארון גלה לבבל:

מואב ושעיר. גם שעיר שהוא אדום בכלל אשר צויתה לא יבואו בקהל כמ"ש דור שלישי יבא להם בקהל ה' אך שני דורות אסורים ודעת המדרש שגם עמון עמהם כמ"ש בריש הפרשה שים פניך על בני עמון עד פסוק חי"ת ומ"ש ככל הגוים שגם הם יש להם צורות שעובדים אותם וזהו החרפה של כניסת זרים למקדש ה':

לכן חי אני נאם ה' צבאות אלהי ישראל. וכמ"ש מ"ב י"ט ט"ו ה' אלהי ישראל יושב הכרובים גז"ש מה שם כרובים אף כאן כרובים שעל ידם היה החרפה ובפסוק הקודם שמעתי חרפת מואב וגידופי בני עמון:

י"ז בתמוז. בגדר שמיעה שהיא מרחוק כך בי"ז בתמוז היה עדיין רחוק מהחורבן. כסתה כלמה פנינו בקרוב בט' באב:

פסקה י

ולא אותי קראת משא דמשק. שי"ר פסוק אל תראוני אסתר רבה פסוק גם ושתי במ"ר פרשה כ' סי' ה':

ומזכיר ערוער. וערוער עיר מואב כמ"ש בסוף דברים מערוער אשר על שפת נחל ארנון וכתיב כי ארנון גבול מואב וכמ"ש שופטים י"א כ"ו וסיחון לקחה ממואב וישראל מסיחון:

שס"ה בתי עבודות כוכבים. צ"ע מנין לו כל זה:

הגמוניא. צ"ל הומניא כמ"ש במדרש אסתר והערוך מביא מאמר זה מכאן וגורס ג"כ המוניא ופירש המ"ע בלשון יווני הסכמה של רבים:

ואת אלהי ארם. היינו דמשק כמ"ש כי ראש ארם דמשק:

אפילו בשותפות. עי' ביצה כ"ה ב':

ולא תהא כהנת. משנה בסוף יבמות:

כגרזימי הזה. במוסף ערוך בלשון יווני מין מרק מעורב בציר ומאכל זה היה עולה על שולחן מלכים בקינוח סעודה ועכשיו נשכח תיקונו גרון בלשון יווני ציר זומוס מרק עכ"ל גרונזומוס וזהו גרזימי:

אלא ולא אותי. אחרים קראת רק אותי לא קראת:

מטרון כולא יומא. פי' אחר על הפסוק ולא אותי קראת כי יגעת בי בדבר שהוא לעבודתי אתה יגע:

מהבוקר ועד הצהרים. ולשעה אחת בתפלה לפני אתה יגע:

לא הכרתיך יעקב. וזהו ולא אותי קראת הלואי לא התחלת לקרא אותי ולא הכרתיך:

שה עולותיך. שה אחד של שני עולותיך מכל ישראל:

בכסף קנה. קנה הוא קנמון שגדל כמו קנים והיה מצוי הרבה בא"י וכמ"ש למה זה לי לבונה משבא תבא וקנה הטוב מארץ מרחק כי יש לי הרבה גם בא"י:

העברתני ברטאתיך. וכמ"ש ויתן בשבי עוזו ותפארתו ביד צר:

פסקה יא

תחת אשר לא עברת. צ"ע שחושב הפסוקים דרך תשר"ק של איכה א' ואינו חושב הא"ב כסדר אך בפסוק זה יש רמז תחת אשר שחושב לאחור מתי"ו עד אל"ף:

תביאמו ותטעמו. תי"ו של טובה לברכה שישראל יבואו לפני ה' ועכשיו אנו מבקשים שתבא רעתם שעושים לנו לפני ה':

שמעו עמים ירגזון. שמעו גדולתנו וחלו ורגזו ועכשיו שמעי אנחות צרותינו:

ראה ראיתי את עני. שראה בענינו וגאל אותנו ועכשיו קוראים ראה ה' כי צר לי וכביכול אינו רוצה לראות:

בעצם היום הזה. מקרא קודש יהיה לכם ועכשיו אנו קוראים קראתי למאהבי המה רמוני. פי' בעצם היום הזה יו"ט ברור בוודאי לפי חשבון אמיתי ועכשיו קראתי למאהבי המה נביאי וחכמי המה רמוני שקבעו לי שני ימים טובים מספק כמ"ש בהדיא בשי" ר פסוק אל תראוני וגו' כרמי שלי לא נטרתי. ולקמן פסוק קראתי למאהבי ע"ש ותבין כאן:

צדק צדק תרדוף. ברצון ושמחה לעשות דין צדק וצדקה והיה הצדק והצדקה רודפים אחריהם עכשיו למודים להצדיק תמיד הדין על רוב הצרות:

פתוח תפתח את ידך. שתתן לאחרים בהרווחה ועכשיו אתם קוראים פרשה ציון בידיה נותנת יד לאחרים שיתנו לה ואין נותנים:

אלה מועדי ה'. מתפארת ומשתבחת במועדי ה' כמ"ש ב"ר פי"ב אלה תולדות בוראן משבחן ועכשיו קוראים על אלה אני בוכיה על מועדי ה' שבטלה שמחתם ע"פ גז"ש:

במסלה נעלה. שע"י המסלה יתעלו ויתרוממו וכמ"ש ומסלותי ירומון ועכשיו ירדתי ונשפלתי ע"י סלה כל אבירי:

ואשבור מוטות עולכם. מעל צווארכם ועכשיו אנו קוראים נשקד עול פשעי בידו השתרגו עלו על צוארי:

בכל הדרך אשר הלכתם. ור"ד אשר נשאך ה' אלהיך כאשר ישא איש את בנו שהוא כולל כל הטובות ועכשיו לא עליכם כל עוברי דרך הביטו וראו אם יש מכאוב כמכאובי:

לא יחמוד איש את ארצך. אעפ"י שנקראת ארץ חמדה ועכשיו ידו פרש צר על כל מחמדיה היינו על הארץ חמדה ועל שאר כל המחמדים עיין שמ"ר פרשה ל"ב סי' ב':

יכפר עליכם. לטהר אתכם:

חטא חטאה ירושלים. וכמ"ש אוי לך ירושלים לא תטהרי אחרי מתי עוד וכמ"ש נכתם עונך לפני:

והתהלכתי בתוככם. שתהיה שכינתו בתוכנו ועכשיו ויצא כל הדרה זו השכינה:

שלוש פעמים בשנה. יראה כל זכורך שהיו עולים לרגל בשלש רגלים ועכשיו דרכי ציון אבלות מבלי באי מועד:
ליל שמורים הוא לה'. לעשות בו נסים לדורותם לשמחת עולם:
ועכשיו בכה תבכה בלילה. עיין לקמן פסוק השביעני במרורים שליל פסח הוא ליל ט"ב ותבין כאן:
איכה אשא לבדי. בעבור ריבוי העם וכמ"ש בפסוק הקודם פ"א הרבה אתכם וגו' ועכשיו אתם קוראים איכה ישבה בדד העיר רבתי עם:

פסקה יב

מעדה בגד. בשלמה חדשה בימות הגשמים כ"ה בכתובות במשנה חי"ת פרק ה' בהדיא שבימות הגשמים לובשים בגדים חדשים שהם חמים ובימות החמה בבלאותיהם שהם קרים:
זה בוגד. עיין מ"כ גם יש לפרש מלשון בגידה ממש שבמשיכתם בוגדים בבגד וקורעים אותו:
לא זזו עשרת השבטים. הענין בזה שכוונתם בעבדם עבודת כוכבים ומקטרים למלכת השמים למשוך השפע מלמעלה אצלם ומקום ירידה השפע הוא דרך ירושלים כמ"ש בתפלת שלמה וכמ"ש הנשים הכשפניות ומן אז חדלנו לקטר למלכת שמים חסרנו כל וברעב ובדבר תמנו וכאשר משכו השפע שלא ברצון השי"ת ע"כ חרבה ירושלים ודו"ק:
יום שנזדווג נבוכדנאצר. שי"ר פסוק פשטתי וכמ"ש בפסוק הקודם לפסוק מעדה בגד שן רועה ורגל מועדת וכמ"ש בפתיחא י"ג הסמוכה היינו ע"י נ"נ והוא העדה בגדי תפארת של ישראל על שאז זכר להם עון העגל כמ"ש יחזקאל ט' וקרא באזני קול גדול ולא אשמע אותם ויקרא באזני קול גדול לומר קרבו פקודת העיר וכמ"ש חז"ל שעד חורבן הבית היה פוקד עון העגל כמ"ש וביום פקדי ופקדתי וזהו קרבו פקודות העיר כמ"ש בילקוט יחזקאל ט' וכמ"ש בהדיא יחזקאל כ' בני בבל וכל כשדים היינו חיל נ"נ והפשיטוך את בגדיך ולקחו כלי תפארתך הם בגדי כהונה ומלכות והשבתי זמתך וגו' מארץ מצרים וכמ"ש שמ"ר פרשה מ"ג סוף ס"ז בהדיא למה ה' יחרה אפך בעמך אשר הוצאת מארץ מצרים דע מהיכן הוצאת אותם ע"ש ותבין כאן הרי שדברי חז"ל מפורשים בכתוב באר היטב ומ"ש ביום קרה א"ת קרה אלא קרא שביום זה נגזר עליהם ככל המבואר:
מרתף של יין. עיין ב"ר פרשה ל"ח סי' ו' ממש בדומה לזה:
מסתיא דכולה בישא. וזהו חומץ על נתר שגם הנותרים ג"כ רעים שהחמיצו:

לא עייל באודנא דרקדא. שאין הזמר נכנס באזני השומעים לפעול מהם פעולת הרקידה מלב רע מצרות שיש בלבו:

ברא דטפשא. בעבור טפשות שאינו מבין ערך הזמר:

ד"א וכו' אמר ר' סימון. שעד כאן דעת ר"ח בר פפא כמ"ש בריש הדרשה ר"ח ב"פ ור' סימון ועתה מתחיל דרשת ר"ס:

כאשר קראו ולא שמעו. וס"ד כן יקראו ולא אשמע:

ויהיו מלעיבים. וס"ד ובוזים דבריו ומתעתעים בנביאיו וגו' ויעל עליהם את מלך כשדים. וענין הביזוי שהיו אומרים שלעתיד רחוקות הוא ניבא מיד ויעל עליהם בפסוק הסמוך וכאשר דורש והולך מפסוקי יחזקאל. וכמ"ש בשבת דף ק"מ שפרה שפיה רע מפני הרירין וכל מה שאוכלת נמאס וכך היו אומרים על דברי הנביא:

לפי שהיו ליצני. קה"ר פסוק אין אדם שליט:

ממללים בפיהם. כמפורש יחזקאל ל"ג ל' הנדברים בך אצל הקירות ודיבר חד את אחד וגו' (והיינו שהיו מדברים יחד ומרמזים זה לזה). והנך להם כשיר עגבים וגו' ובבואה הנה באה וגו' שהליצנות היה שלעתים רחוקות הוא ניבא וזה ושר בשירים ושם במדרש קהלת בארתי בדרך המדות ע"ש ותבין כאן הרי שהפסוקים במשלי וביחזקאל י"ב ול"ג ובד"ה ל"ו הכל ענין אחד:

מנין מלאתי. וה"א היתירה מורה על ביהמ"ק ור"ד איכה היתה לזונה קריה נאמנה מלאתי משפט והיו"ד מיותר ואיך שייך לומר מלאתי משפט ע"כ דורש על גימטריא מנין של מלאתי:

ובית תלמוד. והיה שם בכל ב"מ מקום קבוע לדיינים ושופטים וזהו מלאתי משפט ע"פ מדה ט' דיינים במקום משפט וזה היה בבית שני שהחריבו אספסיאנוס וטיטוס:

ששם מתנים שבהו. כמ"ש שופטים ה' שם יתנו צדקות ה' וכמ"ש וגדולתך אספרנה:

פסקה יג

מפיץ וחרב. שן רועה מעדה בגד ג' פסוקים אלו סמוכים ודורשים כאן:

אמרו ישראל. על שכתוב שן רועה סתם לא לטובה ולא לרעה ואצל רגל אמר מועדת שפירושו מלשון שור המועד מיועד להזיק ולהרוג ע"כ דורש אצל שן לטובה ולרעה ואצל רגל רק לרעה:

אכלה ומרקה. ושארה ברגלי רפסה דניאל ז':

על שבגדנו. ס"ד דריש שן רועה ורגל מועדת מבטח בוגד ביום צרה:

שן מערערה. **מלשון רוע התרועעה הארץ**. ורגל ממטמטה מלשון ולא מעדו קרסולי:

בגדו בעבודת כוכבים ובטחו בי. שתיבות מבטח בוגד סותרים זה לזה שהבוטח אינו בוגד והבוגד אינו בוטח ע"כ דורש בענינים הפוכים שבהכרח יהיה יחד בוטח ובוגד וכמ"ש הוי האומרים לעץ אבי אתה ולאבן את ילידתני וגו' וס"ד כי פנו אלי עורף ולא פנים הרי מבטח ובוגד יחד:

פסקה יד

הוא עצמו נידון. וכמ"ש אל תוכח לץ פן ישנאך שמחרף את המוכיח ומכהו ונוטר לו שנאה:

ויהרוג פקח בן רמליהו. ביהודה מאה ועשרים אלף ביום אחד ושם פסוק ט' ותהרגו בם בזעף עד לשמים הגיע וזהו רגזתי ועיין עוד שם בפרשה כמה הריגות שהיה לו לאחז מכמה צדדים ובסוף כתוב שם ד"ה ב' כ"ח פסוק כ"ב ובעת הצר לו ויוסף למעול בה' הוא המלך אחז זהו ואין נחת שכל הצרות הגדולות האלו לא די שלא פעלו אצלו שישוב בתשובה אלא עוד הוסיף למעול מעל:

שהקתי עליהם. מלשון שמחה וטובה:

תחת כפי המלה. צ"ע איך ומה דורש הפסוק בד"ה ב' כ"ה:

וכולם נבקעו. מיתה אכזרית שלא צוה אפילו לרשעים רק בחרב. ובסוף כתוב ויהי אחרי בא אמציהו וגו' ויבא את אלהי בני שעיר ויעמידם לו לאלהים ולפניהם ישתחוה וזהו אין נחת שלא היה להקב"ה נחת מהם ועיין מ"כ ודו"ק:

פסקה טו

כבוד לאיש. זה הקב"ה ה' איש מלחמה שבת מריב כמ"ש מיכה ו' ב' כי ריב לה' עם עמו וגו' ובהושע י"ב וריב לה' עם יהודה:

ומכיוצא בהם. וכן יפרע ממנו:

ויחללו את שם קדשי. באמור להם עם ה' אלה ומארצו יצאר ובפ' כ"ג שם וקדשתי את שמי הגדול המחולל בגוים וגו' וידעו הגוים כי אני הוא ה' וגו' פי' כי אני הוא ה' אשר מעולם ולא זקנתי ולא שניתי:

מוכיח לישראל ואוכר להם אינה. צ"ע מה תוכחה היה כאן והלא איכה הוא קינה על החורבן ויתכן שהרי הקינות כבר נאמרו בימי יהויקים הרבה שנים קודם החורבן העתיד ואז היה בגדר תוכחה כדי שישובו וזהו ומוכיח לרשע וכו' ואומר להם איכה ומ"ש מומו כמ"ש בקינה של אני הגבר הייתי שחוק לכל עמי וגו':

פסקה טז

דרכך ומעלליך. להפוך מדת הרחמים למדת הדין:

שבחו שר מלך. באיזה מקום יכול להספיק לעמו פרנסתם במלואו וטובו שישבחו אותו שלא חסר להם לא בישוב בתמיה בוודאי רק בישוב וישראל גרמו בדרכם ועלילותם להפוך שבמדבר לא חסר להם דבר ובישוב חסר הכל:

פרש ענן למסך שלא יזיקו חום השמש ובישוב צפד עורם על עצמם יבש היה כעץ מהחום הפנימי של רעב וצמאון והחום החיצוני של השמש:

לבי לחוקקי ישראל. רוה"ק אומרת כך שהקב"ה נותן כביכול לבו אל חוקקי ישראל. ודורש ד"א לבך על ביהמ"ק כמ"ש לקמן פתיחא ל"א:

צור לכבי. הצור הוא הקב"ה הוא לבבי וזהו כי נגע עד לבך שסלק שכינתו ממנו ונשאתי קינה איכה ישבה בדד:

פסקה יז

ישיחו בי. לקמן פסוק הביא בכליותי כה"ע:

כמה שנים את בעי מחי. כמה שנים אתה רוצה לחיות כחלוקא דיהודאי שצריך להחליף בכל שבת ע"כ יש לו כמה חלוקות:

ומשתכחין בסעודת תשעה באב. יתכן שפירושו משתכרין בצרתן שכורת ולא מיין וכמ"ש בשי"ר פסוק שתו ושכרו דודים אלו נדב ואביהוא שנשתכרו בצרתן:

פסקה יח

מה שהשביענו. שמיד בצאתנו ממצרים שצונו לעשות שמחה ויום טוב מיד רמז לנו שאנו עתידים לגלות ולהחרב שזהו הרמז של המרור בליל פסח על צרת ט"ב שתמיד הם ביום אחד אם פסח ביום ג' גם ט"ב ביום ג' מיום טוב לאבל וכן רבתי עם היתה כאלמנה וכדמיון המקונן שאלי שרופה סיני העל כן בחר בך כי תתמעט מכבודך משל למלך שעשה משתה לבנו וצפה שימות וכו' ע"ש:

פסקה יט

ושותין מי השילוח. וכמ"ש ישעיה חי"ת יען כי מאס העם הזה את מי השילוח וגו' לשתות מי שיחור:

פסקה כ

הנה פתיחא זו. לדעתי נשתבשה מאד ואין לה שום ביאור בלא הגהה ויש בה שלשה דרשות חסרים ואנו לומדים מדרשה אחרונה שקדתי להשרות שכינתי לעולם אך כאשר גרמו עונות ישראל ואהיה כצפור בודדת וכן צריך להיות בדרשה א' שקדתי להכניס בני לארץ ישראל מיד בצאתם ממצרים אך כאשר חטאו במרגלים מיד ואהיה כצפור כל מ' שנה ממקום למקום. ויסעו ויחנו ושכינה עמהם. ודרשה ב' שקדתי ליתן לבני התורה

ביציאתם ממצרים ולא היה אפשר מפני שנסעו וחנו במחלוקת עד שבאו לסיני וכמ"ש מכילתא יתרו פסיק ויחן שם ישראל אך כאשר חטאו בעגל מיד ואהיה כצפור נודדת כמ"ש ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה הרחק מן המחנה אמר מנודה לרב מנודה לתלמיד. דרשה שלישית כנ"ל ודוק מאד ופסוק שקדתי הוא בתהלים ק"ב חי"ת ובילקוט תהלים כה"ע כמו כאן. וצ"ע:

היא ישבה בדד. בילקוט תהלים שם הגי' היא יושבת כבודדת וצ"ל בודדת ופי' שאע"פ שנוטלים גוזליה אינה מנחת קנה אלא יושבת לבדה בקנה כך אעפ"י שחרב ביהמ"ק שכינה במקומה הנה זה עומד אחר כתלנו:

פסקה כא

שהיא מטמאה כנגע. כמ"ש אצל יעקב הסירו את אלהי הנכר אשר בתוככם והטהרו והחליפו שמלותיכם כמו מצורע:

אלו בגדי כהונה. לעיל פתיחא מעדה בגד:

לא היה אחר מהם. לקמן פתיחא כ"ג וזכור: טמא טמא ע"פ מדה יו"ד:

והיה כי יאמרו. כאשר עזבתם אותי ותעבדו אלהי נכר בארצכם כן תעבדו זרים בארץ לא לכם:

יען וביען. עי' ב"ר פרשה צ"ד סי' ט' ומש"ש ובסוף מדרש שמואל ומ"ש דאמרי תרווייהו אע"פ שזה דורש מפסוק זה וזה מפסוק אחר עכ"פ שניהם לדבר אחד נתכוונו שכנגד הזמן שעבדו עבודת כוכבים יהיה בגלות ואע"פ שכבר נמשך הגלות הרבה יותר מכפלים שעבדו עבודת כוכבים שאף אם נחשוב כל זמן של בית ראשון וכל ימי השופטים לא יגיעו לט' מאות שנים והגלות כבר י"ח מאות שנה בהכרח הכוונה שאם היו עושים תשובה אחר כלות משך השנים שעבדו עבודת כוכבים היו נגאלים אך קודם זמן זה לא היה מועיל התשובה להביא גאולה שלמה:

כל ימי אשר הנגע בו יטמא. וס"ד בדד ישב מחוץ למחנה מושבו על שעבדו עבודת כוכבים שמטמא כנגע וזהו איכה ישבה בדד:

פסקה כב

הוי מגיעי בית בבית. שדה בשדה יקריבו עד אפס מקום משמע שאינו גוזל א"כ איזה עון יש בזה ודורש על שנותן עינו על בית חבירו שאצל ביתו ועל שדה חבירו שאצל שדהו ע"כ עושה בערמה ללוות לו מעות על ביתו ושדהו כדי שישארו בידם:

שאתם יורשים. וס"ד והושבתם לבדכם בקרב הארץ:

כזה שהוא צווח. בילקוט ישעיה ה' הגי' מי שהוא צווח:

אלא בשתים. בתמיה עי' מ"כ:
ציון שדה תחרש. ירמיה כ"ו י"ח מיכה ג' י"ב וזהו שדה בשדה יקריבו:
בתחלה היו עובדין. ילקוט יחזקאל ח' כל המאמר ועי' ב"ר פ' כ"ג סי' ג'.
זבחים בגנות. יותר מגולה מן הגגות שטורח לעלות לשם:
בראשי ההרים. שנראה למרחוק:
בשדות. שאין בו מחיצות ובלא טורח:
לבית קדשי קדשים. שכתוב בו בזאת יבא אהרן וזהו בביאה ודורש עוד בא"א:
שתריע לקבל אשה. ובויק"ר סוף פרשה י"ז אין המטה יכולה לקבל אשה ובעלה וריעה כאחד. וכאן פירושו שתיבת מהשתרע תיבה שאין דוגמתה לדרוש נוטריקון תרע אשה ואיש וריעה לחברם יחד בריעות שזה לא יתכן ועי' במ"ר פ' ז' בסי' יו"ד פ"ט ריש סי' מ"ט:
לאותו שכתוב בו כונס. כמ"ש במ"ר פ"ה סי' ט' שזהו אחד מן הדברים שהחזיק מועט את המרובה ושם לא צר לו וכאן עשיתם לו צרה כ"י:

פסקה כג

וזכור את בוראיך. בסוף מדרש קהלת כל דרשה זו:
כי בו בחר ה'. הכתוב מדבר שם במתנות כהונה וזה משפט הכהנים ראשית דגנך וראשית גז צאנך כי בו בחר היינו בכהן וכבר הביא ע"ז פסוק ובחור אותו ואולי כוונתו על שכתוב סמוך לו וכי יבא הלוי וגו' ככל אחיו הלוים וזה מן המקומות שנקראו הכהנים לוים וכמ"ש בריש הענין שם לא יהיה לכהנים הלוים כל שבט לוי וגו' ועל זה אמר כי בו בחר ה' היינו כל שבט לוי אך בד"ה א' ט"ו ב' ושם כתוב אצל לוים ביחוד ועכ"ז גם שם נכללו הכהנים:
שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ. מ"ש כאן לא טובה ולא רעה גירסא זו לא יתכן אם בגלות הרי רוב צרות ורעות ואם לימות המשיח שכל תקותנו שאז יהיו כל מיני טובות שהתנבאו הנביאים. אך בויק"ר ריש פרשה י"ח הגי' אלו ימות המשיח שאין בהם לא זכות ולא חובה ובהכרח שהכוונה על עוה"ב כי אין בין העוה"ז לימות המשיח אל שעבוד בלבד וכמ"ש יחזקאל ל"ח י"ב עושה מקנה וקנין וכה"ע שם הרי שאז יהיה מנהג ישראל כמו עתה:
השמש למלכות בית דוד. שם הגי' זו מלכות בית דוד:
אחר החורבן. שדרך העבים לבא לפני ירידת הגשם ואחר שירד הגשם הולכים להם העבים. וכאן באו העבים אחר שירד הגשם שאחר חורבן ביהמ"ק באו הצרות:

משמרות. שהיו שומרים ביהמ"ק כהנים ולוים:
כ"ב אלף לוים. כך הוא מספרם של שבט לוי מבן חודש ומעלה כמ"ש במדבר ג' וסובר שהניף כולם מבן חודש ומעלה והתנופה מפורש בריש סדר בהעלותך והנניף כולם בין הראוים לעבודה שהיה מספרם ח' אלפים וה' מאות וחמשים ובין השאר שאינם ראוים לעבודה ועי' במ"ר פ"ג סי' ט' וק"ו כאן וצ"ע:
לזכור את תלמודו. לעיל פתיחא כ"א והצרוע:
א"ר י"ח שנה. בשוח"ט מז' ע"ט א"ר לוי וכ"ה במדרש קהלת פ' זה ומ"ש י"ח שנה כמ"ש ירמיה ריש ל"ב שבשנה י"ח לנ"נ כתוב ואז חיל מלך בבל צרים על ירושלים וכל הי"ח שנה היתה ב"ק מכרזת בפלטין שלו והב"ק הוא דומה לקול יונה כמ"ש ריש ברכות מנהמת כיונה וזהו לקול הצפור והי"ח שנה התחילו בשנה ד' ליהויקים שמלך י"א שנה וכן צדקיהו י"א שנה הרי כ"ב שנה ושנת ד' ליהויקים היא השנה הראשונה לנ"נ כמ"ש מפורש ירמיה ריש כ"ה משנת ד' ליהויקים עד שנת יו"ד לצדקיה הרי י"ח שנה ועכ"ז צ"ע מנין לו שהיה הב"ק קורא ויתכן שעל שירמיה היה מתנבא על נ"נ וכתיב כי עוף השמים יוליך את הקול והגיעו תמיד לאזניו קול נבואת ירמיה:
אמא דבצליה. אמא לשון ותשלח אמתה יד חלוקה משוכה לכאן ולכאן:
אחת הולכת למדבר. צ"ע שהרי מפורש שם ביחזקאל כ"א כ"ד שים לך שנים דרכים לבא חרב מלך בבל וגו' דרך תשים לבא חרב את רבת בני עמון. ואת יהודה בירושלים ולא נזכר שם מדבר ואצ"ל אחת הולכת למדבר עמון ואחת למדבר ירושלים כי כל דרך הוא במדבר:
לשמה של רומי. צ"ע שלא הזכיר המדרש כלל את רבת בני עמון שמפורש במקרא שם והזכיר מדינות אחרות ומ"ש זרע זריעות נטע נטיעות זהו דרך של קומסי קסמים והוא בכלל מ"ש לקסם קסם רק מ"ש קלקל בחצים שאל בתרפים ראה בכבד מפורש במקרא שם:
על ירושלים בימינו. לסימן שיצליח כמו בגורל השעיר:
לבנות דיק כבשים. וכולם כלי זיין שכובשים בהם המבצרים וכל מה שצריך לזה:
שבעה משבעה. כמ"ש אמרות טהורות מזוקק שבעתים כמ"ש ויק"ר פכ"ו סי' א' וש"נ:
וחתן המלך. צ"ע מנין לו אך יתכן שהכוונה שאביו יהוידע היה חתן המלך יהורם והיה זכריה בן חתן המלך וכן מ"ש כה"ג הכוונה ג"כ בן יהוידע הכהן הגדול ומ"ש ודיין צ"ע מנין לו:

כי דמה בתוכה היה. על צחיח סלע יחזקאל כ"ד. לעיל פתיחא ה' לקמן פסוק וחטאות נביאיה סנהדרין צ"ו. קהלת רבה פסוק ועוד ראיתי ע"ש ובפסוק אם רוח המושל. ועיין לקמן פסוק על צוארנו כה"ע:

מה סימני. פי' לאיזה סימן הוא מורה כאן:

החגב זה צלמו. צ"ע מה ענינו של חגב לצלם נבוכדנאצר:

וזהבם לנדה היה. כמ"ש תזרם כמו דוה וכמ"ש במשנה שעבודת כוכבים מטמא במשא כנדה וכמ"ש דה"ב כ"ב ט' והוציאו הנדה מן הקודש.

האביונה זו זכות אבות. נוטריקון אבי היונה של כנסת ישראל שנמשלה ליונה:

מבבל היו. כמ"ש ה' לאברהם אשר הוצאתיך מאור כשדים היינו בבל וזה אל בית עולמו שהיו שם מעולם:

ופארכם על ראשיכם. וס"ד בניכם ובנותיכם בחרב יפולו וס"ד ונהמתם איש אל אחיו וזהו וסופדים:

שלשלת היוחסין. זה בן זה וזה בן זה עד השבטים ועד האבות וכמ"ש בד"ה ודומה לשלשלת שתלוי טבעת בטבעת:

כדו של ברוך על מבועו של ירמיה. כמ"ש ירמיה מ"ה שברוך תלמידו של ירמיה היה מחוה על ירמיה למדרגת הנבואה ונמנע ממנו בעבור קללת ישראל ואתה תבקש לך גדולות אל תבקש כי הנני מביא רעה אל כל בשר וגו' והרב הוא המבוע והתלמיד הוא הכד ששואב מן המבוע ונשבר הכד כנ"ל. וח"א כדו של ירמיה על מבוע של ברוך כמ"ש ירמיה ל"ו שברוך היה סופר לירמיה וצוהו שיכתוב המגלה ושיקרא אותה באזני המלך והעם וכששרף יהויקים את המגלה נשבר כד ירמיה על מבוע של ברוך שבענין זה היה ברוך העיקר שכתב המגלה וקרא באזני העם והשרים דומה למבוע וירמיה הכד:

זוטו של עולם. תחתיתו ועומקו דומה לבור:

גם לבבל לנפול חללי ישראל. פי' כמו שנפלו לבבל חללי כל הארץ כך יפלו שם חללי ישראל:

מכל המצות. פי' מכל מצות התלויות בארץ כמו תרומות ומעשרות:

מתים נערים. שנשארים בנערותם ואינם מזקינים כלל ועי' ב"ר פרשה ל"ז סי' ד':

מבעטים בתורה. מבעטים ברבותם וכמ"ש ירהבו הנער בזקן שעל כן נקראו חובלים ושם בב"ר הגי' שהם מביטים בתורה כשהם נערים:

פסקה כד

גיא שכל החוזים. ילקוט ישעיה כ"ב כה"ע ובאמת נקראת ירושלים הר. הר המוריה הר בית ה' רק כאן בעת כשלונה מכנה אותן בלשון גיא על שמתנבאים עליה נבואות של פורענות ועי' ילקוט ישעיה כה"ע ועי' במ"ר פ"י ריש סי' ה' שמו ולא שם עירו בידוע שהיה מירושלים:

אלו גסי הרוח. עי' ויק"ר פ"ז סי' ז' היא העולה:

משמש שלש לשונות. לקמן פסוק זנח ה' מזבחו בסוף הפסוק:

חלליך לא חללי. פי' החללים שבתוך העיר אינם חללי תרב וכמ"ש מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה פי' אימה של מות של פסוק הקודם מזי רעב ולחומי רשף דברים ל"ב כ"ד וכמ"ש טובים היו חללי חרב מחללי רעב:

מקשת אוסרו. הלא הקשת של עץ קשה ואיך יאסרו בו והיל"ל מיתר אוסרו וע"כ דורש ע"פ מדת ממעל מקשתותם נמסרו למלכיות יאסרו אותם:

מתירין גידי קשתותם. דורש מקשת מה שמסירין ומתירין מן הקשת ע"פ מדה ט' היינו חבלים ומיתרים של גידים שאסרו אותם בהם:

אוסרו יחד מרחוק ברחו. שני כתובים מכחישים אחר שנאסרו איך ברחו ועוד שהיל"ל לרחוק ברחו ע"כ דורש מרחוק מחמת רחוק שהרחיקו עצמם מלשמוע דברי תורה שנקראת ג"כ רחוק כמ"ש מרחוק ה' גז"ש:

לא ידון רוחי. עי' ב"ר כ"ו סי' ו' כמה דרשות על פסוק זה ומה שהוקשה להם וכאן דורש עוד לא ידון א"ת ידון אלא ירון ומ"ש רוחי כמ"ש עושה מלאכיו רוחות שלא ירונו וישירו המלאכים:

על כן אמרתי שעו מני. ולמי יאמר כן השי"ת אלא למלאכים הקרובים לכסא כבודו:

ניאוצין הן. וכמ"ש במשנה באבות אל תנחמהו בשעה שמתו מוטל לפניו וכמ"ש ושר בשירים על לב רע:

קיבוץ דגירי. כמ"ש כחצים ביד גבור וגו' מלא את אשפתו מהם וכדומה:

עומקא של מי ים. מבחר עמקיך פי' העמק הגדול מכל העמקים הוא עמק הים. ובילקוט ישעיה כ"ב הגי' כמלא עומקה של גיהנם:

גלה דכסיא. המסך שהיה מכסה ומגין עליהם גלה מעליהם:

תני רשב"י. שמ"ר פרשה מ"ה סי' ג':

אמרו לפניו. מלאכי השרת אמרו כן:

הוד והדר לפניו. שאין עצב ולא יגון ואנחה ואת אמרת כדין פי' לבכי ולמספד כ"ה בילקוט:

אנא מליך לכון. כמ"ש ישעיה ל"ב י"ב חרדו שאננות רגזה בוטחות פשוטה ועורה ושאננות הם המלאכים שנקראו שאננים שאין להם לא מחסור ולא פגע רע ולא מגור. ונקראו בוטחות שבוטחים תמיד ואמר בלשון נקבה על שבעת החורבן תשש כחם כנקבה ובפסוק הקודם נשים שאננות קומנה בנות בוטחות האזינה אמרת. הרי שמלמד אותם איך להספיד פשוטה ועורה שהסופדים הולכים חלוצי כתף והעור נראה:

על שדים. שביהמ"ק דומה לשדים המניקים את היונק כך ביהמ"ק משפיעים ומניקים את ישראל. וכאן כתיב ויקרא וגו' למספד וכאן כתיב על שדים סופדים הרי שתי הפרשיות ענין אחד להם עפ"י גז"ש ומדה י"ז ומדה ל"ב. בטחון ושנאן ושלוה מרומז בפסוק נשים שאננות על כנ"י ועל מלאכי השרת כנ"ל:

על הר ציון ששמם. ור"ד על אלה אני בוכיה וזהו אלה אזכרה וגו':

ואם לא תשמעוהו. משמע שאם ישמעו יבכו בגלוי ואם לא ישמעו יבכו בסתר הלא אם ישמעו יטיב להם ולא יבכו כלל ע"כ דורש שההכרח לפרש דקאי על המלאכים שאמר להם שעו מני אמרר בבכי והם לא היו רוצים להניחו לבכות ולהם אמר ואם לא תשמעוה להניחני לבכות אז במסתרים תבכה נפשי:

נשמו מסלות. ובפסוק הקודם הן אראלם צעקו חוצה מלאכי שלום מר יבכיון:

מאס ערים. שני ערים ציון וירושלים ואין מאיסה חלא חרר בחירה. וס"ד של מאס ערים לא חשב אנוש וזהו מ"ש אפילו כדור אנוש שאז הציף שליש העולם עי' ב"ר פ"ה סי' ו' ובירושלים כתוב ולא היה ביום אף ה' פליט ושריד:

המאוס מאסת את יהודה. וירושלים תמיד בכלל יהודה כמ"ש יהודה וירושלים וזהו המאוס מאסת שני מאיסות יהודה וירושלים ובציון מפורש אם בציון געלה נפשך:

זריזים בחמשה ח"ת. פי' לומדים ובקיאים בה שאם לענין המעשה כבר אמר וכל ישראל עברו את תורתך:

כתבת בתורתך שור ושה. לקמן פסוק טומאתה בשוליה כרו לי זדים:

פתח משה. וכמ"ש ירמיה ריש ט"ו אם יעמוד משה וגו':

פסקה כה

בטרם יחשיך. וס"ד ובטרם יתנגפו רגליכם על הרי נשף:

בית ווּעד. כמ"ש באבות אין כבוד אלא תורה:

הוציאו לו טפטיות. כדרך המלכים הגדולים בקבורתם וזהו הכבוד ומ"ש אעפ"כ נתיחפו רגליהם צ"ע מנין לו:

עשר מסעות. וזהו טרם יחשיך טרם תגלה השכינה מביהמ"ק והמאמר בר"ה ל"א בשנויים ורש"י שם לא גרס מכרוב לכרוב ולא פסוק וירכב על כרוב:

מכרוב לכרוב דכתיב וירם כבוד ה' מעל הכרוב. יחזקאל יו"ד פסוק ד' וכבר כתיב שם ט' פסוק ג' וכבוד אלהי ישראל נעלה מעל הכרוב אשר היה עליו אל מפתן הבית וא"כ פסוק וירם מיותר ודורש ע"פ מדה יו"ד שהסתלק שתי פעמים מהכרוב אחד הימיני אל הכרוב השני השמאלי וע"כ הביא תחלה פסוק וירם שכתוב בו מעל הכרוב שמשמע שמעולם היה על הכרוב אך בפסוק וכבוד אלהי ישראל כתוב על הכרוב אשר היה עליו שהוא מיותר שמן הסתם היה עליו אלא פירושו שעתה היה עליו שהורם מכרוב הא' והיה על הכרוב הב' ומן הב' על מפתן הבית ע"פ מדה ל"ב שבפסוק וירם הוא קודם פסוק וכבוד מההכרח הנ"ל ודו"ק והנה בגמרא הנ"ל איתא מן הכפורת לכרוב ע"ש ודעת המדרש שמעל הכפורת כולל הכרוב הימיני שהיה עליו השכינה מעולם ע"כ חושב המסע הראשונה מכרוב לכרוב והשני מכרוב הב' אל מפתן הבית:

ממפתן הבית לכרובים. שם י' פסוק י"ח שחזר ממפתן הבית לכרובים לפנים:

אלא ויבא. שחזר מהמפתן של הפתח אל פנים הבית לכרובים ודורש שעל שביאה זו היה לצורך היציאה ע"כ כתוב ויצא:

מן הכרובים לשער קדמוני. כתיב יחזקאל י' פסוק י"ט וישאו הכרובים את כנפיהם ויעמוד פתח שער בית ה' הקדמוני וכבוד אלהי ישראל עליהם מלמעלה וצ"ע דלא חשיב ליה בגמרא:

משער קדמוני לחצר. דכתיב יחזקאל י' פסוק ד' הנ"ל והחצר מלאה את נוגה כבוד ה' וקול כנפי הכרובים נשמע עד החצר החיצונה א"כ מ"ש והחצר מלאה את נוגה כבוד ה' היינו החצר הפנימית היא העזרה היינו משער הקדמוני לחצר וזה ע"פ מדה ל"ב שפסוק י"ט קודם לפסוק ד' ופסוק ד' נפסק לפי זה ע"פ מדה י"א בג' מסעות וכתוב בו' ב' מסעות הא' וההי':

מן החצר לגג. היינו מהעזרה לגג ביהמ"ק כמ"ש משלי כ"ב ט' טוב לשבת על פנת גג מאשת מדינים ובית חבר וכ"ה במשלי כ"ה כ"ג טוב שבת וגו' היינו מפסל מנשה כמ"ש לעיל סוף כתיחא כ"ב כי קצר המצע מהשתרע וצ"ע שהמדרש חושב פסוק זה טוב שבת על פנת גג ואינו חושב פסוק י"ח שם טוב שבת בארץ מדבר מאשת מדנים וכעס ובגמרא חושב פסוק טוב שבת בארץ מדבר ואינו חושב פסוק טוב שבת על פנת גג:

מן הגג למזבח. נצב על המזבח וכמ"ש בתרגום יונתן על פסוק זה חזית ית יקרא דה' אסתלק מכרובא ושרא על מדבחא. והלא עמוס היה בימי עוזיהו מלך יהודה ואז היה

השכינה בקדשי קדשים על הכפורת ולא על המזבח אלא שראה בנבואה שעתידה לגלות ולעמוד על המזבח וזה ע"פ מדה כ"א אא"ע. ובגמרא בהיפך ע"ש:

מן המזבח לחומה הנה ה' נצב על חומת אנך. ויקשה כנ"ל שמקומו על הכפורת אלא על פי מדה כ"א הנ"ל שעתידה לגלות מן המזבח לחומה והנה פסוק על המזבח הוא בעמוד ט' אחר פסוק על חומת אנך שהוא בעמוס ז' ז' אלא שחושב כסדר מן המזבח שהוא בפנים העזרה ואח"כ לחומה שחוץ לעזרה היינו חומת הר הבית וא"כ בהכרח לדרוש ע"פ מדה ל"ב שהגלות של המזבח היה קודם הגלות של החומה וכתיב שם ויאמר ה' אלי מה אתה רואה עמוס ואומר אנך ויקשה שהיל"ל ויאמר ה' נצב על חומת אנך שהרי כך ראה אלא שמ"ש ראיתי ה' נצב על חומת ע"ז לא שאלו שזה שייך לנבואה של הגליות כנ"ל ולא שאלו אלא אנך ודו"ק:

אנך זו סנהדרין. ויק"ר פל"ג סימן ב':

מן החומה לעיר קול ה' לעיר יקרא. שהרי כתוב ביחזקאל י"א כ"ג ויעל כבוד ה' מעל תוך העיר ויעמוד על הר אשר מקדם לעיר ושם י' פסוק ד' הנ"ל מפורש שהיה בחצר היינו בעזרה ואיך אמר מעל תוך העיר ע"כ דרש מחצר לגג של ביהמ"ק של ההיכל ומהגג למזבח ומהמזבח לחומה (ומחומת ביהמ"ק והר הבית) ומחומת בית המקדש לעיר וזהו קול ה' לעיר יקרא ומהעיר לחוץ לעיר להר הזיתים ולפי זה הגליות כסדר הרי ד' גליות מן החצר לגג ומגג למזבח ומהמזבח לחומה ומהחומה לעיר חסרים ביחזקאל ובהכרח למלאות משאר מקומות כנ"ל:

ועשה שם ג' שנים ומחצה. עיין לקמן פתיחא כ"ט ג"כ ג' שנים ומחצה ולקמן פסוק לא עליכם ג"כ נבוכדנאצר ג' שנים ומחצה והחשבון כמ"ש יחזקאל ריש כ"ד בשנה התשיעית בחודש העשירי בעשור לחודש וגו' סמך מלך בבל אל ירושלים וגו' ושם ל"ג כ"א כתוב בשתי עשרה שנה בעשירי בחמשה לחודש הרי משנה תשיעית עד שנה י"ב ג' שנים ויותר הייני מחודש היו"ד עד הי"ב סוף השנה חשוב שנה ואח"כ ג' שנים הרי יותר מג' שנה וזהו שאמר ג' ומחצה:

שובו בנים שובבים. וכשישובו ישראל להקב"ה הובטחו שישוב עליהם מיד כמ"ש זכריה א' ג' מלאכי ג' ז' שובו אלי ואשובה אליכם וכן מפורש בתורה דברים ל"ב ג' ושבת עד ה' אלהך ושמעת בקולו וגו' ושב ה' אלהיך וגו' ודרשו והשיב לא נאמר אלא ושב:

בטרם יחשיך לכם מד"ת. כי בעוד השכינה במקומה אז מציון תצא תורה גם הנבואה ודבר ה' מירושלים אך בהסתלק השכינה בגוים אין תורה גם נביאיה לא מצאו חזון:

וקויתם לאור מבבל. כי נביאי השקר נבאו להם שיגאלו מיד מבבל וזהו וקויתם לאור ודורש ד' מיני לשונות על ד' גליות:

נעשו עדר אחד. כעם ככהן כנקלה כנכבד:

פסקה כו

אריאל. ארי אל. אל מלשון אילי הארץ וזהו ארי גיברא:

לקסרי קיטין. וכן בסוף שי"ר פסוק היושבת בגנים קצר קיטין ופי' המ"ע בלשון רומי חיל וצבא ומחנה:

ינקופו. מלשון ביטול וכריתה. וערפו מתורגם וינקפו:

מעלין היגון. על שחגים ינקופו נעשה הדרך מלא היגים שמנקבים ומנקפין הרגלים וכורתים הבגדים והבשר:

שהיתה קורת רוח. שהעיר ציון בעצמה היתה קורת רוח לישראל כמ"ש הזאת העיר וגו' משוש לכל הארץ:

סכופי סכופים. לקמן פסוק היה ה' כאויב עיין מש"ש:

כחורבן ראשון. כל הצרות שהיו בחורבן ראשון היו גם בחורבן שני:

פסקה כז

עד שמעיד בהם הה"ד ואם עד אלה. הנה דבר זה מפורש הרבה בכל התורה וגם בפרשה זו מתחיל ואם לא תשמעו לי והוא פסוק י"ד ומביא פסוק י"ח ואם עד אלה וגו' ויתכן שהכוונה שלא נאמר שכאשר אינם שומעים אחר שהעיד בהם ומביא פורענות ר"ל אז אינו מדקדק עוד בהבאת הפורענות גדולות יותר מאשר חטאו חלילה לחשוב כן אלא כאשר קבלו פורענות על חטאים קודמים אז מעיד בהם עוד עד שלא יביאו אחרים גדולים מהם ולכך הביא פסוק זה ואם עד אלה ויספתי ליסרה:

אם עוד אלה. הוקשה לו שתיבת עד אלה מיותר שהיל"ל ואם לא תשמעו והיינו יודעים שהכוונה שאף אחר שהבאתי היסורים הקודמים לא תשמעו ויספתי ע"כ דורש א"ת ואם עד אלה אלא ואם עוד אלה ותיבת אלה מורה על הפורענות והעונשים הקודמים עד ואין רודף אתכם ודורש שעם אלה יש לו עוד הרבה כאלה ע"פ מדת תמורות אותיות ומדה ט':

שבע עבירות. עי' ד"ר פ"ב סי' כ"א שבע בתי אבות רשעים או כמ"ש לעיל פתיחא יו"ד ז' מיני עבודת כוכבים או כמ"ש בפתיחא כ"ג ז' עבירות בדם זכריה:

פסקה כח

וירמיה לקח מגלה אחרת. וס"ד ועוד נוסף עליהם דברים רבים כהמה:

זה איכה יעיב. כי העיקר היה האיכה הא' איכה ישבה בדד:
רבים אני הגבר. כמ"ש ת"כ סוף סדר מצורע זוב דמה ימים רבים ימים שנים רבים שלשה וכ"ה ויק"ר פי"ט סוף סי' ג' ואיכה של אני הגבר שלשה אלפא ביתין:
כהמה זכור ה'. אע"פ שאינו א"ב אעפ"כ הוא דומה להם בזה כשם שכולם של כ"ב פסוקים כן גם זכור ה' כ"ב פסוקים ור' חמא חושב הדרשה כסדר פסוק זה ועוד נוסף אע"פ שמקדים לאיכה יועם קודם אני הגבר שהוא ממש כדי לדרוש תיבת רבים על אני הגבר וכנ"ל ודעת רבנן שיותר טוב לדרוש תיבת כהמה על אני הגבר שהוא ממש כהמה ככל הג' קינות של א"ב כך הקינה של אני הגבר ג' א"ב ולדעת רבנן בהכרח שאיכה יועם אע"פ שכתוב אחר אני הגבר מקומה קודם אני הגבר שעל זה יפול תיבת כהמה על ג' א"ב הקודמים. ותיבת רבים על זכור ה' כי שאר הקינות יתכן שיפול עליהם שם אחד ולא רבים כי ענינם אחד של א"ב שכולל וקושר אותם אך זכור ה' אין קשר לפסוקים כלל שיכלול ויאחד אותם. אלא הם רבים:

פסקה כט

אלהים מושיב יחידים ביתה. וס"ד מוציא אסירים בכושרות אך סוררים שכנו צחיחה:
בפני עצמם. וזהו יחידים. ואח"כ ביתה שנתישבו יחד כמו בע"ב עם ב"ב אימתי כשהוציא אסירים:
המוניא. עיין מ"כ ועיין לעיל פתיחא יו"ד ושם מבואר:
אך סוררים. כשסרו ישראל מהקב"ה אז שכנו כמו במדבר ציחי צמא צמאים להשכינה:

פסקה ל

לא האמינו. לקמן פסוק לא האמינו מדרש תהלים מזמור ע"ד כה"ע:
על הזיקין. זיקין הוא כוכבא דשביט ופי' אור כוכבים (ברכות נ"ח):
כי אתה תאיר נרי ה' אלהי יגיה חשכי כי בך ארוץ גדוד. היינו מלחמת עמלק שנקרא גדוד כמ"ש הארדוף אחר הגדוד וגו' התורידני אל הגדוד:
וירדפם אסא וגו'. וסיפיה דקרא כי נשברו לפני ה' ולפני מחנהו:
ובעת החלו וגו'. נתן ה' מארבים על בני עמון דברי הימים כ' כ"ג:
ויצא מלאך ה' וגו'. וסיפיה דקרא מאה ושמונים וחמשה אלף וכמו שכתוב בדברי הימים ב' ל"ב כ"א וישלח ה' מלאך ויכחד כל גבורי חיל ונגיד ושר במחנה מלך אשור אך שאר חילו הגדול לא הרג המלאך:
כמה נשתייר מהם. פי' מן השרים והגדולים עי' כ"ז סנהדרין דף צ"ד ב':

ונער יכתבם. וס"ד ושאר עץ יערו מספר יהיו ובמפלת אשור כתיב כמ"ש בריש הענין אפקוד על פרי גודל לבב מלך אשור:

סורט סריטה. היינו ו':

שנים שלשה גרגרים. שנים ושלשה הם חמשה ארבעה חמשה הם תשעה והנה בריש הענין כתיב משא דמשק ולא נזכר שם אשור וא"כ מ"ש ונשאר בו עוללות פי' בדמשק אך הענין בזה דלעיל ישעיה יו"ד הוי אשור וגו' אם לא כדמשק שומרון פי' כאשר עשיתי לדמשק כך אעשה לשומרון שמפלת דמשק ראש ארם ומפלת שומרון ראש ישראל היה יחד. וכן כאן משא דמשק פי' על מפלת דמשק ביד אשור ובפסוק ג' אמר ונשבת מבצר מאפרים וממלכה מדמשק שיהיה מפלתם יחד וע"ז אמר והיה ביום ההוא ידל כבוד יעקב ומשמן בשרו ירזה דעת חז"ל שמ"ש ומשמן בשרו ירזה היינו של אשור כמ"ש ישעיה יו"ד ט"ז לכן ישלח האדון ה' צבאות במשמניו רזון וכן כאן ומשמן בשרו ירזה של אשור ע"פ גז"ש ועל זה אמר והיה כאסוף קציר קמה וגו' ונשאר בו עוללות באשור שנים ושלשה וגו' שלשה חמשה וגו':

שנבוכדנאצר היה אחר מהם. נבוכדנאצר היה אחד משרי מלך אשור:

עלה והחריב בית המקדש. לעיל פתיחא כ"ג וזכור:

בדפני של אנטוכיא. היינו רבלה בארץ חמת כמ"ש סוף מ"ב וסוף ירמיה ויתפסו את המלך ויעלו אותו אל מלך בבל רבלתה וא"כ שם ושם תחלה בא נבוכדנאצר וכל חילו על ירושלים ויחנו עליה בהכרח פי' שבא עם כל חילו לכוונה שיצור על ירושלים ונשאר הוא בעצמו ברבלה ושלח את נבוזראדן לירושלים שהיה ירא לב בעצמו:

שלש שנים ומחצה. לעיל סוף פתיחא כ"ה ושם מבואר:

נתן הקב"ה בלבו התחיל ממדד. צ"ע מנין לו כ"ז ומפורש כתיב בסוף מ"ב ובסוף ירמיה ואת חומת ירושלים סביב נתצו כל חיל כשדים וגו' ואיך אומר שנבלע והדברים מפליאים וצריך עיון גדול:

פסקה לא

רע רע יאמר הקונה. השי"ת נקרא קונה שמים וארץ עם זו קנית וזהו הקונה והוא אומר שישראל רעים בעיניו אך אחר שגלו שבח אותם שכתוב נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים בשר חסידיך לחייתו ארץ וכמ"ש נתתי את ידידות נפשי בכף אויביה. ועי' בדומה לזה לקמן פסוק זכר עניי זכור תזכור:

הוי מוראה. פתיחא בפני עצמה ועל שלא נתפרסם שם דורשה ע"כ לא נדפסה בפני עצמה. והובאה בילקוט צפניה ג'. ודורש מוראה לשון מורא ואימה ויראה דאם כפשוטו

מלשון רעי ומאיס כמ"ש בויקרא א' ט"ז והסיר את מוראתו היה לו לנקד כמו שם בשורק מוראה ע"כ דורש מלשון מורא:
אומה שציינתי אותה. כמ"ש שי"ר פסוק יונתי מה יונה זו מצויינת כך ישראל מצויינים:
ונגאלה מן הכהונה. כמ"ש נחמיה ז' ס"ד ויגאלו מן הכהונה מלשון הרחקה ומאוס:
השכם ושלוח בבוקר. עי' לקמן פ' מה אעידך וש"נ ומבואר:

פסקה לב

מבליגיתי עלי יגון. מלשון חיזוק שמתחזק על היגון כמ"ש המבליג שוד על עז אלא שיקשה למה יתחזק על היגון כזה של חורבן ביהמ"ק וצרת כלל ישראל והיל"ל מחזיקיני וכדומה ע"כ דורש מבליגיתי נוטריקון מבלי הוגין תורה מביתי גיתי:
אעפ"כ. אע"פ שהתחזקתי על היגון עלי לבי דוי דורש עָלַי כמו עֲלֵי ומ"ש לבי פי' ביה"מ כמ"ש לעיל סוף פתיחא ט"ז כי מר כי נגע עד לבך כמ"ש על זה היה דוה לבנו וגו' על הר ציון ששמם:
הנה קול שועת בת עמי סמוך לפסוק מבליגיתי ולמה אמר שועת והיל"ל צעקת וכדומה ע"כ דורש שתיבת שועת כולל שלשה. זעקה. שועה. נאקה. כמ"ש ויזעקו ותעל שועתם וישמע אלהים את נאקתם וכצ"ל דבור זה משמש שלשה לשונות זעקה שועה נאקה. זעקה ויזעקו. שועה ותעל שועתם. נאקה וישמע אלהים את נאקתם. ועי' ילקוט ירמיה קרוב לזה:
לשון פרפור הוא. תיבת שועת ל' פרפור הוא שנהרג וצועק ומפרפר וכמ"ש ונפש חללים תשוע וכן ונאק נאקת חלל לפניו וכן מצאתי בילקוט ירמיה:
אלו היה שם. לעיל באמצע פתיחא כ"ד כ"ז שאני בו אין עבודת כוכבים נוגעים בו:

פסקה לג

תמן תנינן. משנה בסוף תענית:
שבו בטל הושע בן אלה. צ"ע מנין לו שזה היה בחמשה עשר באב:
שהותרו שבטים לבא זה בזה. שע"כ קבעו יום זה לנשואי נשים:
שהותר שבט בנימין. מטעם הנ"ל:
גוי וקהל גוים. גוי זה בנימין וקהל גוים זה מנשה ואפרים:
אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי. וכתב שם ונתתיך לקהל עמים ולא כתיב גוי וקהל עמים לדרוש על בנימין ובהקדמתי השניה להמדרש כתבתי בזה באריכות יעקב דרש וכו':
כל ערב ט"ב. וזהו יום לשנה בכל שנה יום אחד מיוחד שתשאו בו עונותיכם:

ובשנת הארבעים האחרון. משמע שבל"ז שנה מתו כל הששׁ מאות אלף ושלשת אלפים כי הרבה נהרגו בעגל והרבה מאד אחר חטא מרגלים בענין ויעפילו שכתוב ויכום ויכתום עד החרמה וכן בענין אספסוף מתו הרבה מאד מלבד הרבה שמתו מיתה טבעית וכמ"ש וגם יד ה' היתה בם להומם בקרב המחנה עד תומם ואין תימה שכלו בל"ז שנה אלא שלא ידעו החשבון ע"כ נסו עצמם בשנת הארבעים אם עדיין נשאר מהם מאותם שנגזר עליהם:

טעינו בחשבון. בקביעות ראש חודש:

ועשאוהו יו"ט. בט"ו באב אבל עיקרו הוא ט' באב כנ"ל שבו חטאו ועליו נגזר ליום הגזרה וכשבטלה הגזרה ביום ט' באב לא נודע להם עד ט"ו באב ועשו היו"ט של ט' באב ביום ט"ו וכשנהפך לאבל חזרה הגזרה למקומה היינו ביום ט"ב:

פסקה לד

קחנו ועיניך שים עליו. ירמיה ל"ט י"ב. ואל תעש לו מאומה רע כי כאשר ידבר אליך כן עשה עמו:

ונותן את ראשו עמהם. שיבא הקולר גם בצווארו וכמ"ש ירמיה מ' והוא אסור באזיקים שהוא הכניס עצמו באזיקים ומ"ש ומעבירו מהם וכמ"ש שם מ' פסוק ד' הנה פתחתיך היום מן האזיקים:

את מתנבא על הדה קרתא. כמ"ש ירמיה מ' פסוק ב' ה' אלהים דבר את הרעה הזאת:

כמ"ש בסוף הפרשה. בפסוק ה' ועודנו לא ישוב:

עד שנאמר לו מפי הגבורה הה"ד הדבר וכו'. יתבונן הקורא שכבר דרש המדרש פסוק ד' ופסוק ה' כנ"ל ופסוק הדבר אשר היה הוא פסוק הא' וכפי דברי המדרש עד שנאמר לו משמע שהוא בסוף הפרשה וע"ז נאמר להבין דברי חכמים וחידותם שבסוף כסוק ה' כתוב ויתן לו ארוחה ומשאת וישלחהו א"כ מהו שכתוב בפסוק א' הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת ה' אחר שלח אותו נבוזראדן רב טבחים בקחתו אותו והוא אסור באזיקים הרי מפורש שאע"פ שכבר פתח אותו מן האזיקים כמ"ש פסוק ד' ושלחו כמ ש פסוק ה' עדיין לא קבל עליו ולא הלך ועדיין היה מכניס עצמו באזיקים עד שהיה דבר ה' אליו ולא פי' מה היה הדבר ודורש שהדבר היה והוא אסור באזיקים בתוך כל גלות ירושלים ויהודה וכן פסוק ואני בתוך הגולה שני פסוקים אלו הכוונה על השכינה כמ"ש אני והו הושיעה נא הם שמות השכינה כו' כמ"ש בסמוך מן הילקוט שעל ירמיה כתוב הנה פתחתיך היום מן האזיקים א"כ מ"ש והוא אסור באזיקים אחר ששלח לירמיה היינו השכינה כב"י שהלכה עם ישראל בגלות וא"כ מקום פסוק א' אחר פסוק ה' וישלחהו

הדבר וגו' אחר שלח אותו ע"פ מדה ל"א ומדה ט' מדרך קצרה שהודה ירמיה שיותר טוב והוא אסור באזיקים שהשיב ירמיה אין אנא אזל וכו' ואח"כ ויבא ירמיה אל גדליה וגו':

הוא והוא. בילקוט ל"ג תיבת הוא והגי' שם ודכוותיה ואני בתוך הגולה א"ר אחא כ"י אני והוא:

עד היכן נבואתו. מאמר זה צע"ג איך שואל המדרש עד היכן שהרי מפורש בירמיה בסוף נ"א עד הנה דברי ירמיה ואיך יחלקו חז"ל על פסוק מפורש זה ויאמרו חד אמר עד מזרה ישראל ותד אמר עד ויש תקוה לאחריתך שהפסוקים בירמיה ל"א באמצע הפרשה ושאר דברי הפרשה מנביאים אחרים בלא ראיה וטעם דברים שלא יתכנו כלל אך בילקוט ירמיה מ' הגירסא הדה"ד הדבר אשר היה אל ירמיה ומה היה אותו הדבר ר"י ור"א ר' יוחנן אמר מזרה ישראל וכו' ור' אלעזר אמר כי פדה ה' את יעקב וכאן אינו גורם פסוק כי פדה כי אם פסוק ויש תקוה לאחריתך ויש ליתן מקום ולקיים גירסת הילקוט והיינו שבירמיה ל"א יו"ד כתוב שמעו דבר ה' גוים והגידו וגו' ואמרו מזרה ישראל שמ"ש שמעו דבר ה' ולא פירש הדבר בהכרח שהוא מ"ש ואמרו מזרה ישראל יקבצנו וא"כ מ"ש כאן הדבר אשר היה אל ירמיהו וגו' ולא פירש דורש ע"פ מדה גז"ש שמעו דבר מה שם מזרה ישראל אף כאן מזרה ישראל ומאן דאמר ויש תקוה לאחריתך כי שם כתוב כה אמר ה' קול ברמה נשמע וגו' עד ויש תקוה לאחריתך וגו' וכאן כתוב הדבר אשר היה וגו' מן הרמה בקחתו הרי שהדבר שנאמר לו ברמה היינו עד ויש תקוה לאחריתך וגו' הרי בעיקר הגירסא מה היה הדבר כגירסת הילקוט אך בענין הפסוקים העיקר כגירסת המדרש בדברים של טעם כנ"ל:

ובחזירתו. מן הרמה אל המצפה אל גדליה:

והיה מלקטן. צ"ע מנין לו ועוד שירמיה היה כהן ואיך טימא עצמו ואולי כמ"ש חז"ל כשמת רבו בטלה כהונה אף כי חורבן בית המקדש וגלות כלל ישראל:

ובטרם יתנגפו רגליכם. על שהיו הולכים יחפים על ההרים ועל הקוצים מקום צורים וקוצים ונרדפו על צוארם שילכו מהרה היו נקצצים אצבעות רגליהם:

על הרי נשף. וס"ד ואם לא תשמעוה במסתרים תבכה נפשי מפני גוה וכאשר לא שמעו ונתנגפו רגליהם על ההרים על זה אמר על ההרים אשא בכי ונהי ועוד דרש על ההרים אותם הרים נאים ומשובחים הם האבות שנקראו הרים:

על נאותיו של יעקב. הם התהלות והשבחים. והברכות שנהפכו לקינה ודורש נאות מדבר מלשון ומדברך נאוה כי לפי פשוטו יקשה מי יקונן על נאות מדבר שאין שם אדם

ועוד איך שייך נאות מדבר והלא המדבר הוא מקום ציה וערבה ע"כ בהכרח לדרוש על דברים נאותים שנתבטלו ע"פ מדת ממעל ומדה ט' יש לקונן עליהם:

ולא שמעו קול מקנה. מאחר שאמר נצתו מבלי איש עובר איך אמר ולא שמעו קול מקנה מי ישמע ע"כ דורש ולא שמעו קול תורה ונבואה כמפורש כמה פעמים ע"פ מדה ט' וי"ז ומ"ש מקנה שלא יתכן לפרש על הבהמה כנ"ל בהכרח לדרוש שאינה מחוברת לתיבת קול אלא עומדת בפני עצמה לדרשה ע"פ מדת ממעל וי"ז על עבודת כוכבים שנקראת קנאה כמ"ש ביחזקאל חי"ת סמל הקנאה המקנה בביאה כמ"ש ב"ר פרשה כ"ג סי' ג' ע"ש ותבין כאן וכן לעיל סוף פתיחא כ"ב וכאלו מפורש ולא שמעה קול תורה ונבואה אלא קול מקנה:

חמשים ושתים שנה. הם השנים של ממשלת בבל אחר החורבן ואז נתקיים מ"ש לפי מלאת לבבל שבעים שנה היינו י"ח שנה קודם החורבן כמ"ש לעיל פתיחא כ"ג ויקום לקול הצפור ושם בארתי חשבון הי"ח שנה ונ"ב אחר החורבן והם ביחד שבעים שנה ואז היה פקידה של ישועה ונמשך עוד ח"י שנה עד למלאת חרבות ירושלים שבעים שנה:

לא נראה עוף טס. שמאחר שכתוב מבלי איש עובר לא היה צריך להזכיר שלא היה שם בהמה שאין הבהמה נמצאת אלא במקום בני אדם ע"כ עיקר כוונת הכתוב מעוף השמים עד בהמה הוא על העופות שלא נראה עוף טס דרך פריחתו דרך א"י מגודל קללת החורבן א"כ מ"ש עד בהמה לדרוש גימטריא של בהמה שהוא נ"ב שנה הנ"ל שהתחיל הישוב. גם לא יתכן לפרש כפשוטו שלא עברה בהמה בא"י שהרי מפורש כתוב על הר ציון ששמם שועלים הלכו בו וחיה בכלל בהמה אלא לגימטריא:

לארבעים שנה היו נוטעים תמרים. נתן ה' בלב הבבלים לכשיגלו ישראל לשם ימצאו פירות מתוקים שעיקר ישיבות התורה היה בבבל:

ז' **מאות מיני דגים טהורים וכו'**. הכל לטובת ישראל שיהיו נמצאים להם בבבל כל מינים אלו וצ"ע מנין להם כל זה:

ודגים היאך גלו. כי הרבה מיני דגים בימים ויאורים שאינם מגיעים לבבל ואיך יבואו לשם אלא שיש מקומות בימים ויאורים שמחוברים לתהום ודרך שם הלכו וחזרו:

כמה חצופה ארץ ישראל. שאע"פ שהיא ביד עובדי כוכבים. וישראל הם בגולה בתוכה ופירותיה לאויבים וצרים עכ"ז עושה פירות טובים כמקדם ודורש שעל שגומלים עמה שעובדים אותה ע"כ אינה כפויה טובה:

ז' **שנים נתקיים בהם גפרית ומלח**. עי' פסיקתא רבתי פרשה א' סי' ה': וש"נ ומבואר:

ר' **אבא בר כהנא אמר וכו'**. עד על כל חית הארץ צע"ג. ולא מצאתי בזה דבר:

נשלם פי' הפתיחות של איכה רבתי שמספרם ג"ל עיני ואביטה נפלאות מתורתך:

פרשה א

פסקה א

בפחזותה. במריה ומרדה. בניוולה כשנענשה על מרי' ומרדה והכוונה שכל ג' אלו היה בדרך תימה ופלא שנופל עליהם שאלת איכה שלא היה כמוהו בעולם לא בשלוותה ולא בפחזותה ולא בניוולה שהיה הכל בפלא שלשון איכה הוא שאלה בלא תשובה:

מנין איכה. שעל שתיבת איכה היא שאלה בלא תשובה ע"כ דורשה למדת גימטריא:

ביחידו וכו' ובמילה וכו'. המדרש חושב כסדר הענינים ולא כסדר האותיות שהיו"ד קודם לכ' אך ענין המילה הוא קודם ליו"ד הדברות שמצות המילה היתה יושבת וממתנת עשרים דור עד שנתנה לאברהם ובאופן זה היא רמוזה באות כ':

בל"ו כריתות. עד בדד. שתיבת בדד הוא לשון זכר ומאחר שאמר ישבה לשון נקבה היל"ל בדודה ע"כ דורש בדד לגמטריא:

אפקלטורין. במו"ע ערך זה ובערוך ערך פלקט גם במ"ע ערך פוקלטין והכלל מעשה חושב ורקמה ומ"ש אונקלוס צ"ל עקילס כי אונקלוס תרגם התורה ועקילס תרגם נו"כ:

בגדי בדדין. בגדי דורכי בית הבדין שהם תמיד מאוסין כמ"ש שבת שמן של בדדי ומחצלאות של בדדין:

אר"נ אמר שמואל. לקמן פסוק ישב בדד:

תולה שק על פתחו. שאין זה כבוד המלך ללבוש שק אלא תולה כנגדו לזכרון אבל. ומ"ש על פתחו שדרך שער השמים עולים לכסא כבודו:

עד דכרסוון רמיו. וזה היה בסוף שבעים של גלות בבל שראה דניאל בחלום נבואתו דכרסוון רמיו שהגביה והרימו הכסאות שהיו הפוכים עד עתה מעת חורבן ביהמ"ק וישב עתיק יומין כ"י על כסא זקופה:

אבק רגליו. בלא נעל לא כמ"ש על אדום אשליך נעלי:

מה ראיתם בעבודת כוכבים וכו'. צע"ג מה ענין שייכות מאמר זה לכאן:

איכה. אוי לך. כי השי"ת אינו צריך לשאול איכה איה מקומך כי אין לפניו סתר ובהכרח לדרוש התיבה נוטריקון וכן כאן איכה:

בימי יהויקים. כמ"ש ירמיה ל"ו שיהויקים שרף המגלה הראשונה וכתב תחתיה כל מגלות אלו וכמ"ש לעיל פתיחא כ"ז:

פסקה ב

חד חייט. צ"ע איך הזדמן כל ענין זה על ידי חייטים בצור ובירושלים אלא שדברו בחידות ורומזים לענינים נעלמים:

דאיטום קמייתא. עיין ערוך ערך דייט שפי' מלשון דיוטא ודרך הדיוטא מכר להקונים בפעם ראשון אונקלא לכל אחד הוא איזה משקל קטן וכו':

בסדקי. במ"ע בלשון יוני אוצר של תבואה:

פר קרב בכ"ד. צ"ע שהרי זה שנינו בעולות שפר העולה היה צריך לכ"ד כהנים אבל כאן מפורש ויזבח שלמה את זבח השלמים ולא נזכר עולות בפסוק ולחלב השלמים היה די בשנים כהנים אך אחר העיון נראה שבפסיק הסמוך כתוב ביום ההיא קידש המלך את תוך החצר וגו' כי עשה שם את העולה ואת המנחה ואת חלבי השלמים הרי מפורש כאן שעשה עולות ג"כ ואע"פ שלא פירש כמה עולות הרי לא בא לסתום אלא לפרש וילמוד סתום מן המפורש מה שלמים המפורשים מאה ועשרים אלף צאן וכ"ב אלף בקר כך עולות ג"כ במספר זה והמנחות בכלל הכ"ד לפר וכן הנסכים. ועדיין צ"ע למה לא כתב בפסוק ראשון שהקריב עולות אך גם בפסוק זה מרומז שהקריב עולות במ"ש את זבח השלמים אשר זבח לה' שתיבת לה' כולל עולות כמ"ש ביצה כ' ע"ב אמרו להם ב"ה והלא כבר נאמר לה' כל דלה' אפילו עולות וכ"ב אלף בקר ולכל בקר כ"ד היו הכהנים לבקר לבד חמש מאות אלף ועשרים ושמונה אלף ולצאן ק"כ אלף י"א לכל איל יעלה ל"א מליאן ושלש מאות ועשרים אלף לבד מה שצריך לשלמים כמספר כ"ב אלף בקר וצאן ק"כ אלף ואף אם נאמר שכל כ"ד כהנים היו יכולים להקריב כמה פרים וחכמים דברו כאן לשון גוזמא כמו בגפן ובתפוח אך האמת שיתנוצץ מן הגוזמא הוא מספר רב ועצום מאד:

כפלים כיוצאי מצרים. מאה ועשרים שרבוא פסחים כל רבוא עשרה אלפים הרי מליאן ושני מאות אלפים פסחים ואכי' לא נחשוב רק יו"ד על כל פסח היו נמצאים בירושלים שנים עשר מליאן ואף כי שהיו גם מ' גם נ' גם מאה צא וחשוב. וזה היה עקרם משני שבטים יהודה ובנימין ובא"י לבד מה שהיה מלאים בכל המדינות של חו"ל שלא היו עולים:

פסקה ג

הם לא פלשו. לקמן פסוק היה ה' כאויב ופי' לא היה חטא במלואו שיעוררו עליהם מדה"ד במלואו מפולש כמו מבוי מפולש לר"ה ברוחב מלואו:

פרה סוררה איכ"כ. וכמ"ש ירמיה ב' בכרה קלה פרא למוד מדבר לא אמר כבכרה כפרא וכן היה יכול לומר פרה סוררה אלא שבאיזה מקומות כתב בכ"ף הדמיון ללמד דבר זה של פלשו אחר מדת הדין:

תובעת מזונותיה. כמ"ש בתנאי כתובה את תהא יתבת בביתי ומתזנת מנכסאי כל ימי מיגר אלמנותיך שכל זמן שאינה תובעת כתובתה יש לה מזונות שעדיין היא דבוקה בבית בעלה אע"פ שאין בעלה שם כך ישראל דבוקים במקום בית המקדש וכל דברי קודש:

איזה ספר כריתות. פי' שלא גרשתיה וכתוב שלחתיה ואתן ספר כריתו יה אליה הרי שגרשה והם שני כתובים מכחישים והכריעו שבאמת גרשה אלא שחטף מידה ספר הכריתות:

אלמנה מעשרת השבטים. ר"ע לטעמיה שסובר שעשרת השבטים אינם עתידים לחזור לעולם הרי שהיא אלמנה מהם ממש ויהודה ובנימין עתידין לחזור ואינה אלמנה מהם ודעת רבנן שכולם עתידים לחזור וכל זמן שהם בגלות היא אלמנה מהם אך יקויים בהם כי לא אלמן יהודה וישראל מיהודה הם עשרת השבטים שעתיד להחזירן ושניהם שוים:

פסקה ד

כבר נאמר רבתי עם. שהכוונה שנתרבו משאר הגוים היינו רבתי בגוים אלא הכוונה שהיתה גדולה מהם בדעה והשכל:

מדיליה. בערוך ערך מדל ב' הביא בשם התרגום כל הון ביתו יתן כל מדלי ביתי. ספרים אחרים פועלים ספרים אחרים מה דיליה עכ"ל ופועליה ומה דיליה ענין אחד הוא וחסר כאן שהאורח שמת שלח להודיע לביתו שהוא חולה נוטה למות ומניח עזבונו כאן עיר פלוני אצל פלוני:

פסקה יד

חד כותאי עבר נפשיה. עי' כל מעשיות אלו בירושלמי מעשר שני סוף פרק ד':

פסקה טז

את מיית פי' מתגבר. יתכן שפי' מיית מלשון מתיך בחרב יפולו וגבורתך במלחמה ובתיבת מתיך הכ"ף הוא הכינוי לנוכח א"כ תיבת מתי הוא גבורים.

רגל ברגל. שהי"ט נקרא ג"כ רגל שהיו"ט יהיה ערום וריק כירך של רגל בלא מכנסים:

פסקה יז

כפא בל"י עשרים. הרי שדורש דברי חלום ע"פ מדת נוטריקון בלשון יוני:

פסקה יח

דברי חלומות לא מעלין. עי' ב"ר פס"ח סי' י"ב וש"נ מה שהעתקתי מהירושלמי פירושו האמיתי ותבין גם כאן:

פסקה יט

מעשה דר' יהושע. עי' מדרש קהלת פסוק ראיתי את כל המעשים:

השום והבצלים מרובים. פי' אתה שואל ומדקדק על מים של העיר שזהו דקדוק של שרים וחשובים. אין זה דאגתך כי לאיש עני כמותך שמאכלך שומים ובצלים. אין לך לשאול על המים:

פסקה כ

לפי שעברו. שהיל"ל היה לשפחה שהיפך של שר הוא עבד והיפך שרה הוא שפחה ע"כ דורש ע"פ מדה ט' וממעל כאלו כתיב שרתי במדינות היתה לשעבוד ועל שעברו על צווי סיני ע"כ היתה למס או על שעבדו לסמל היתה למס שהאותיות שוות בשתי תיבות אלו מורה שעל חטא סמל עונש למס ודעת ר"ב שיותר מורה שהוא על עונש סמל בעבור שהתיבה מהופכת מסמל למס:

ומסא דליבא. כמפורש ביחזקאל כ"א י"ב אל שמועה כי באה ונמס כל לב וגו' וזה היה על חורבן בית המקדש ע"ש:

נכנס אברהם אבינו. לעיל באמצע פתיחא כ"ד וצ"ע מהענין מאמר זה לכאן:

ר' יהודה ור"נ ורבנן. דברי רבנן חסר כאן וכתובים לקמן בסמוך בפסוק אזכרה נגינתי רבנן אמרי לפי שחטאו מאל"ף ועד תי"ו מתנחמין מא' ועד תי"ו:

פסקה כב

בכה תבכה. כל מאמר זה עד ורבנן אמרי נדפס כאן בטעות ומקום מאמר ורבנן אמרי הוא אצל ר' יהודה ור' נחמיה ודברי רבנן נמשכים כל האלפא ביתא עד והביאותים אל הר קדשי ואח"כ יתחיל מאמר בכה תבכה:

היו שיניו קהות. וזהו מ"ש תהלים מ"ב היתה דמעתי לחם יומם ולילה שעל צרת הלחם היתה דמעותי תמידות יומם ולילה וכל דבר תמידי אינו עושה רושם בנפש כ"כ אך באמרם אלי כל היום איה אלהיך כתיב מיד אחריו אלה אזכרה ואשפכה עלי נפשי ועוד שם פסוק י"א ברצח בעצמותי חרפוני צוררי באמרם אלי כל היום איה אלהיך. וכן בפסוקים אלו של תהלים ע"ז אזכרה נגינתי וגו' אימתי אני זוכה כשאני נזכר הלעולמים יזנח ה' וגו' דומה למ"ש איה אלהיך ומה שנדפס תיבות אזכרה נגינתי באותיות גדולות

כאלו הוא דבור בפני עצמו הוא טעות הדפוס. וכן מ"ש ר' יודא בר"ס ור' אייבו ג"כ מיותר כאן וט"ס ומקומו לקמן אחר הא"ב והביאותים אל הר קדשי:

פסקה כג

ורבנן אמרי. כצ"ל ורבנן אמרי כשם שחטאו מא' ועד תי"ו כך לקו מאל"ף ועד תי"ו ומתנחמים מא' ועד תי"ו ודברי ר' נחמיה מתפרשים מדברי רבנן וזהו מ"ש מתנחמים כל' רבנן. הקדים ישעיה ורפאן כל' ר"נ:

ואמרת בלבבך. מי ילד לי את אלה. ואני שכולה וגלמודה וגו' הן אני נשארתי לבדי וגו' הרי שנתנחמת ונתרפאת מאיכה ישבה בדד:

יקבץ. מן הגלות:

דרכי ציון אבלות. מבלי באי מועד וישעיה ריפא במ"ש פנו דרך ה' ישרו בערבה מסלה לאלהינו אותם שילכו לעבוד ולבקש ה':

ויצא מן בת ציון כל הדרה. היינו שיצא כ"י השכינה להגלות עם ישראל וישעיה ריפא שיבא ציון גואל ותשוב השכינה למקומה:

זכרה ירושלים ימי עניה ומרודיה. וישעיה ריפא ולא תזכרנה הראשונות היינו הצרות הראשונות וכמ"ש שם בפסוק י"ט כי הנני בורא את ירושלים גילה וגו' ולא ישמע בה עוד קול בכי וגו':

מחיתי כעב. וכענן חטאתיך:

צואת בני ציון. היינו טומאתה:

יוסיף ה'. שנית ידו לקנות את שאר עמו היינו מיד צר:

כל עמה נאנחים. מבקשים לחם. לא ירעבו ללחם:

לא עליכם כל עוברי דרך. הביטו וראו אם יש מכאוב כמכאובי אשר עולל לי וע"ז שייך הפסוק שהביא בסמוך מרום וקדוש אשכון ואת דכא. ירמיה אמר ממרום שלח אש בעצמותי. ישעיה אמר עד יערה עלינו רוח ממרום וכן מצאתי בפסיקתא רבתי הדפסתי זאת לחידוש בספרי מדרש תנאים בליקוטים וחידושים:

נשקר עול פשעי. השתרגו עלו על צוארי:

על אלה אני בוכיה. עיני עיני יורדה מים וכנגד זה כי עין בעין:

פרשה ציון בידיה. אין מנחם לה:

צריק הוא ד'. כי פיהו מריתי:

קראתי למאהבי. המה רימוני. שעשו לי צרות גדולות וכנגד זה וקראת ישועה כנגד הצרות:

ראה ה' כי צר לי. עד נהפך לבי בקרבי:

שמעו כי נאנחה אני. אין מנחם לי:
תבא כל רעתם לפניך. היינו לפניו בהר קדשו בית שכינתו וכן והביאותים אל הר קדשי כנ"ל:
ד"א אזכרה נגינתי. כאן הוא מקומו של פסוק בכה תבכה ואח"כ אזכרה נגינתי ואח"כ ד"א אזכרה נגינתי וס"ד עם לבבי אשיחה ויחפש רוחי הלעולמים יזנח ה' וגו':
שבר שהשברתי. שמ"ר פי"ח סי' ה':
ויהי בלילה ההוא. וס"ד קום רד במחנה כי מחר אתננו בידך:
ויצא מלאך ה'. ויך במחנה אשור:
משתעי אני עם לבי. עם יצר לבבי. ומפשפש בעובדי וזהו ויחפש רוחי:
לא שבק. לשעבר ולא ישבוק לעתיד:
לא יוסיף לרצות. הכתיב לרצות והקרי לירצות לא לירצות בעצמו ולא לרצות אחרים עי' שמ"ר פ' מ"ה סי' ב':
ושב אל המחנה. משמע מעצמו והלא אמר מנודה לרב מנודה לתלמיד ואיך שב אלא שאמר לו שוב:
שוב לדרכך מדברה דמשק. לעיל פתיחא יו"ד ועי' מ"כ שם שאמר השי"ת לאליהו עד שאתה מקטרג לישראל לך וקטרג את אלו היינו דמשק הרי שהרצה השי"ת לאליהו שלא יקטרג על ישראל:
לשון יווני הוא. אפס הניח. עי' ב"ר פרשה מ' סי' ד':
נגמר אותו דבר. ס"ד הנ"ל גמר אומר לדור ודור השכח חנות אל:
הא חסילה והא מסכמא. נגמר הדבר כנ"ל וגם ירמיה מסכים לזה ששכח חנות:
כי אספתי את שלומי מהם וס"ד את החסד ואת הרחמים:
השכח חנותו. הוא ד"א ופירוש אחר על הפ' השכח חנות שהיינו חונים על פיו שהיה שכינתו אתנו:
שלא חלינו. דאי כפשוטו מלשון חולי משמע שהחולי גורם שנות ימין והיל"ל בהיפך שנות ימין הוא חלותי ע"כ דורש חלותי מלשון ויחל משה שענין חלותי הוא שנות ימין ע"פ מדת ממעל ודרך קצרה ומדה י"ז שמניעת תשוב' ותפלה גורמים שנות ימין:
נחללה אותה שבועה. שאם הוא מל' ויחל כדברי ר"א היל"ל על שלא חליתי. ע"כ דורש חלותי מל' חילול היינו חילול ברית ושבועה כמ"ש תהלים פ"ט ל"ה לא אחלל בריתי:
ולפניו יש חליין בתמיה. אלא חלותי חולי שלי ולא שלו כמ"ש שיחת לו לא בניו מומם:
א"ל ימיני חששה לי. פי' אפשר שיקרה כן אצל בן אדם אף שהוא גבור בגבורים מה שלא יתכן לומר אצל הש"י וזה הוא חלותי חילול וחולין הוא לומר כך על הש"י שנות ימין:

אם חליין הם. שמ"ש חלותי שנות ימין הן שני כתובים מכחישים שהחולי הוא אינו שנות ימין חלילה ע"כ דורש ומכריע ע"פ המדות מדה ט' ול"ת ואומר אחת משתי אלה או חלותי או שנות ימין עליון אם חלותי אם קפץ באף רחמיו סלה ואם שנות ימין עליון חלילה הלעולמים יזנח ה' ולא יוסיף לרצות עוד ודוק בפסוקים:

בוכה למשפחותיו. אצל אספסוף ואצל מרגלים כתוב ותשא כל העדה:

קול ברמה נשמע. נהי בכי תמרורים.

על נהרות בבל. שם ישבנו גם בכיני בזכרנו את ציון:

ויש תקוה לאחריתך. וס"ד ושבו בנים לגבולם:

תבכה על שני עגלים. תבכה בכיה א' ודמעתה על לחיה היא בכיה ב':

ד"א על יהודה. ד"א בכה על יהודה תבכה ודמעתה על ציון וירושלים ד"א בכה על גלות עשרת השבטים תבכה על גלות שבט יהודה ובנימין:

ומבכה אחרים. כמעשה דר"ג בסמוך ודורש כופל הבכיות על כל אלו:

הן אראלם צעקו חוצה. עי' ב"ר פרשה נ"ו סי' ה' וש"נ:

דנכסיניה. שייך לדרשת הב"ר שם על יצחק דבר של חוץ מן הדעת שאינו מתקבל על הדעת. ור' ברכיה חולק וסובר שמ"ש חוצה פי' השמימה כמ"ש ויוצא אותו החוצה שהעלה אותו למעלה מכיפת הרקיע וכן צעקו חוצה צעקו בשמים כמ"ש ב"ר פרשה מ"ד סי' י"ב והביא שם ראיה לזה מפסוק עד לא עשה ארץ וחוצות שפי' ארץ ושמים וזהו צעקו חוצה:

ראיתי את ההרים. והנה תוהו ובוהו:

שבעים פרים. עי' במ"ר פרשה כ"א סי' כ"ד:

ומבכה כ"י עמה. וכמ"ש לעיל עסוק זה אתם בכיתם בכיה של תפלות היינו בכיה של מרגלים ותשא כל העדה ויתנו את קולם וגו' ויבכו העם בלילה ההוא:

חובא בישא אזפיתון. במ"ר פ' ט"ז סי' כ' וכ"א. ועי' שמ"ר פ' ל"ט:

פסקה כד

מעשה באשה אחת. לקמן פסוק כלו בדמעות עיני:

פסקה כה

ודמעתה על לחיה. הוא מיותר שהרי כל הבוכים דמעתם על לחים ע"כ דורש לחיה גז"ש:

וימצא לחי חמור. אצל שמשון הגבור כתוב מה לחי דשם גבור אף לחי דכאן גבורים:

על בחוריה. כפי פשוטו שכל הבוכים מקנחים דמעותיהם אך אצל הבחורים הכפותים היו נשארים על לחייהם ונעשים כצרבת שחין שהדמעות מלוחים ומקלקלים הלחיים:

פסקה כו

א"ר לוי. ב"ר סוף פרשה ל"ח וע"ש שבמקום שכתוב לא דורש ג"כ באופן זה. לקמן פסוק פרשה ציון:

פסקה כז

זה מיכאל וגבריאל. אצל מיכאל מפורש בסוף דניאל מיכאל שר הגדול העומד על בני עמך ועל גבריאל עי' לקמן פסוק ממרום שלח אש בעצמותי ובפסוק ולא זכר. שהיו הגחלים עוממות בידו ששה חדשים:

באסקפיות שלהם. הערוך מביאו בערך סקפט ופי' סקפיטי בלעז והמ"ע פי' סקפטי בלשון יווני כסות ולבוש. כשגולה אומה אחת לבין אומה אחרת שלובשים הגולים האסקפטיות של הגוים שבאים בתוכם ומשתווים ומתערבים יחד ומן הסתם הם של כלאים שאין ישראל רשאים ללבשן וגם בלשון הנהוג נקרא סקאפיטקעס הם חצי פוזמקאות הרגלים:

גלתה יהודה מעוני. הי"ל לעוני ע"כ דורש מעוני מחמת עוני ע"פ גז"ש לחם עוני או שכר עוני וכן כל אלו שדורש והולך שנקראו עני במקום אחר לכולם כיון בתיבת מעוני:

קול קילוס עובדי כוכבים. שמ"ש קול ענות הוא לשון קילוס ושירה כמ"ש עלי באר ענו לה. וכמ"ש ותעננה הנשים המשחקות אצל שאול שהוא לשון שירה ואצל העגל פירושו קול קילוס של עובדי העגל:

ומרוב עבודה. הי"ל לרוב עבודה ע"כ דורש מרוב מחמת רוב עבודה שלא שלחו חפשי לעבד עברי מקץ שבע שנים:

אלו מצאה מנוח. שהיה טוב לה בין העובדי כוכבים ובמנוחה לא היו מבקשים שיגאלו כמו ממצרים עי' ב"ר פרשה ל"ג סי' ו':

קטב מרירי. בשירת האזינו פסוק כ"ד וקטב מרירי ונקרא (בתהילים צ"א:ו') מקטב ישוד צהרים. במ"ר פי"ב סי' ג' כל הענין בשנוים רבים ובמדרש תהלים צ"א:

גזיז סוגיא דטהירא. גוזז ושודד חוזק שליטת השמש וחומה היינו מתחלת שש שעות עד סוף ט' שעות הם ד' שעות. וע"ש במ"ר השנויים וצ"ע לברר:

גם ברושים. וגו' מאז שכבת לא יעלה הכורת עלינו:

אלא מבלי באי מועד. שארץ החיים שמחה בעושי מצות הבאים בציון לעבודת ה':

זה בא ובועל. לקמן פסוק נשים בציון עינו וצ"ע להשוות ואולי מדרשים חלוקים הם ואולי גם כאן והכוונה על הבתולה האחת שעינו אותה כמ"ש שם וזהו מ"ש כאן והיא מר לה לשון יחידה על בתולה אחת:

קסרין וטריפולין ותנופילין. כצ"ל נעשה קסרין מטרופולין וכמ"ש מגלה דף ו' הובא בערוך קסרית בת אדום שהיא היתה מטריפולין של מלכים:
היו צריה לראש. זה נבוכדנאצר כמ"ש אנת הוא רישא דדהבא:
סבא צותרא. בערוך הגי' צייתור וכתב המ"ע בנוסחאות צותרא פירושו בלשון יווני חסר כל:
קרצטיונה. והערוך גורס קראסטיונה ופירש מענין חשבון:
דלא יחרב לעולם. במ"ר פרשה י"א בריש סי' ג' מפסוק הנה זה עומד אחר כתלנו.

פסקה לב

יכול על מגן. פי' לפי גודל המשפט כליון חרוץ היה אפשר לומר שלא היה כפי החטא אלא מאחר שחטאו כעס עליהם ועשה בכעסו יותר מאשר חטאו אך באמת לא כן הוא כמ"ש כי אתה חשכת למטה מעונותינו וזהו על רוב פשעיה ולא על חנם כפי הכעס:

פסקה לג

מן בת כתיב. מן מלשון מנה:
עוז והדר לבושה. וכמ"ש לקמן פסוק בלה בשרי ועורי. ועורי זה סנהדרין וכמ"ש עור ובשר תלבישני שגורמים הדר:
אלו המשמרות. משמרות לויה המשוררים ומהללים להדרת קדש:
אלו התינוקות. במ"ר פ"ט סי' ז'. כמ"ש עולליה תקחו הדרי ע"ש באריכות שהם גורמים ההדר:
סנהדרין ולא גלתה שכינה. ואף שדרש מתיבת הדרה על סנהדרין ומשמרות אך אינם מפורשים בכתוב כמו על התינוקת:
כשהם רכים. כמ"ש לעולם יהיה אדם רך כקנה שיש לו לב בשר:
ורעו כבשים. וס"ד וחרבות מחים גרים יאכלו ותרגם יונתן ונכסי רשיעיא צדיקיא יכלון:
והופכים פניהם ממנו. כמ"ש בריש מדרש רות כשועלים בחרבות:
ועתה יגדל נא כח ה'. צ"ע והלא פסוק זה אמר משה בתפלתו על חטא מרגלים שרצה השי"ת לכלות כל ישראל ומשה התפלל שלא יעשה כן ואז לא היו עושים רצונו של מקום ויתכן שהכוונה שזכות משה וזכות תפילתו הכריעו שיעשה הקב"ה לישראל כאלו עשו רצונו של מקום:
בלא כח לפני רודף. וכמ"ש לעיל פסוק גלתה יהודה כיון שגלו תשש כחו כנקבה וכן כאן ויצא מן בת ציון כל הדרה ובכן בלא כח:
אין בי כח. עיין לעיל פ' ולא אותי קראת יעקב כי יגעת בי ישראל פתיחא יו"ד:

פסקה לד

ימי עניה ומרודיה. משמע שעתה היא בשלוה וזוכרת מה שעבר עליה בימי עניה והלא הקינה בימי עניה מדברים ע"כ דורש שמ"ש ימי עניה פי' בימי עניה זוכרת עונותיה ומרודיה שמירדה שהם מדה כנגד מדה:

אלו דברי תורה. שהיו מחמדיה בימי קדם ועתה עברה עליהם:

רבנן דהתם. של בבל עיין שבת פרק ב' משנה על ג' עברות דף ל"א:

ורבנן דהכא. של ארץ ישראל שהמדרש הוא אגדת ארץ ישראל וזהו מ"ש כאן בנפול עמה ביד צר ואין עוזר לה אז ראוה צרים שחקו על משבתיה:

על שבתותיה. שאמר על משבתיה ולא פירש מה שבת ממנה ומאחר שלא פירש בהכרח שמפורש כאן ע"פ מדת ממעל וגו"ש על שבתותיה:

ובשנה השביעית. שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה':

זה ריב"ז ששבת. כמ"ש לעיל פסוק היו צריה לראש על דוכס דערביא ששחק על ריב"ז וכן צרים אחרים על צדיקים אחרים:

פסקה לה

אבל ישראל חטאו ולקו. כי עובדי כוכבים שלא קבלו התורה אינם נענשים כ"כ אם עוברים ואפילו על שבע מצות שקבלו מאדם הראשון ומנח הרי לא ניתן להם מן השמים כמו התורה לישראל גם לא יצאו ממצרים כמו ישראל והמדרש קיצר וסמך עצמו על שהדברים מפורשים בתורה:

אחור מן הכהונה. כמו שהיתה במצרים בלא כהונה ומלכות:

פסקה לו

בימי צדקיה ערלים היו. שיחזקאל שהיה בימי צדקיה בחורבן הבית אומר בגלות לאותם שגלו עמו בהביאכם לנוכח שבעת שניבא נבואה זו כבר חרב הבית המקדש:

בהביאכם בני נכר. וס"ד להיות במקדשי לחללו בהקריבכם וגו':

תופת שמו. ירמיה ז' ל"א ובנו במות התופת אשר בגיא בן הנם לשרוף את בניהם באש:

חליתא דבר הינום. יתכן שגם בימי חכמי המדרש היה ענין התופת קיים וידעו איך נעשה:

משבעה קנקלים. הביא הערוך ענין זה בערך גיא ובערך קנקל ב' באריכות בשם ילמדנו קדושים ופי' חדרים וכ"ה במ"ע בל' יווני חדרים עי' לקמן פסוק על אלה אני בוכיה במעשה דמרים ושבעה בניה ואיתא בערוך שם שלכך קורים אותו הינום על שמנהמין לפניו ושהתינוק נוהם עד שנפשו יוצא:

חד בכסף וחד בדהב. פי' בעבודת המלך במקום שעושים כסף וזהב:

לורטיא. המ"ע בערך לורטיא הביא מאמר זה וכתב שבעל הערוך גרס ברנטיא ואני אומר שהגי' תהי' לוטריא פי' בלשון יווני כלי מיוחד לרחוץ הגוף וכן הביאו המ"ע בערך לוטריא. ובערוך ערך ברנט הביא מאמר זה וגורס ברנטין ס"א נטלה טורתוק וכו' פי' קומקם. ובילקוט יחזקאל ט"ז גורס ג"כ ברנטין וגורס מכל כלים שיש ליך בבית וכו':

ותקחי את בניך. וס"ד ותזבחים להם לאכול:

אף על פי כן. בדוחק יתפרש אף אני אעשה לך על פי כן כאשר עשית אתה שחטאת באופן שהדעת מתפלא כן יפלא העונש ומ"ש לנסיונין צ"ע:

פסקה לז

ואבדה חכמת חכמיו. הי"ל ואבדה חכמה מחכמיו ע"כ דורש ואבדה חכמת חכמיו שתאבד החכמה עם החכמים וכן ובינת נבונים הבינה עם הנבונים וזהו שאמר סילוקן של צדיקים:

ורוח הקודש צווחת. כי עד עתה דרך סיפור לנסתרת בכה תבכה גלתה יהודה וכן כולם וכאן מדבר על עצמו בתפלה ראה ה' את עניי ע"כ אמר ורוה"ק צווחת ולא הנביא המקונן:

כרו לי זדים שיחות. עיין ב"ר סוף פרשה ע"ה ופרשה ע"ו סי' ו' מדרש תהלים מזמור כ"ב לעיל סוף פתיחתא כ"ד:

וכאן ואף עלה בהם. וס"ד ויהרוג במשמניהם ובחורי ישראל הכריע הם הת"ח. אך צ"ע שהרי זה היה בענין חטא אספסוף שענשם השי"ת בעצמו בלא שונאים ואיך יאמר כרו לי וגו' אך מצאתי שאהבה נפשי בילקוט תהלים מזמור קי"ט פסוק כרו לי זדים שיחות שמעתיק מאמר זה וגורס פסוק של סוף ד"ה ב' ויעל עליהם מלך כשדים ויהרוג את בחוריהם בחרב בבית מקדשם היינו בבתי כנסיות ובתי מדרשות בית מקדש מעט וגם בבית המקדש בעת החורבן:

אותו ואת בנו. היינו האם עם הבן:

בשר חמורים בשרם. ובמצרים מדבר שם בפסוקים:

קבלי אוכלוסיך. כמ"ש וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים הרי שזרקם הים ליבשה ומ"ש ויבשה זורקם לים היינו ממ"ש נטית ימינך תבלעמו ארץ אך בלא נטית ימין לא נבלעו בארץ שלא קבלה אותם ומה שמקבלת כל מתי עולם הם המתים כטבעם וכמ"ש ואל עפר תשוב אך הנהרגים ברצח אין לה מעצמה רשות וכאן במצרים אע"פ שמתו בגזרת שמים בלא רצח אך שאמר הקב"ה למה"ש מעשה ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה ע"כ גם הארץ יראה לקבל אותם:

פסקה לח

נכנסו עמונים ומואבים. ב"ר פ' מ"א סי' ג' לעיל פתיחתא ט' באופן אחר:
לבוז את התורה. וזה על כל מחמדיה כמ"ש הנחמדים מזהב וגו' וכמ"ש לעיל פסוק זכרה ירושלים וכמ"ש מלכים א' כ' והיה כל מחמד עיניך וגו' שדרשו על התורה:
וגם ללוט ההולך. היה צאן ובקר ואהלים:
וישב את כל הרכוש. וגם את לוט אחיו ורכושו השיב:

פסקה לט

ויחזק הרעב בעיר. ולא היה לחם לעם הארץ. לבני יהודה היה לחם וכמ"ש ירמיה מ"א ח' כי יש לנו מטמונים בשדה חטים ושעורים ושמן ודבש וכמ"ש בילקוט שם בשם פסיקתא שזו אחת משתי שנים שעשתה תבואה יותר מכל שנות עולם:

פסקה מ

נבוכדנאצר שלש שנים ומחצה. עיין לעיל פתיחתא כ"ה ואספסיאנוס היה בחורבן ב' שדקדק עמי כמו עוללות הכרם אחת הנה ואחת הנה וצריך לחפש אחריהם ולדקדק בהם ועוד פירש מלשון וקטפת מלילות בידך דברים כ"ג:
כל מקום שנאמר ויאמר ויאמר. ויק"ר פכ"ו סי' ה' ושם מבואר כה"ע. ועיין ב"ר פכ"א איך למדו שהוא גבריאל ועיין לקמן פסוק ולא זכר:
א"ר בשם ר"א. אולי צ"ל בשם ר"א ב"ר שמעון כי בשם סתם ר"א שהוא ר"א בן פדת לא יתכן שיאמר רב בשם תלמידו ובמגלה ט"ו איתא אמר ר"א גם שם הגי' בהיפך מתחלה היה מדבר עמה ע"י מתורגמן ואח"כ בעצמו כיון שהכיר בה שהיא בת מלכים:
לפי שבעולם הזה. הסיום הזה עיקר מקומו בויק"ר שם:
קחי רחיים וטחני קמח. ובפסוק הקודם רדי ושבי על עפר בתולת בת כשדים וגו' ועיין בשי"ר פסוק כמעט שעברתי:
אריה קטילא קטלת. בהמ"ק נקרא אריאל גם טבע הארי שיש לו ע"פ רוב חולי אש וכמ"ש חז"ל שהארי בתיבה אשתיה זנתיה:
ראה שמדת הדין פונעת בה. צ"ל ראתה כמ"ש לעיל בסמוך א"כ הוא תרד אש מלמעלה. ספסלים מלאים בבלים. שי"ר סוף פסוק אם חומה היא ותיבת פרש בשי"ן שמאלית כאלו היא נכתבה בס' פרס (וכמ"ש בנוסח אל אדון שמחים בצאתם בשי"ן שמאלית תחת ס') שאומה פרס יהיה רשת לרגלי פי' בעקבי דמשיחא ואז יהיה מ"ש תוציאני מרשת זו טמנו לי וצ"ע לכוון הדברים מ"ש פרסיים עם בבליים עם אשור ויתכן שג' אומות אלו היו מעולם תחת ממלכה אחת מאת נמרוד וכמ"ש אצל נמרוד ותהי ראשית ממלכתו

בבל וגו' בארץ שנער מן הארץ ההיא יצא אשור במיכה ה' ד' כתיב והיה זה שלום אשור וגו' ורעו את ארץ אשור בחרב את ארץ נמרוד בפתחיה הרי שאשור בכלל ארץ נמרוד היא בבל. ונראה שכצ"ל א"ר אבא בר כהנא אם ראית סוס פרסי וכו' שנאמר פרש רשת לרגלי תני רשב"י אם ראית ספסלים מונחים בבליים בא"י מה טעם והיה זה שלום אשור וגו' ואשור הוא בארץ ממלכת בבל כנ"ל ויבא בא"י בעת משיח כמפורש בפסוקים שם באר היטב ואתה בית לחם אפרתה וגו' ממך יצא להיות מושל בישראל גו' ורעה בעוז ה' בגאון וגו' וכל זה במלך המשיח ואז יבא אשור:

אחור מן הכהונה כו'. וכ"ה לעיל פסוק חטא חטאה וגו' ותשב אחור ושם מבואר:

לגרדום. מי שעולה גרדום לידון וצ"ע מה דורש לענין הגרדום עי' בערוך ובמ"ע:

פסקה מב

שקודה הייתי וכו' שמחו וכו'. מלשון שקדו חכמים פי' שחששו לטובה וראו לתקן או מלשון נשקט כי ד' וט' מתחלפין מאותיות דטלנ"ת ומ"ש עול פשעי שאין שייך עול בפשעים ע"כ דורש עול מלשון עליה ולעיל בארמית ודורש כמ"ש לקמן סוף איכה יועם שביום שחרב הבית נמחלו עונותיהם ונטלו אפופסין היינו שנקרע השטר חוב וכתב העונש והמ"ע כתב שצ"ל אילוגין:

אין ענבים. אמר בלשון הפסוק ירמיה ח' י"ג אבל אין כוונתו לפשט הפסוק:

ד"א נשקד וכו'. עד כל עונותי כל זה כפול למעלה וצריך לחבר המאמר ולהגיהה שיהיה אחד והיינו שעיקר המאמר הוא כאן שהתחלת הדרשה הוא שקד שי"ן כתוב וכו'. עד מאכל ומשתה מצוי להם וכאן צ"ל ד"א נשקד שקודה וכו' על כל עונותי בשעה ששמעת שאלוגין שלי נקרע מלמעלה אלא ישתרגו וכו'. מכופלת כדרך סריגה ואריג שהשתי מונח על הערב והערב על השתי ומכופלים זה על זה ועוד דורש סריגות על שדרך הערב להיות עב וקשה מן השתי כך בבל קשה ויון מתונה:

עלו על צוארי. כמ"ש במ"כ:

פסקה מג

כשל כח הסבל. שאם הכוונה שעל שהעפר הרבה על כן כשל כח הסבל הי"ל בהיפך העפר הרבה כשל כח הסבל ע"כ דורש שמ"ש כשל כח הסבל ענין אחר הוא שעבודם ומלך פרס שהכביד עליהם המסים כמ"ש הפייטן נתנו עולם עלינו סבלנו על שכמנו:

זו אשה רעה. שגם צרה כזו בכלל קללה של לא אוכל קום שאין בידו לפטור מצרתה וא"כ מ"ש לא אוכל קום אינו כמשמעותו ורבי חנינא דורש שהוא כמשמעותו ע"פ מדה

ט' וכאלו כתוב בְּיָדִי שאם אני עובד ועושה בידי אז יש לי מה לאכול ואוכל לישן בלילה ולקום בבוקר אך כשאין לי מה לעשות בידי אין בי כח לישן ולא לקום בבוקר:

פסקה מד

סלה כל אבירי. עד מסלסל צ"ע ועי' מ"כ:

בבר גמזא. היא עיר גימזו שנזכר בד"ה ב' כ"ח י"ח ואת גמזו ואת בנותיה עיין ערוך ערך גמזו:

גת דרך ה'. היינו חורבן בית המקדש כמ"ש לעיל פתיחתא ל"א מבליגיתי עשיתי ביתי גתי וכן קרא עלי מועד לשבור בחורי ועל שניהם אמר בפסוק הסמוך על אלה אני בוכיה על שני דברים הנ"ל:

מה מבשן אשיב. מה שייכות לבשן עיר עוג עם מצולות ים והלא בשן מארץ ישראל מעבר הירדן ע"כ דורש מבשן אשיב מבין שיני אריות וחיות הטורפות כי זהו ענין הפלא של תחיית המתים שמי שאכלוהו חיות במדבר או מת במלחמה ונפזרו עצמותיו הנה והנה ובעת תחיית המתים יקרבו העצמות אחד לאחד והבשר הנאכל בשיני החיות וכלו בעפר ובאויר ישיבם השי"ת מכל מקום שהם ומכל היסודות ויבנה מהם הגוף וכן מי שמת בים ואכלוהו דגים והקב"ה שלא יפלא ממנו דבר ישיב גם ממצולות ים מבין שיני דגים ודוק מאד כי נכון ונפלא הוא:

אם שכחנו שם אלהינו. ובפסוק הקודם כי דכיתנו במקום תנים ותכס עלינו בצלמות היינו בעמקי הים וסמוך לו פסוק אם שכחנו שם אלהינו וסמוך לו פסוק אלהים יחקר זאת וסמוך לו פסוק כי עליך הורגנו וכאן הוחלפו הפסוקים שלא כסדר:

טרכינוס שחיק עצמות. ריש אסת"ר ולקמן פסוק קלים היו רודפינו:

פסקה מז

הרכה בך והענוגה. אשר לא נסתה כף רגלה הצג על הארץ מהתענג ומרוך תרע עינה באיש חיקה שכל פסוק אשר לא נסתה כף רגלה הצג על הארץ מיותר ואינם שייכים לענין כלל וכמ"ש אצל האיש הרך בך והענוג מאד תרע עינו וכן הי"ל אצל האשה הרכה והענוגה תרע עינה ע"כ דורש ע"פ מדה ט' שקללה אחרת היא שאשר לא נסתה כף רגלה הצג על הארץ יהיה לה ההיפך שתרוץ אחר הסוסים ברגליה יחפה וא"כ מקום חצי פסוק זה מקומו אחר פסוק נ"ז ובשליתה וגו' ע"פ מדה ל"א: מח

אר"א הוא ר"א ב"ר צדוק שהיה בעת החורבן וראה בעיניו עי' מכילתא סדר יתרו פסוק בחודש השלישי ושם איתא ריב"ז:

אלא גויותיך. כי לפי הפשט מה ענין ליפה בנשים לצאת בעקבי הצאן לרעות גדיים ולא צאן גדול ע"כ דורש שהוא נבואה של קללה אם לא תדעי לך היפה בנשים אם לא תתנהג בדעת התורה בעת שאת יפה בנשים שרתי במדינות סופך לצאת בעקבי הצאן ולרעות גופך על משכנות הרועים הרעים והקשים כמ"ש שי"ר פסוק הנ"ל:

פסקה נ

במרים בת תנחום. מעשה כזו הובא ביוסיפון בחנה ושבעה בניה בימי אנטיוכוס המוקדני. ואולי שני מעשיות הם:

שבעה קנקלים. לעיל פסוק טומאתה בשוליה:

ובת קול יוצאת. בעת הריגת הבנים ורוה"ק צווחת בעת שאמר הנביא הקינות ברוה"ק:

על סילוק הדעת. של צדקיה וע"ז אמר עיני עיני יורדה מים על מי שכתוב בו ואת עיני צדקיה עור ועל סילוק שכינה כמ"ש בס"ד כי רחק ממני מנחם משיב נפשי:

להטיח ראשו בכותל. דבר פלא הוא שיתירו חז"ל לאדם לאבד עצמו לדעת כדי שלא יראה בצרה ומשנה מפורשת היא בכל מאודך בכל מדה ומדה שהוא מודד לך הוי מודד לו במאוד מאוד בכל נפשך אפי' נוטל את נפשך והמאבד עצמו לדעת אין לו חלק לעולם הבא ולפי פשט הכתוב שהיה צדקיה רשע לפי שיטת הרשעים נקרא זה סילוק דעת כי נוח לו לרשע לאבד עצמו מלהמסר ביד שונאו אך לפי דעת חז"ל שצדקיה היה צדיק דברי פלא המה ואולי סובר המדרש הזה שהיה רשע:

פסקה נא

אהרן ודוד. שנמשחו בשמן המשחה וזהו בני היצהר במדבר רבה פרשה י"ד סימן י"ג ושם נרשם:

על ביטול משמרות. כמ"ש דה"א כ"ד י"ט אלה פקודתם וגו' ובמשמרות כתוב מפורש ועי' בספרי מדרש תנאים בחלק המדות מדה י"ז:

רחק ממני מנחם. הוא הגואל:

מנחם הוא צמח. גימטריא של כל אחד קל"ח:

לפני שמש ינון שמו. עיין ב"ר פ"א סי' ג':

סנגוריא אמר נהורא שמיה. הנה אנו רואים שכל אלו האמוראים דורשים מעין שמותם על שמו של משיח אך ר' ביבא סנגוריא אינו דורש מעין שמו ע"כ נראה דצ"ל סגנוריא שפירושו סגי נהור ודורש מעין שמו נהירא שכן הוא הכתיב נהירא והקרי נהורא וצ"ע למה לא אמר נהורא כמו הקרי וג"כ מעין שמו וי"ל שזהו דרשתו שתיבת נהורא בארמית

הוא אור בלה"ק ואין לדרוש אותו על שמו של משיח אך לכך שינה הכתוב לכתוב נהירא לדרוש אותו על שמו של משיח:

אלא לדוד ולזרעו. וזהו למשיחו לדוד מה שם משיחו דוד וכמ"ש מפורש ביחזקאל ל"ז כ"ד ועבדי דוד מלך עליהם ושם כ"ו ודוד עבדי נשיא להם ודרשו על זה קיסר ואנטיקסר וזהו מלך ונשיא:

כי גבר אויב. שבני נתנו ביד איוב שגלו ישראל ביניהם וכל מחיתם מהם וכל מה שהאויב מתגדל ומתגבר בני מתקטנים וזהו המשל של אפתא דקרא שכל מה שהחיצון גדל הפנימי מתקטן או כמשל החזירא שאחד מתגדל והשני מתקטן ואולי בא ר"י בר"ס לרמוז למ"ש בויק"ר ספי"ג שעתידא לחזור ומ"ש שבניה רביין מי שהי' בניה בשעבוד ודו"ק:

פסקה נב

פרשה ציון בידיה. לפי גירסא זו אין חיבור כלל לדרשה של מי יתן ראשי מים לכאן שאין זכרון לפסוק פרשה לבכיה ולמים. ע"כ נראה שפסוק זה פרשה ציון בידיה מיותר כאן ובטעות נדפס כאן ומ"ש כתיב מי יתן ראשי מים שייך לפסוק הקודם שדרש על אלה אני בוכיה עיני עיני יורדה מים על זה דרש פסוק מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה וס"ד ואבכה יומם ולילה את חללי בת עמי והיה יכול להעמיד דרשה זו בפסוק בכה תבכה וכ"ה בילקוט כאן שהדרשה שייך לפסוק בכה תבכה:

לא אכילה ולא שינה. ולא שום דבר גשמי וא"כ יקשה איך שייך לומר בו ראשי מים ע"כ הביא דרשות אלו עד אמר הקב"ה מי יתן ראשי מים כתחלתו:

יקוו לי המים. ב"ר ריש פרשה ה' וש"נ:

ברמיזה ובאצבע. בערוך ערך מנוולין הביא מחמר זה לכאן וגורס ובסודרין במקום מנוולין שהיה כתוב כאן וכן הוא ברש"י על המדרש ב"ר פ"ה:

מי יתן ראשי מים כתחלתי. ואין ראשי האמור כאן אלא ברייתו של עולם שנאמר בראשית ברא אלהים. ילקוט כאן:

אלה אזכרה. גם דרשה זו שייך לפסוק על אלה אני בוכיה כמ"ש אלה אזכרה ואשפכה עלי נפשי כי אעבור בסך ודורש בסך מלשון סוכה וזהו ואילנות מסככות על ראשי וכן בסך בצלו של הקב"ה:

כהדין געגע. דורש חוגג בחילוף חי"ת בעי"ן באהח"ע המון עגעג והוא שם איזה בריה שצועקת תמיד ובמוסף ערוך הביא תרגום ירושלמי על פסוק ואשעה בחוקיך תמיד ואגעגע באורייתך תדירא:

ד"א פרשה ציון. תיבת ד"א מיותר כי עתה מתחיל לדרוש פסוק פרשה כאשר כתבתי:

דפשיט עשר אצבעוי. מרוב יסורי המכות:

כ"מ שנאמר אין. ב"ר סוף פרשה ל"ח ולעיל סוף פסוק אין מנחם לה:

מקובלני מישעיה רבי. לא יתכן לומר שלמד אצל ישעיה בעודנו חי כמ"ש ב"ר פרשה ס"ד סוף סי' ה' וכפי מ"ש בביאורי שם אך פירושו שהיה גדול ממנו וקודם לו כמה דורות וכתיב בישעיה וסכסכתי מצרים וכתיב שם וסכרתי את מצרים ביד אדונים קשים ומלך עז ימשל בם היינו נבוכדנצר ולא ביד יאשיה:

אמרי טרידי תרעין. בעה"ב אמר להתלמידים שיסגירו הדלתות והפסל דמות עבודת כוכבים היה החצי על חצי דלת זה והחצי על חצי דלת השניה וכשפתחו התלמידים הדלתות לא היה נראה מהדמות כלום אך כשסגרו הדלתות נראה בבית דמות העבודת כוכבים שהיו עובדים ומה שתקנו התלמידים בפתיחת הדלת קלקלו בסגרם:

ג' מאות חצים. צ"ע מנין לו כ"ז:

עד שהגלו אותי. דורש רמוני מלשון רמה בים זרקוני והשליכוני לגלות:

מדחים כתיב. עד שהדיחו אותי כי מדוחים משמע שהמשאות המה דברים של שקר ונדחים אך מדחים משמע שמדיחים אחרים:

בשביל לאהבני. שאעשה בגלות זכרון למצות של ארץ ישראל. עי' שי"ר פסוק אל תראוני שגם מ"ש שם רב"א בשם ר"י שייך כאן ועי' מ"ש בפתיחא י"א אלו זכיתם הייתם קוראים וקראתם בעצם היום וכו':

המרורים זה חורבן ביהמ"ק. כמ"ש לעיל הרווני לענה בט' באב וחייבו אותי לצום ולמרר חיינו בט"ב בחמשה ענויים לזכור גודל המרירות של חורבן בית המקדש:

פסקה נה

ומחדרים אימה. היינו אימת מות וכמ"ש ואימת מות נפלה עלי:

פסקה נו

שמעו כי נאנחה אני. אין מנחם לי כל אויבי שמעו רעתי ששו היינו מ"ש וישמע הכנעני וגו' וילחם בישראל וישב ממנו שבי:

ורבנן פתרי קרייה. פסוק זה כל אויבי שמעו רעתי ששו:

משא בערב. עי' ב"ר פמ"ח סי' ט':

ויהיו כמוני בצרה. כמפורש בפסוק הסמוך תבא כל רעתם לפניך ועולל למו כאשר עוללת לי וגו':

פסקה נז

דקדק עליהון. עיין לעיל פסוק לא עליכם וגו' אשר עולל ומש"ש:

כי רגליהם לרע ירוצו. כוונתו לפסוק ישעיה נ"ט ז' ולא לפסוק של משלי א' ט"ו ודו"ק:

פרשה ב

פסקה א

ההפך עלי בלהות. משמע שהבלהות שהיה לו ליתן על אחרים נהפך עליו והיכן מצינו שהיה לו ליתן בלהות על אחרים ע"כ דורש ע"פ מדה כ' על ישראל שנדמו לאיוב כמ"ש לקמן פסוק אני הגבר וע"פ מדה י"ז:

עלי סמכה חמתך. שהיתה מתהפכת עד עתה פעם על עם זה ופעם על עם זה עד שסמכה עלי אך לעתיד כתיב וחמתו היא סמכתני:

שהם נדיבים. צדיקים ומ"ש נדבתי שע"י ראויה לבא לי נדבה וגאולה ע"פ מדת ממעל:

מסיטן. מפריחם כמ"ש ויק"ר ריש פי"א הסיטן וברות פסוק והנה הגואל עובר:

כתוב כגוים אשר ה' מאביד מפניכם. כן תאבדו משמע שבאותו אופן שהאביד באופן זה ג"כ יאביד לרשעי ישראל:

בכהן ונביא. בעת שהאביד את יריחו היה ע"י כהן זה אלעזר ונביא זה יהושע וכן בשופר ותרועה כמפורש ביהושע שם וכן אצל ישראל שהיה אבדתם ביד ירמיה ויחזקאל כהנים ונביאים ובדמי זכריה הכהן ונביא וכן בשופר ותרועה כמ"ש כי קול שופר שמעת נפשי תרועת מלחמה:

דיניא ואפרסתכיא. עזרא ד' ט' י' שגם מ"ש דיהיא עלמיא הם ג"כ שמות שני אומות הרי ט' אומות ושאר אומייא עוד שני אומות הרי י"א הותיב הימו י"ב ושאר עבר נהרא וכענת הרי י"ד אומות שהביא במקום ישראל:

אף אלו בי"ד. שנשארו מאשור י"ד והביא פסוק ביום ההוא יהיו ערי מעוזו כעזובת החורש והאמיר:

כעזובה הכתוב לעיל בראש אמיר. אשר עזבו מפני בני ישראל כך יהיה ערי מעוזו של ישראל מפורש שם בענין שנשארו מאשור י"ד היינו בפסוק ו' שנים שלשה גרגרים בראש אמיר ארבעה חמשה בסעיפיה פוריה שנים ושלשה הרי חמשה ארבעה חמשה הרי ט' ט' וה' הם י"ד ודוק מאד ויהיה פירוש המדרש שכמו שנאבד מלך אשור ולא נשאר בו אלא י"ד כך יענשו ישראל ע"י מלך אשור בי"ד אומות שהושיב במקום ישראל וזהו ההפך עלי בלהות ועי' לעיל פתיחתא כ"ט:

כדאמרי'. כפי אשר מריתי כך יעזבו ערי מעוזו:

אף אלו בנפילת חומה. לקמן פסוק לא האמינו וש"נ:

דכתיב כאן בעבים ובכפים. אצל ישראל כתוב בירמיה ד' כ"ט באו בעבים ובכפים עלו על כל העיר עזובה וכבר למדין שעזיבת ישראל כעזיבת הגוים כמ"ש כעזובת החורש וגו' כגוים אשר אני מאביד והרי זה בא ללמד ונמצא למד שכמו שעזיבת ישראל היה בעבים ובכפים כך עזיבתם:

אף אלו בעבים. עי' במ"ר פט"ז סי' כ"ה וכן לקמן פסוק היה ה' כאויב ותבין כאן:

איך חייב. שאם הכוונה החשוך כעב הי"ל איכה החשיך ע"כ דורש בחילוף האותיות ע"פ מדת גימטריא מדה למ"ד שהע' והח' מתחלפין באחה"ע וכן כייב כ' רפויה כמו ח' מל' כאב:

תרגלתי לאפרים. מלשון רגל הם הארכובות הרגלים כשאדם יושב מחזיק את בנו על הברכים:

ואח"כ ארכיב אפרים. כתוב ארכיב אפרים הוא בהושע יו"ד י"א ופסוק ואנכי תרגלתי הוא בהושע י"א ג' אך על שסדר העלות הבן הוא כסידור המדרש בהכרח לדרוש ע"פ מדה ל"א וזהו מ"ש אח"כ ארכיב אפרים אף על פי שכתוב תחלה:

הא לכון טרון. עי' כדומה לזה בד"ר פ' ט' סי' ז' ולקמן פסוק זנח:

איקונין של יעקב. ב"ר פס"ח בסי' י"ב וזהו משמים ארץ תפארת ישראל. ישראל סבא בעצמו:

הדם של בין רגליו. פשט הכתוב על בהמ"ק שנקרא הדום רגליו כמ"ש בסמוך אלא על שבאמת אין שייך בו רגלים ולא הדום גשמיים ע"כ בהכרח לדרוש ע"פ מדת ממעל א"ת הדום אלא הדם. ומ"ש רגליו ע"פ מדה כ' ומדה י"ז שמפורש באברהם:

מפרכסין בדם. פי' משקשקים וטובלים רגליהם בדם שונאיו להראות אמונת לבבם אל המלך ששמחים בשמחתו ונקמתו והנמשל על דם הפסחים של הצאן שהיו אלילי מצרים שנואי השי"ת וכמ"ש ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך ואומר לך בדמיך חיי וגו' יחזקאל ט"ז וזהו הדם רגליו כ"י כשעבר ברגליו במצרים וזה היה רק בפעם זה פעם אחד בעולם ע"פ מדות הנ"ל:

והשתחוו להדום רגליו. וכמ"ש נבואה למשכנותיו ונשתחוה להדום רגליו ויותר מפורש בד"ה ב' לבנות בית מנוחה לארון ברית ה' ולהדום רגלי אלהינו ומ"ש ישעיה ס"ו השמים כסאי והארץ הדום רגלי פי' ג"כ על ביהמ"ק שבארץ שמכוון כנגד כסאו בשמים ביהמ"ק של מטה שמכוון כנגד ביהמ"ק של מעלה:

ויקרא באזני קול גדול. הקדמה לפסוק בלע ה' ולא חמל כמ"ש בסוף הדרשה לכך בא ואמר בלע ה' ואח"כ מתחיל פסוק בלע ה':

כרפאי לישראל. ולא פירש מאיזה דבר ריפא אותם ובאיזה זמן ולא בא לסתום אלא לפרש ואני לומד מענינו מסיפא דקרא ונגלה עון אפרים ורעת שומרון וזה מפורש שעון אפרים הוא עגלים שעשה ירבעם שבא מאפרים והוא רעת שומרון שפי' רעת מלכי ישראל שהיו הכל בשומרון שהלכו אחרי העגלים של שומרון וכמ"ש הושע ח' זנח עגלך שומרון שבבים יהיה עגל שומרון ומ"ש כרפאי הכ' הוא כ' הדמיון שבאופן שרפאתי את ישראל באופן זה נגלה עון אפרים והרי זה בא ללמד ונמצא למד שרפואת ישראל בא ללמד על עון אפרים ונמצא למד ממנו שרפואת ישראל הוא מעון העגל:

וביום פקדי ופקדתי. וביום פקדי היינו חורבן בית המקדש שכתוב בו קרבו פקודת העיר אז ופקדתי עליהם חטאתם של העגל ואז תם עונך בת ציון:

והנה ששה אנשים וגו' ואיש אחד. שהאיש האחד הלבוש הבדים הוא אחד מן הששה אנשים וכתוב אחריו ולאלה אמר באזני משמע לכל הששה הנ"ל אמר שיעשו כל אחד מלאכתו כי אין מלאך אחד עושה שתי שליחות וחושב בענין חמשה שיהרגו אותם בלא חמלה זקן בחור ובתולה וטף ונשים כל אחד מן האנשים ממונה להרוג מין אחד מאלו וא"כ מה יעשה הששי ע"כ דורש שמ"ש ולאלה אמר לאיש הקשה והגדול שבתוך הששה אמר באזני מ"ש בפסוק הקודם היינו איש לבוש הבדים עבור בתוך העיר והתוית תיו וגו' וכמ"ש חז"ל אל קשה מאלה הרי שאלה ג"כ קשה והוא הששי הגדול שבהם. ומ"ש עברו בעיר אחריו ע"פ מדה י"א ומדה ט' אמר לחמשה הנשארים שיעברו בעיר אחר הקשה והגדול הנ"ל שיהרגו החמשה מינים זקן בחור ובתולה טף ונשים. ומ"ש זה גבריאל עי' ב"ר פ' כ"א בפירושי איך למדו שהוא גבריאל ועי' לעיל פסוק ממרום שלח אש:

קסנטור. בערוך גורס קייסטור והביא מאמר זה מכאן בערך קייסטור וכתב המו"ע שפירושו בלשון רומי חוקר ושופט של אנשים פושעים והוא הנקרא ג"כ קסדור וקסטינור ובנוסחאות כתוב קסנטר והוא טעות ובילקוט יחזקאל ט' גורס קריסטור ונכתב בצידו פי' סופר:

החרימם נתנם לטבח. מסרם ביד טבח וכמ"ש בענין שם כי רותה בשמים חרבי חרב לה' כי זבח לה' בבצרה וטבח גדול וכמ"ש ב"ר פ' כ"ה סי' י"א פסיקתא סוף פרשה ט"ו וטבח גדול וְטַבָּח גדול וכן כאן נתנם לטבח לְטַבָּח היינו טבח שבשמים שעליו אמר כאן ביחזקאל ט' ולאלה אמר באזני עברו בעיר אחריו והכו כי הוא המכה הגדול והם אחריו:

מפצו בידו מאניה זייני. כמ"ש מפץ אתה לי כלי מלחמה שע"ז אמר כאן פסוק ב' ואיש כלי מפצו בידו ובטעות הועמד פסוק זה בסמוך על מאני' גלותי'. ועל מאני' גלותיה צריך לגרוס פסוק והפיצותים בגוים וכדומה:

אצל מזבח הנחושת. שם עמדו ולא הלכו יותר כי שם מחיצתו:
לבקר. נוטריקון. לא בקר כמ"ש לא יבקר הכהן לשער הצהוב טמא הוא:
אלו כתוב. לשון איל וכנ"ל ולאלה בדברי ר' יוחנן:
והתוית תיו. על מצחות האנשים הנאנחים והנאנקים על כל התועבות והם הצדיקים מקיימי התורה כולה עד תי"ו:
חתוכין ופספס. דורש תיבות והתוית בחילוף ה' בח' באחה"ע שהיל"ל וכתבת ע"כ דורש לשון חתיכה לחתיכות וזהו ופספס:
שנתנה בכל צד. שכוללת כל כוונות תחי' ותהיה ותוהא ותמות ותמה:
אלא על הטובה. כמ"ש בפסוק הקודם מאמר ה' וגו' והתוית תיו זהו לטובה ולאותו מלאך בעצמו לרעה לא הזכיר אלהים:
והאיך זה. פי' שהם שני כתובים מכחישים תחלה אמר ועל כל איש אשר עליו התיו אל תגשו ואח"כ אמר וממקדשי (שפירושו שיחלו להרוג בבית המקדש) ויחלו באנשים הזקנים אשר לפני הבית היינו שהחלו להרגם ואנשים אשר לפני הבית מן הסתם היו צדיקים ומהו וממקדשי תחלו הלא באנשים מדבר וזהו ששואל איך זה אלא שאחר שאמר ועל כל איש אשר עליו התיו אל תגשו הי' קטגוריא על הצדיקים שעליהם התיו וכ"י חזר בו והרגו גם לאנשים שעליהם התיו ומ"ש וממקדשי תחלו שאין שייך הריגה בבית המקדש ע"כ דורש א"ת וממקדשי אלא וממקודשי אנשים קדושים:
ואין שארית אלא צדיקים. כמ"ש שארית ישראל לא יעשו עולה וגו' וכדומה. וזהו בלע ה' ולא חמל שהבטיח לחמול ולא חמל על כל נאות יעקב הם הצדיקים הנאים במעשיהם וככל המבואר וכמ"ש שם ואל תחמלו ועיין כ"ז שבת נ"ד:
מקבל אבני בלסטרא. מה שזרק עליו האויב שהיה בא בכח גדול ולא די שלא היה מזיקו אלא שהיה מחזירו על האויב והורגם וזו היא גבורה כפולה ומכופלת:
סמית זרועו. הכוונה גדעת ושברת זרועם וגבורתם שהיה מגין עליהם:
נ"ב שנה. וכ"ה לקמן פסוק צדו צעדנו:
אר"ג ה' מאות. לקמן פסוק עיני עוללה:
עיני עוללה לנפשי. מכל בנות עירי שהיה בוכה על כולם:
על דמו של זכריה. לעיל פתיחתא כ"ג כה"ע:
ביער הלבנון. תיבת הלבנון ט"ס:
בלחמו. אותיות במלחו שקדמו אותם במיני מלוחים ביותר כדי להרגם:
ארחיהון דבני דדניא. בלשון תמיה וכי כך היה לכם לעשות:
מה כתיב באבוכון. עיין ב"ר פ' נ"ג סי' י"ד שמ"ר פ"ג סי' ב' ופ' כ"ז סי' א':

מפני חרב נטושה. נעושה פי' מענין עזיבה והפקר והלא החרב היה שמור ביד האויב ע"כ דורש מפני חרב שבא על עון נטושה שכתוב בתורה והשביעית ותשמטנה ונטשתה וכן קשת שבא על עון דרוכה:

כובד מלחמה. שהיל"ל מפני חרב מלחמה ע"כ דורש מפני שהיה כבד וקשה עליהם מלחמתה של תורה וכמ"ש בספר מלחמות ה' כי יש ספר מיוחד למלחמות ה' אלא זה ספר התורה שמתבררת ומתלמדת ע"י פלפול וקושיות ותירוצים כמ"ש בזוהר ריש בלק בענין הינוקא עם ר' אלעזר וחברייא:

וקטנה שבהם זו בית שמש. צ"ע מנין לו שהרי אינו מספר מה שהיה בימיו אלא מה שהיה בימי עלי ושמואל בוודאי שדורש כן מן הכתוב ונפלאת ממני:

במפלתה של תרמוד. ב"ר פ' נ"ו סי' י"א וש"נ ומבואר:

פסקה ה

פחות מארבעים יום. אם מדבר בחורבן בית שני יתכן שהיו יודעים בעצמם מה שראו או שמעו מאבותם אך אם מדבר בחורבן ראשון צ"ע מנין לו:

ואחלל שרי קודש. עי' שי"ר סוף פסוק ישקני:

בקרן בן שמן. היל"ל במקום שמן או באדמה שמינה ע"כ דורש מלשון קרן של חיה שידידי הוא אברהם כמ"ש זרע אברהם אוהבי וכמ"ש מה לידידי בביתי לעיל בפתיחתא כ"ד נקרא קרן והמאמר במדרש שמואל פ"ד פסוק רמה קרני:

וקרני ראם קרניו. בברכת משה ליוסף כתיב:

קרנים מידו לו. וס"ד ושם חביון עוזו ואין עוז אלא תורה כמ"ש ה' עוז לעמו יתן:

קרנו תרום בכבוד. יתכן שדורש תיבת בכבוד כמ"ש ועשית בגדי קודש לאהרן אחיך לכבוד ולתפארת ואולי דורש תיבת תרום מלשון תרומה של כהן:

להרים קרן. והימן היה מבני קרח הלוי כמפורש בד"ה שם:

רמה קרני. חנה אמרה בנבואה על שמואל שעתיד למשוח את דוד בקרן השמן:

ומקרני ראמים עניתני. פירוש מאמר זה כתבתי באריכות בספרי מדרש תנאים בליקוטים וחידושים ע"פ המדרש תהלים שדוד ברעותו הצאן במדבר על ראם כשהיה ישן וננער הראם ועמד ולא היה יכול לירד ועשה לו הש"י נס וזימן לו אריה וכרע הראם לפני האריה וירד דוד והיה מתייירא דוד מן האריה ואמר פסוק זה הושיעני מפי אריה כמו שמקרני ראמים עניתני ונדר דוד אז כשינצל יבנה בית המקדש גבוה מאה אמה כקרני ראם ע"ש ביתר ביאור:

פסקה ו

כל קרן ישראל. משמע שיש לישראל הרבה קרנות ומה הם הקרנות אלא פי' כל קרן שכתוב בתנ"ך שהוא שבח ותוקף לישראל גדע אותם מהם ונתן שבח ותוקף שלהם לשונאיהם: קרויא עשר. עשר כנגד עשר הנ"ל אמלאה החרבה זה ישפיל וזה ירים: קרנות צדיק. הי"ל קרנות צדיקים אלא על צדיקו של עולם שתחלה נתן לישראל היו"ד קרנות ואחר כך גדע בחרי אף כל קרן ישראל ואח"כ וקרניא עשר די בראשה ואח"כ וכל קרני רשעים אגדע ואז תרוממנה קרנות אלו שגדע ובאיזה זמן וירום קרן משיחו ובזה וירם קרן לעמו:

ואתה לך לקץ. ותנוח ותעמוד לגורלך לקץ הימין ותנוח היינו השכיבה בקבר ושאל הכי לעולם אנוח בקבר והשיבו ותעמוד בתחיית המתים ושאל אם אעמוד עם הצדיקים וכו' כמ"ש בדניאל ורבים מישני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות ולדראון עולם:

לקץ הימים. כמ"ש בקין ויהי לקץ הימים ועי' מ"כ בשם הזוהר שקץ הימים הוא לרעה וקץ הימין הוא לטובה:

פסקה ז

אין מרגיש בה אלא יעקב. פי' כמ"ש חז"ל אין פורענות בא וכו' וכן ענין הטובה לכך אמר בלשון כפול יגל יעקב ישמח ישראל:

פסקה ח

הם לא פלשו. נתבאר לעיל פסוק היתה כאלמנה:

זה פרעה. דורש מדה י"ז:

יען אמר האויב. עליכם האח אולי דורש האויב איזה אויב שהוא עליכם האח שהוא אחיכם כמפורש בתורה:

חביבים על אבותם. ולא אצל כולם ודעת רבנן שהם חביבים כולם כגלגל עין:

ד' שפיכות הן. לקמן פסוק כלה ה' את חמתו:

וגם על העבדים. ג"כ ביואל ג' ב':

פסקה ט

ושלשה מקומות גלו. במ"ר פ' ט"ז סוף סי' כ"ב וש"נ:

סכופים. לעיל פתיחא כ"ה ולפי הענין הוא מלשון מספד:

פסקה י

כגינה שנחסם מעינה. המשפיע עליה ומחיה אותה כך חמס סוכו הוא ביהמ"ק שסלק שכינתו וכל השפע שלו מקור מים חיים:

כאדם הראשון. שהיה בגן וגרשו מתוכו וחמסו:

שריה בן מחסיא. נ"ל שמ"ש בן מחסי' הוא ט"ס וכמ"ש בסוף ירמיה ויקח רב הטבחים את שריה כהן הראש שהרגו נ"נ עם בני צדקיה ושאר השרים. ומ"ש שריה בן מחסיה עי' רות רבה ריש פ"ב בני שלה עשרה כהנים נביאים ועי' בפירושי שם:

פסקה יא

שערכו שולחנות. עיין לעיל פסוק איכה יעיב בדומה לזה:

נפלה נפלה בבל. ובפסוקים הקודמים והקשיב קשב רב קשב היינו ששמע קול גדול בחזיונו הוא הקול שנתנו בבית ה' וע"כ ויקרא אריה וגו' עד נפלה בבל וכאן צ"ל הה"ד מקול נתכשה בבל (ירמיה נ') מקול שנתנו בבית ה' נתפסה בבל ובטעות נדפס פסוק זה לקמן בסמוך ושם צ"ל הה"ד קול שאון מעיר:

קול צרות מרגשות באפלה. עי' לעיל בריש פתיחתא כ"ד ותבין כאן כי כאן חסר ולכך כתוב ג' קולות אלו כנגד ג' משמעות של תיבת שאון:

פסקה יב

לא מן הכרוז. שמ"ש חשב פי' שלא היה הדבר רק במחשבת עצמו כ"י ולא הכריז ולא הודיע בארץ לאחרים ומ"ש נטה קו פי' בשעה שנטה קו לבנותה אז כבר חשב להשחיתה והיינו בשנת ארבע למלכות שלמה שאז התחיל לבנות את ירושלים ואת בית המקדש ואז נשא את בת פרעה ושאר הנשים הנכריות כמ"ש בס"ע פט"ו וכן בפסוק שהביא הה"ד כי על אפי ועל חמתי היתה לי העיר הזאת מיום בנה אותה כנ"ל:

כי על אפי. פירושו על ריח אפי שאינו יכול לסבול הריח:

לרעה הדין נטה קו. שנטה קו לבנותה וחשב להשחיתה וזהו לרעה:

פסקה יג

שערים חלקו כבוד לארון. עי' שמ"ר ריש פ"ח וש"נ ובביאורי שם באיזה אופן חלקו כבוד להארון ועי' במ"ר פ' ט"ו סי' י"ג:

פסקה יד

הבאים ירושלים אל צדקיהו. ומאחר ששלחו כולם מלאכיהם אליו מן הסתם שהיה מושל עליהם והיו צריכים אליו:

דתליש בשר ארנבא. צ"ע מנין לו כל זה. ועי' ויק"ר פרשה ו' סי' ו' וקה"ר פסוק וראיתי את כל מעשה:

מפרתין ליה בנ"נ. והם עשו בעקבה שיכשל צדקיה בדבריו שילשינו אותו לנ"נ:

פסקה טו

סיקוסים נתן לעין. עי' ב"ר ריש פ"י וכאן פירושו שכח העין ניתן בקצב ושיעור שאם ישתמש בהם יותר מכחו יפסיד ויתקלקל וכן אם יבכה יותר מדאי:

דמעת הסם. הדבר נראה לעין דכאן חסר וכצ"ל שלש דמעות טובות ושלש דמעות רעות שלש טובות דמעת הסם ודמעת החרדל ודמעת קלורית אלו שוין בטובתם אך יש עוד מין דמעה שטובה יותר מג' הנ"ל וכן ג' דמעות שוין לרעה אך יש עוד מין ד' רע יותר מכולם:

ומעשה באשה אחת. לעיל פסוק בכה תבכה בלילה:

פסקה יז

נביא אחד בבוקר. פסיקתא רבתי פל"ג סי' ט' באריכות ועי' ריש רות רבה ולעיל סוף פתיחתא למ"ד וה"ג בפסיקתא שם שנא' ואשלח עליכם את כל עבדי הנביאים מיעוט נביאים שנים אחד בבוקר ואחד במנחה (היינו מ"ש כאן השכם ושלוח שהוי"ו של תיבת ושלוח מחלק שאינו השכם כ"א בערב וע"ש עוד). שע"כ כתוב ב' שליחות ואשלח ושלוח שני שליחות בכל יום:

כל נביאי כל חוזה. נביאי כתוב ערוך ערך נביא נביאי משמע נביא אחד. והפסוק במ"ב י"ז י"ג:

לביזתא עדיתא. ובתרגום אונקלוס על פסוק אחלק שלל תרגם אפלג ביזתא ובסדר מטות תרגם ואת השלל וית עדאה הרי שהשלל וביזתא ועדאה ענין אחד הוא וצ"ע למה לא הביא את התרגום:

א"ר יוחנן. שמ"ר פרשה מ"ה סי' ב' וש"נ ובפסיקתא פל"ג שם ושי"ר פסוק גן נעול:

הבת ירושלים. כי מאחר שפירש מה אדמה לך על הנסים שמפורשים בתורה ואז עדיין לא היו בירושלים ע"כ דורש ירושלים שיראה אותי ומושלמת לי:

לכשאשוה לך אנחמך. כמ"ש יחזקאל ל"א אל מי דמית הנה אשור וגו' כשרצה לנחם את מצרים על מפלתו דימה אליו את אשור וכך אמר לישראל לכשאמצא אומה דומה ושוה לך אז אנחמך:

לכשיגיע אותו היום. הוא פירוש אחר על מה אשוה לך שבעת שאשוה אני לך כמ"ש ונשגב ה' לבדו ביום ההוא וכתיב על אותה העת הן עם לבדד ישכון ואז וישכון ישראל בטח בדד:

בת ציון. כנ"ל הבת ירושלים לדרשה וכן בת ציון:
לרפא שברו של ים. המדרש הזה אומר דרשוני ששברו של ים לא נזכר כאן ולא רפואתו אך הענין שהוקשה להמדרש שאיך אמר שגדול שברך כים שהוא גדול כמה מאות פרסאות וים אוקיאנוס כמה אלפים פרסאות ואיזה דמיון יש ביניהם ובהכרח לדרוש ע"פ מדה י"ב מדבר שבא ללמד ונמצא למד וכאן נמצא למד הים משברך ששבר הים גדול כשברך א"כ מ"ש מי ירפא לך שהיא שאלה בלא תשובה שאין מי שירפא לך והלא מפורש כתוב וממכתיך ארפאך וכתיב מחצתי ואני ארפא אלא מ"ש מי ירפא לך נדרש ע"פ מדת דבר הלמוד מענינו אנו דורשים מדה ט' ע"פ מדה י"ז וכמו שמדמה שברה לשברו של ים כך מי שירפא שבר של ים ירפא שברך ושברו של ים מבואר בשמ"ר פט"ו סי' כ"ב וכן הרפואה מבוחר שם מהפסוקים של יחזקאל מ"ז וכמ"ש ד"ר ריש פ"א בביאור:
שירה על הים זה אלי. כאן עיקר הכוונה על פסוק מי כמוך כמ"ש במ"כ אלא שעיקר שבח השירה הוא פסוק זה אלי על כן תופס פסוק זה:

פסקה יח

דהוי מאסיין מחתין. כמ"ש לקמן פסוק גם תנין כמין מסוון פריסין על אפיהון וכאן פי' שהיו מניחים כמי מסוה על אפיהם שלא יתבוננו ויראו עוונותיהם ומ"ש מחתין פי' מניחים. וזהו ולא גלו על עונך:

פסקה יט

ספקו עליך כפים. וס"ד הזאת העיר שיאמרו כלילת יופי משוש לכל הארץ וענין הכיפות מרומז בתיבות כפים שספקו כפים על ענין הכיפות ע"פ מדת ממעל ועיין שמ"ר סוף פ' נ"ב:
לקיים מה שנאמר משוש. שלשעבר היו אומרים שהיא כלילת יופי ומשוש ועכשיו ספקו:
דמך ולא זבן. לעת ערב הכל במנוחה ולשמחה אך בבוקר עת משא ומתן ועת המסחר:

פסקה כ

פצו עליך. לקמן פסוק פצו עלינו שעל שפצו פה שלא כהוגן לכך פצו עליהם כל אויביהם:

פסקה כא

פשורי פשר.ויק"ר פ"ו סי' ו' ומ"ש עשה ה' בתמיה ושאלה:

פסקה כב

ר' אומר ד' משמרות. בריש ברכות:

דרבי הא ניחא. שהלילה ד' משמרות וחצות לילה שני משמרות וכן קדמו עיני אשמורות ב' משמרות:

התיכונה. האמצעית שיש לפניה ולאחריה הם ג':

וישן עד ראש אשמורות. הם ו' שעות מט' עד הלילה ג' שעות ואשמורה הא' ג' שעות ונשארו מן הלילה שני משמרות שעל זה אמר קדמו עיני אשמורות וכשאוכל סעודת מלכים עם שרים ועם שלוחים של מלכים אחרים מאריך עד הערב וישן ששה שעות עד חצות ועומד בחצות:

כנגן המנגן. פי' כאשר ניגן אך כנגן המנגן משמע כאשר ניגן המנגן הידוע היינו דוד המלך שכתוב עליו ויודע נגן. וניגן דוד בידו וכדומה ופי' שהמנגן של אלישע ניגן לפניו זמרות של המנגן הידוע של דוד המלך וצ"ע איך דורש כאן שהיה הכינור מנגן מאליו שמשמעות הכתוב שהמנגן ניגן ולא נזכר כאן כנור. ויתכן שהוקשה לו שהיל"ל קחו לי איש מנגן כמ"ש עבדי שאול יבקשו איש יודע מנגן בכנור ושאול אמר ראו נא לי איש מטיב לנגן אך מנגן משמע כלי של ניגון בלא איש הוא הכנור והנבל ועיקר הלימוד מפסוק עורה כבודי עורה הנבל וכנור שאומר לנבל וכנור שלו עורה על שהיו מנגנים בעצמם בלא יד איש כמו שגם עתה יש כלים שמנגנים בעצמם ע"י מלאכת אומנים אף כי דוד בחכמתו ורוח קדשו ודורש המדרש כנגן המנגן כנגן של אלישע בלא איש כך המנגן היינו של דוד ג"כ בלא איש ודו"ק:

שהיו ישראל אומרים. דברי סברה הם ואינם צריכים לימוד:

קרייה דר' נתן. ראש אשמורת התיכונה:

פסקה כד

שכבו לארץ חוצות. נער וזקן:

לפיכך שכבו לארץ חוצות. על ששפך עליהם ירמיה חמת ה':

פסקה כה

כנגד בנים ובנות שיהיו לך. דברים כ"ח מ"א בנים ובנות תוליד ולא יהיו לך כי ילכו בשבי וזהו אשר טפחתי ורביתי אויבי כלם שהלכו בשבי ביד אויב:

אשר טפחתי ורביתי אכ"כ. שאם לא היה כתוב אויבי כלם היה משמעותו שהוא שייך לרישא דקרא ולא היה ביום אף ה' פליט ושריד אשר טפחתי ורביתי וא"כ לא היה פירושו

כנגד פסוק בנים ובנות תוליד אך מאחר שחתם אויבי כלם הרי שכוונתו כנגד פסוק בנים ובנות תוליד:

פרשה ג

פסקה א

וירמיה לקח. לעיל פתיחתא כ"ז וכאן חסר ובשיבוש והעיקר כמ"ש שם. ושם פרשתי בס"ד:

דברים משולשים. כאמרם כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים אם בפירוש ואם ע"פ המדות:

גבורים. ב"ר סוף פ"ה שד"ת יש בהן לתת ללומד אותם כח וגבורה וכמ"ש משלי חי"ת יו"ד אני בינה לי גבורה:

שלישים אני הגבר. הנה שני פירושים הראשונים הוא על כלל התורה אך מה מלמדנו בפירוש זה ועל זה כתוב להבין דברי חכמים וחידותם שכוונתם למ"ש במשלי כ"ב שם להיות בה' מבטחך הודעתיך היום אף אתה הלא כתבתי לך שלישים שקינה של אני הגבר מלמדנו ומודיענו הרבה מענין אמיתת הבטחון בה' זאת אשיב אל לבי על כן אוחיל לו חסדי ה' וגו' טוב ויחיל וגו' הרבה פסוקים מודיעים איך לבטוח בה' ודוק בפסוקים:

אני הגבר. ראה עני בשבט עברתו וכנסת ישראל אומרת כן וכמ"ש ילקוט כאן אמר ריב"ל אמרה כנ"י לפני הקב"ה אנא הוא דילפינא כל מה דאת בעי אתי עלי ופי' וקבלתי הכל באמונה וזהו מ"ש כאן אהני עלי מה דאהני לך:

אחר העמוד. סמוך לביתו מקום שעובר תמיד:

אקשית אפך. אחר שגרשתי אותך מביתי:

כך יפה לי. להקשות אפי כנגדך שתחזירני לביתך כמקדם שלא קבלה אותך אשה אחרת שלא נתרצה לישא עול מוראך אלא אני וכן אני עושה עתה:

אני הוא שפסלתי. ואז בחרתי בך ועתה אני פוסל אותך ובוחר באחרת:

ולא קבלה אותך. ואני בחרתי אותך ואין ראוי לך שתדיחני:

אקשיתין אפיכון. להתקרב אלי לבקש ממני ישועה אחר שגרשתי אתכם:

אלא אני. ועל זה אנו סומכים להתקרב אליך:

אני שפסלתי. ועתה אני פוסל אתכם: ובילקוט כאן תוספת דברים:

החזרת תורתך. ומן הדין שתקרבנו לעולם:

דתניא בתחלה. מכילתא פסוק אנכי ובספרי פ' ברכה:

וזרח משעיר. הרי שנגלה משעיר ארץ אדום:

הופיע מהר פארן. היינו ארץ ישמעאל כמ"ש בראשית כ"א אצל ישמעאל וישב במדבר פארן: ו
אתה מרבבות קודש. הם המלאכים הקדושים מימינו אש דת למו לישראל והם שאמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע וע"כ ראוי שגם עתה לא ירחק אותם וזהו אני הגבר ראה עני שקבלתי עלי כל עוני וטורח:
ד"א אני הגבר. לא אמר אדם או איש לדרוש גז"ש על איוב שנתן עליו שבטו כמ"ש איוב סוף ט' יסר מעלי שבטו וזהו ראה עני בשבט עברתו:
שראה אותי עניה. שהיל"ל ראיתי עני ע"כ דורש ראה עני שראה הקב"ה ענייי מן התורה ומן המצות:
גברני לעמוד. עי' לקמן פסוק דרך קשתו: ע"כ אמר כגבר לשון גבורה:
אך בי ישוב. מרעה ויהפוך לטובה בעוה"ב שדומה ליום:
אמר ריש לקיש. לקמן סוף פסוק ויגרס ופסוק חסדי ה':
חוזר ומרחם. כמ"ש דברים ל' פסוק ט' כי ישוב לשוש עליך לטוב וכמ"ש סוף מיכה ישוב ירחמנו:

פסקה ב

זה צבור. כמ"ש יחזקאל כ"ד וכמ"ש לעיל פתיחא כ"ה וכמ"ש עוד היא הסיר ואנחנו הבשר:
עצמותי עיצומי. בני אדם עצומים וגדולים שבין בני:
ראש זה נ"נ. במקדש ראשון. זה אספסיאנוס במקדש שני. ומ"ש זה טרכינוס יתכן שצ"ל זה טיטוס בני של אספסיאנוס ששלחו להחריב ירושלים ובית המקדש כמו נבוכדנצר לנבוזראדן:
ד' חשובים. בראשית רבה פע"א סי' ו' וש"נ:

פסקה ג

בשביל רשע זה אני מקבל. והוא בדמיון עני. במצות ומע"ט וכאמרם בענין חלבנה. ומ"ש שתם בש' תחת סמ"ך כי סתם בסמ"ך פי' סתימה וסגירה ושתם בשי"ן היא פתיחה כמ"ש במשנה כדי שישתום ויסתום ויגוף וכוונת הפסוק שתם במקום שיש לסתום היינו ברשע אם הוא בצבור יפתח:
שתם שָׁתַם. שאם מתפללים בצבור שמתחילין ומסיימים יחד ותמה התפלה אך אם מתפללים ביחיד זה מקדים וזה מאחר ואין התפלה תמה:
אריסיו וב"ב לכבדו. והיה מכבד אותם ומשקה אותם יין מחביות של המלך:

תסתם חביתי. שלא ליתן לו יין כך לצבור פותחין חלונות הרקיע לקבל תפלתם אך לאחר תפלת הצבור סותמים חלונות הרקיע:

בנות לוד. מהלך יום מצד מערב מירושלים כמ"ש ביצה ד':

ולא הוה ב"נ קריץ. פי' שאילני תאנה שלהם היו מקדימים לבכר פירותיהם משאר אילנות בזכות שהיו עולים לשבח בבהמ"ק:

פסקה ד

ארי במסתרים. זה נבוזראדן כמ"ש לקמן פסוק על צוארינו שאריות הוא נבוזראדן ונקרא אריה שהיה נוהם על השביה כאריה:

זה טרכינוס. אולי כך צ"ל זה טיטוס ד"א דוב אורב זה אדריאנוס ארי במסתרים זה טרכינוס עיין לעיל פסוק היו צריה לראש:

בורמא לאספריסא. עיין ערוך ערך אספריסא שהביא מאמר זה מכאן ולא גרס בורמא והג' שם רבנן דתמין אמרי לאספריסא ולאפי' כלום והמו"ע הביא בל' רומי מין חנית קטן. וצ"ע שבכאן מפורש כמטרה לחץ ועוד הביא במ"ע וגי' הספרים כפרמא לאיספריס ופי' פרמא מין צנה ומגן וטעם המאמר שהפרמא מגינה נגד החיצים אך ממכתם נקבוה ונפסדת לא כן קורת החצים ותיק שאע"פ שהחצים בתוכה אינה נפסדת ובערך ברמאה הביאו ג"כ המ"ע בגירסא ברמא ובערוך פרמא ג"כ בגי' פרמא לאיספריסא ופירש ג"כ כנ"ל ואין הדברים מבוארים ומאירים לי שהרי מ"ש כמטרה לחץ מבואר היטב ומה הטיבו בפירושים הנ"ל:

וגברני לעמור בכולם. וכנ"ל בפסוק אני הגבר:

בני אופיכיה בני אמוריה. הובא בערוך ערך אמר ז' במגילת איכה בני אשפתו תרגום בני אמורייא שהם תמורות של אבותיהם וכתב המו"ע פי' בל"י בני שרים נתונים לערבון למלך שלא ימרדו בו והם הנקראים בני אמרנא ובני מרון העוברים מדי זמן בזמן לפני המלך ובני אפוכי אנשים חשובים אשר נשבו במלחמה והם נעצרים ולכודים וכן הביא המוסף ערוך בערך אפוכי. וכוונת המדרש שנבוכדנצר הביא עלי להצר לי אנשים שהם לכודים אצלו בשבי שהם מרי נפש וזהו בני אשפתו לכודים כחצים בתיק ואשפה שלהם:

שאוכלים הרבה. כמו שאמרו חז"ל על הפרסיים שאוכלים כדוב:

ישיחו בי. לעיל פתיחא י"ז:

אלו ישראל. שסופדים ומקוננים על חורבני:

ומשתכרין בסעודת תשעה באב. פי' מלשון שכורת ולא מיין כמ"ש בשיר השירים רבה פסוק שתו ושכרו דודים אלו נדב ואביהוא שנשתכרו בצרתם:

השביעני במרורים. לעיל פתיחא י"ח:

בשם ר"ח בריה דר' אבהו. נ"ל דצ"ל בהיפך ר"ח בריה דר' אבהו בשם ר' אלעזר בר' יוסי. והמעשה במדרש קהלת פסוק כל הדברים יגעים:

ר' מן דאכלית. שאלו דרך תוכחה אם היה אמת כאשר אמרת שאכלת ופסקת לא היתה יכול לאכול כ"כ אלא שלא אכלת עדיין:

הוא נפישא. כמ"ש במגלה רווחא לבסומי שכיחי שהנפש של כח האכילה מתרחב ומקבל:

זו רחיצת ידים ורגלים. שבת כ"ה ב' ושם משמע דמיירי בערב שבת מדחשיב ליה גבי נר שבת וז"ל שם ר' ירמיה אמר זו בית המרחץ ר"י אמר זו רחיצת ידים ורגלים ערבית בחמין וכו' ע"ש וכאן בשיבוש:

אמר רשב"ל. לעיל סוף הפסוק אני הגבר ולקמן פסוק חסדי ה' ובסוף פסוק טוב ה' לקוויו:

זכר עניי ומרודי. תיבת ומרודי אם פירושו מלשון אריד בשיחי מענין צרה ועוני היל"ל ראה עניי ומרודי כמ"ש ראה ה' את עניי וכמה פעמים. וזכירה שייך אצל רחמים כמ"ש זכר רחמיך ע"כ דורש ומרודי מלשון מרדים ופשעים ומ"ש עניי ג"כ על חטאים של עוני כענין כל אלמנה ויתום לא תענון ועל עינוי הדין וכמדומה וזה ענויין שעוניתי ועל היסורין מתיבת לענה ורוש והיינו שיזכור ויחשוב זה כנגד זה:

לא יצא עמה. כמ"ש אחר חטא מרגלים אצל ויעפילו:

כמראש שהיה במדבר. שהתלוננו ישראל כמה פעמים במדבר וזהו מלון מקום שהיו מלינים עלי כ"ה בילקוט כאן:

בן אדם בית ישראל. עי' מ"כ וכ"ה בילקוט כאן אמר הקב"ה הלוואי יהוון בני עמי בארץ ישראל אעפ"י שמטמאין אותה:

והדין זכור תזכור. פי' שאמר לעיל שיש בענין זה שלשה פסוקים וכבר חשב שני פסוקים ופסוק זה זכור תזכור ידעתי שתזכרני אעפ"י שחטאתי:

זוכר לע"ג. שהחרבוני לשלם להם כרעתם אך אין זה בכחי להמתין:

עד דשמינא. עד שהשמנה נעשה כחושה נפש הכחושה יוצאת ובערוך ערך חושך הגי' עד דשמינא חשיך חשיכה מיית. ספר אחד עד דשמינא כחישי כחישא מיית:

אוחיל לו ומיחדת שמו ש"פ. עי' לקמן בסמוך בפסוק חלקי ה' כי שם עיקר מקומו:

פסקה ח

אמר רשב"ל. לעיל סוף פסוק אני הגבר וסוף פסוק ויגרס ואומר אבד נצחי:

אמר רבי אלכסנדרי. ב"ר ריש פ' ע"ח ושם שמות האמוראים בהיפך ועי' שי"ר פסוק ישקני:

מחדשנו בכל בוקר. כמו שאנו מברכים בכל בוקר המחזיר נשמות לפגרים מתים שהשינה בדמיון המיתה והיקיצה בדמיון התחיה:

מחדשינו בבוקרן ש"מ. כשנעשה לנו נס שאתה מחדש לנו אור ובוקר בצרה ולילה של מלכיות הקדומות בימי מדי במלכות אחשורוש בצרת המן אז רבה אמונתנו שאתה עתיד לגאלנו:

גבריאל ומיכאל. וכן כל המלאכים שנזכרו בשמותם בגמרא ובזוה"ק ובמדרשים וספרי מקובלים ותפס שנים אלו לדוגמא על שנזכרו בדניאל ולא נמצא בכל התנ"ך שם של מלאך אחר:

כהדין ירדנא. צ"ע למה תפס דווקא הירדן והלא כל הנחלים שבעולם הולכים ביום ובלילה:

שאני מייחדת אותו ש"פ. מרומז שכתוב בפסוק זאת אשיב על כן אוחיל וכתוב בפסוק חלקי ה' על כן אוחיל לו רמז ע"פ מדה י' על ש"פ של יחוד שמו ועי' לעיל סוף פסוק זכר עניי זאת אשיב שהדרשה ממ"ש על כן אוחיל לו:

פסקה ט

טוב ה' לקויו. ויק"ר סוף פ' י"ז ושם מבואר כל הענין:

פסקה י

אמר רשב"ל. לעיל ריש פסוק חסדי ה' וש"נ:

בנעוריו. משמע כמה מיני עול לכמה מיני נעורים עול תורה ועול אשה ועול מלאכה ובכולם טוב שיהיה עדיין נער. בתורה לגירסא דיינקותא ושלא יתגבר עליו היצר ולישא אשה בן י"ח לחופה. ולמלאכה כי מפנק מנוער עבדו ואחריתו יהיה מנון:

אמר רשב"נ. לעיל פסוק איכה ישבה:

רבי כד הוה פשיט. ויק"ר פכ"ו סי' ד' וש"נ:

למה כי את כל מעשה. ור"ד כי את האלהים ירא וגו' כי את כל מעשה וגו' שתיבת כי פירושו דהא למה את האלהים ירא כי את כל מעשה יביא במשפט וכאן בקיצור ועי' בויק"ר שם בביאורי:

פסקה יא

כי לא יזנח :

אמר רשב"ל. לעיל סוף פסוק טוב ה' לקויו ושם נרשם: בשני מקומות פעלו. שיר רבה פסוק זאת קומתך:

בבבל פעלו בלבם. שלבם היה להקדוש ברוך הוא ובפיהם הודו לנבוכדנצר מיראתו:

זה המן. סובר כמ"ד במגלה פרק א' על שהשתחוו לצלם:

פסקה יג

המן צוה. וזהו מי זה שכתוב עליו מי בחצר והמן בא מי זה הוא המן הרע:

משעה שאמר הקב"ה. עי' ד"ר פ"ד סי' ג' ותבין כאן:

לעושה רעה כרעתו. שרעתו גרמה לו שמשכה לו השילום הרע. וכן אצל שלום הטובה כתוב שאמר שאול לדוד וה' ישלמך טובה תחת היום הזה אשר עשית לי טובה שעשית יביאוך לשלום הטוב:

מה יתאונן אדם חי. שתיבת חי הוא מיותר אלא שהוא טעם על שלא יתאונן כי מאן דיהיב חיי יהיב מזונא:

חיותך בידי. כמ"ש אשר בידו נפש כל חי וכמו שהחיים בידו כך כל צרכיו בידו כי לא יתכן לחיים בלתי צרכים ודעת המדרש שתהיה מתאונן פי' מתלונן וכמ"ש כמתאוננים רע באזני ה' מלשון תלונה וכן לכל הדעות כאן:

ועמד כגבור. וזהו גבר על חטאיו ולא אמר אדם ע"כ דורש מלשון גבורה. שלא יתלונן אלא מי שאינו מכיר חטאיו וצדיק בעיניו כענין איוב אך אם יודע שחטא ומבקש לשוב לא יתלונן על כל מה שמגיע עליו ולזה צריך גבורה כי איזה גבור הכובש את יצרו וא"כ מה יתאונן אלא לא יתאונן ומ"ש גבר על חטאיו ולא פי' מה על חטאיו יתפרש ע"פ מדה י"ז כמ"ש והתוודו את עונם וכמ"ש אמרתי אודה עלי פשעי לה' וכדומה:

על חי העולמים. שתיבת על שבסיפא גבר על חטאיו נמשך גם לרישא על חי ע"פ מדה כ"ב וע"פ מדה ט' על חי עולמים ותיבת יתאונן נמשך גם לס"ד גבר יתאונן על חטאיו. אדם הראשון וזהו מה יתאונן אדם כאדם הראשון:

נסתרה דרכי מה'. ור"ד למה תאמר יעקב ותדבר ישראל נסתרה היינו יעקב וישראל סבא. ועי' ב"ר פצ"א סי' י' וש"נ. ומאחר שידע דרכי טובו רחמיו וחסדיו הי"ל גם זו לטובה:

גוסא ודולייירא. בערוך ערך גס ה' הגי' לחם קל כדרך שהמלכים אוכלים שלא יהא אחד מהם גוסא ודולייירא אוחזתו. פי' גוסא אכילה גסה ונפיחת בטן. ודולייירא לשון לעז הוא דולורי וכתב המ"ע נראה שהגי' הנכונה היא נווסא ודיירא ופי' נווסא בלשון רומי מין

חולי אשר בו מתאפק האדם להקיא ולא יכול וכן לפורשים בים פי' דיריא בלשון יווני ורומי חולי שלשול:

ותאמר ציון עזבני ה'. אך באמת התשכח אשה עולה וגו' ואנכי לא אשכחך:

פסקה יד

נפקין לתעניתא. שבתענית צבור היו יוצאין הצבור לרחובה של עיר להתפלל שם והחכמים היו דורשים לפניהם לעורר לבם לתשובה:

אפשר דליביה. וכי אפשר ליקח הלב בידים ממקומה ולהחזיר אותה למקומה ולא ימות האדם שאמר הכתוב נשא לבבנו אל כפים אלא פי' שמה שמחשב בלב להכניע ולשוב בתשובה כן ישווה מעשה ידיו אל מחשבת הלב:

קמון ונפקין. יתכן על ששמעו שדורש לכבוד עצמו ואיך אמר נקשט עצמנו:

אית כרנבי. בערוך ערך דעלתי גורס אית דעולתי מרירין בסימי חמיעו עולשי שדה עולתיה וכתב המ"ע א"ב כרנכי כתוב בנוסחאות ובערך כרנכי כתב המ"ע אית כרנכי מרירין פי' בלשון יווני כרוב ובעל הערוך גרס עלותי ע"ש ופי' כמו שנמצאים במיני ירקות מרורים ומתוקים וחמוצים כך במעשה אדם מעשים טובים ונעימים ומתוקים כמ"ש אצל נעמי ויש עושה מעשה מרים וזה נחנו פשענו ומרינו ומ"ש כי רע ומר עזבו ויש מעשים חמוצים כמ"ש מכף מעול וחומץ:

כמדתנו. פי' שאין זה תמיה נפלא מאנוש שיחטא ועיקר התימא אתה למה לא סלחת כמדותיך:

והחרבת מקדשיך. דורש מ"ש אתה לא סלחת על חורבן בית המקדש כמ"ש בתפלת שלמה שעיקר בית המקדש מקום שמיעת התפלה והסליחה כמבואר שם מפורש כמה פעמים וזהו אתה לא סלחת והחרבת מקדשך מקום הסליחה:

פסקה טו

ר' חלבו שאל את רשב"נ. ד"ר פ"ב סי' ב' ושם הגי' ר' חנינא בר פפא שאל לרשב"נ מהו דכתיב ואני תפלתי לך ה' עת רצון ע"ש עוד דכאן חסר:

נמשלה תפלה כמקוה. כמ"ש ירמיה י"ד ח' י"ז י"ג מקוה ישראל ה' והתקוה על ידי תפלה וכמ"ש ירמיה נ' ומקוה אבותיהם ה'. ונמשלה התשובה כים כמ"ש ד"ר שם מפסוק נוראות בצדק תעננו מבטח כל קצוי ארץ וים רחוקים פי' הוא מבטח לרחוקים הם הרשעים כים שהוא פתוח לכל תמיד שהיל"ל תקות ישראל ה' ואמר מקוה בלשון משנה שם מקוה מים שטובלים בו שהוא בנין ויש לו בעלים שסוגרים אותו לפעמים:

אינם ננעלים לעולם. כשהם ננעלים אינם ננעלים על דעת שיהיה כן תמיד:

ואין קריאה אלא תפלה. שתיבת קרא לו שני משמעות. אחת מלשון קריאת אדם לחבירו. והב' מלשון תפלה וכאן שכתוב בכל קראנו היינו יכולים לפרש בכל ענין שיהיה הקריאה בין בקריאת שם בין בתפלה ע"ז אמר ואין קריאה האמורה כאן אלא תפלה ומ"ש בכל קראנו פי' בכל פעם שנתפלל בצבור ובכל אופן שנתפלל:

עתים הם לתפלה. אפילו ליחיד יש עת מיוחד ומסוגל שתשמע תפלתו:

פסקה טז

מה שלא ראו בעיניהם. הם נביאי שקר גם אפשר לפרש כמ"ש שמ"ר ריש פמ"ו שלא להאמין ע"פ שמועה אפילו מנאמן:

פסקה יז

רוח הקורש סמוך לגאולה. שהגאולה שאנו מקוים אינה גאולה וישועה טבעית כ"א גאולה וישועה של רוה"ק:

משוש פראים. ור"ד כי ארמון נוטש וגו' הוא החורבן והגלות ומ"ש עד יערה הוא רוה"ק והיה מדבר לכרמל וגו' עד וישב עמי בנוה שלום הוא הגאולה:

הקטן יהיה לאלף. וס"ד אני ה' בעתה אחישנה הרי הגאולה ואח"כ רוח ה' וגו' הרי רוה"ק:

עד ישקיף וירא. ישקיף כמ"ש השקיפה ממעון קדשך הוא רוה"ק וכמ"ש עד יערה עלינו רוח ממרום ומ"ש וירא ה' היא גאולה כמ"ש וירא את ענינו או כמ"ש במ"כ ושניהם אמת:

אמר רשב"ג. לעיל פסוק בלע ה':

עיני עוללה. שאני לעצמי בכיתי על כולם:

מג' מאות תינוקות. הרי ק"נ אלף תלמידים:

פסקה יח

צמתו בבור חיי. פשט הכתוב כפי ענין הקינות על כל ישראל שירדו מטה מטה וכענין שתני בבור תחתיות במחשכים במצולות ולא לפי משמעות התיבה אך על פי מדה י"ז נדרש לפי משמעות התיבות בור ממש על כל מי שמפורש אצלו שהשליכו אותו לבור היינו אצל יוסף שהשליכוהו אחיו הבורה ואצל ירמיה כמפורש בירמיה ל"ח ו'. ואצל דניאל כמ"ש דניאל ו':

פסקה יט

קראתי שמך ה' זה יוסף וכו'. ואעפ"י שאינו מפורש אצלם שקראו מן הבור הרי מפורש כאן שצמתו אותם בבור כמו שביארתי ע"פ מדה י"ז והרי מפורש כאן שקראו ע"פ מדה י"ז הנ"ל:

פסקה כב

תשיב להם גמול. כמעשה ידיהם וכאן חסר וה"ג בפסיקתא רבתי פי"ב סי' יו"ד ובילקוט תהלים מזמור ע"ט ירמיה אמר תשיב להם גמול ה' כמעשה ידיהם ודוד אמר והשב לשכנינו שבעתים אל חיקם ר"י ור"נ. ר"י אומר אמרו ישראל מה שעשו לנו תשיב להם גמול ה' כמעשה ידיהם ומה שעשו במקדשך והשב לשכנינו שבעתים אל חיקם א"ר שונם אין חיק אלא בית המקדש ר"נ אמר מה שעשו לנו תן להם כמעשה ידיהם ומה שעשו במקדשך שכתוב בה מזוקק שבעתים והשב לשכנינו שבעתים אמר ר"י בר גדיא מה שעשו לנו במילה שנתנה בחיקו:

נוטלים מילותיהם. כמ"ש ויזנב בך היה מכת זנב וכ"ה בפסיקתא שם סי' י"ג:

יאכל בדי עורו. וס"ד יאכל בדיו בכור מות. שהבכיר לו מיתה פסיקתא שם. ובעמלק מדבר שם באיוב י"ח י"ג כמ"ש שם בפסוק אחז בעקב פח ודרשו בפר"א סוף פרשה כ"ד על אדום ע"ש מה שכתבתי ועי' ב"ר פס"ח סי' ט"ז וע"ז אמר יאכל בדי עורו שזרע יעקב יאכל עור של בניו ובדיו:

כך ממיתים השרים. שהיל"ל אכן קרב מר המות אך סר פי' שסר מכאן ואינו ע"כ דורש מלשון שר:

סרסו. ומרומז בתיבת סר ע"פ מדת ממעל ומנגד מדה כנגד מדה:

כאשר שכלה נשים. שמאחר שחתך מילותיהם נעשו הנשים שכולות:

לארבע חתיכות. דורש וישסף תיבה שאין כמוה לנוטריקון שיסע פלג ועי' מ"כ:

תאלתך. תיבה שאין כמוה ודורשה נוטריקון מלשון תליה ומלשון אֵלָה ע"פ מדה י"ז:

תלה אותם ביסורים. נ"ל שפי' מלשון תלוהו וזבין שפי' כפי' על ידי יסורים שתיבת ביסורים פירושו של תיבת תלה אותן:

שמואל אמר עמלק כמשמעו. כל מאמר זה סוף מכילתא בשלח וכאן יש שבושים רבים בין בשמות האומרים ובין בשמות התנאים ובין בסידור המאמרים ובין בגירסת כל מאמר וקשה להעתיק מאמר גדול כזה ומבקשו ידרוש המאמר משם ושם שמואל שנזכר כאן טעות הוא שהמכילתא כולו ברייתות מתנאים ולא נזכר שם אמורא:

מקצה הארץ. דברים י"ג ח' כ"ח ס"ד וכאן כוון לפסוק דברים כ"ח ס"ד שכתוב שם והפיצך ה' אלהיך בכל העמים מקצה הארץ ועד קצה הארץ ועי"ז יכירו אותו בכל העולם ועמלק וכן המן מזרע עמלק באו לאבדם מתחת כל השמים לפיכך צוה תמחה את זכר עמלק מתחת השמים שע"ז אמר כאן ותשמידם מתחת שמי ה':

אימתי יאבד שמם של אלו וכו'. עד ושמו אחד דורש מ"ש מתחת שמי ה' שבתורה בסוף בשלח ובסוף תצא כתוב מתחת השמים וכאן כתוב מתחת שמי ה' שע"פ מדה י"ז מדבר

כאן ג"כ מעמלק ולמה כתוב כאן בשינוי שמי ה' ע"כ דורש שבתיבת ה' כולל כל מה שכתוב בסוף בשלח כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק שאין ה' שלם ולא הכסא שלם עד שימחה זרעו של עמלק שקיום עמלק מעכב מלכות שמים בעולם:

לזכר לישראל. שיהיה לישראל זכרון לעולם שהרי מבטיח ותולה קיום ימי הפורים שלא יעברו מן היהודים וזכרם שלא יסוף מזרעם הרי אנו למדים ע"פ מדה י"ב מדבר שבא ללמד ונמצא למד שזכר ישראל לא יסוף ולא יתום:

פרשה ד

פסקה א

כל סתום לא עממוך. דבר שהוא סתום אצל אחרים ומכוסה לא היה מכוסה אצלך כי אם גלוי וכן כאן יועם הזהב שכסה פני הזהב אך הזהב עצמו לא נשתנה ורבנן סוברים שגם הזהב נשתנה ויגיד עליו ריעו ישנא הכתם הטוב ויועם מלשון עוה ועועים כמ"ש במתנות כהונה ואגב תיבת יועם ועממוהו הביא דתני ר' חייא:

תשתפכנה אבני קודש. בראש כל חוצות ודומה לזה תלמידי חכמים שיוצאים לערי ישראל לבקש פרנסתם בצדקה:

ארנטס. פירוש במוסף ערוך בלשון רומי תכשיט. כי הוקשה לו שתחלה אמר זהב משמע סתם זהב ואחר כך כתם הטוב שהוא חשוב מאד מסתם זהב ע"כ דורש זהב פירוש ארנטס של זהב שהתכשיט הנעשה מן הזהב חשוב הרבה מן הזהב וחשוב ככתם:

שתי רביעיות של דם. שהשפיכה שייך בדם כמ"ש ושפך את דמו ומ"ש אבני אולי על שנמצאו על שתי אבנים וגופו נתבר בקבר אחד ושתי הרביעיות בשני קברות וזהו ויקבר בקברות ע"פ מדה י' ויקבר קבר אחד בקברות עוד שתי קברות:

אין הכתוב מדבר. שפסוק איכה יועם כתוב סתם שאינו מפורש במי מדבר הרי שהכתוב השני מוכיח עליו ויגיד עליו רעו בני ציון היקרים הרי שגם הפסוק הראשון מדבר בבני ציון:

ענותנותא דרבי זכריה. ובגמרא מבואר שלא הניח להקריב שלא יאמרו בעלי מומין קרבין לגבי מזבח:

חסר ובעל מום. וכמ"ש חז"ל שעל שמסתכלים באותו מקום לכך נולדים עורים וכן שאר המומים על שאינם נזהרים בקדושת הזיווג ובני ירושלים היו צנועים ויקרים וקדושים ע"כ לא הולידו חסר ובעל מום:

פסקה ד

עמד על פתחו. שהיו מבקשים בעדו יותר מכדי דמיו ואסור לפדות השבוים ביותר מכדי דמיהם:

מי נתן וגו' לבוזזים. רמז לו שאין ליתן ביותר מכדי דמיו שלא ירגילו השבויים שיהיו ישראל לבוזזים ע"כ אינו יכול לפדותו והשיב התינוק הלא ה' זו חטאנו לו זה שאתה חושב לדין בזה אנו חוטאים שאנו מעמידים דברינו על דין תורה ולא אבו בדרכיו הלוך מה הוא רחום אף אתה רחום מה הוא חנון וכו' ע"כ יש לעשות לפעמים לפנים משורת הדין כגון אני בן טובים ובן תורה ויפ"ת שלא ימצאו לבוז כמוני ע"כ הבין בו ר"י שמובטח שיהיה מורה הוראה בישראל וכן עשה לפנים משורת הדין ופדאו ביותר מכדי דמיו:

לבנה שהיתה מתקפלת. כמו הלבנה בשמים שמתקטנת בעצמה ומתגדלת מעצמה כך היו כלי זכוכית טובים כשהיו אוחזים אותם בפס ידם היו מתקפלים ומתקטנים וכשהיו פותחים היד היו חוזרים לאיתנם מעצמם והיו באים מצור וכמ"ש בספר חבת ירושלים שנדפס מחדש מעשה שפעם אחת קרא שר אחד את היהודים חשובי העיר ואמר שיראה להם דבר חידוש והוציא מבית גנזיו כוס אחד של זכוכית והיה כתוב עליו זה הכוס שלח חירם מלך צור לשלמה בן דוד מלך ירושלים והפלא היה שנכנס לתוך כף יד הסגור כמו חתיכת עיסה ובפתיחת היד עמד בשלמות כמקדם וכו' והביא שם במאמר חוף הים אות י"ח צור ועל שאמר שבחורבן בית המקדש ישנא הכתם הטוב הביא ג"כ שאר שנויים מדברים טובים שחסרו אחר חורבן בית המקדש:

פסקה ו

כמין מסוין. שרחמיו על כל מעשיו והכין להם השי"ת ברחמיו הצלה תמידית אך לבת עמי אין תחבולה להצילם כי גרמו עונותם להפוך עליהם רחמי שמים שבת עמי לאכזר על בניהם מחמת רעב:

זמן החנויות. מקום אצל לשכת הגזית כמ"ש ר"ה דף ל"א גלתה סנהדרין מלשכת הגזית לחנויות ומחנויות לירושלים ונ"ל שענין החנויות דשם היו מונחים סלתות ושמנים ושאר צרכי קרבנות שהיו הגזברים מניחים שם יינות שמנים וסלתות למכור לכל מי שצריך לקרבנות ומנחות ונסכים מה שלא הלשכות מחזיקים כמ"ש בשקלים ומ"ש ושפכוהו צ"ע איך אפשר לשכוך המעין אולי צ"ל והפכוה שהפכו המשכת המעין שימשוך למקום אחר:

עוללים שאלו לחם. וס"ד פורש אין להם היל"ל ואין נותן להם מהו לשון פורש ע"כ דורש ע"פ מדה י"ז על מקומית שכתוב שם תיבות פורס על ניחום אבלים ע"י פרוסה ועל פרוסה של לחם כפשוטו ועל כרסת הרגל ע"פ מדת ממעל:

פסקה ח

גלוסקין וחמר עתיק. לעיל פסוק לאמותם יאמרו איה דגן ויין ושם מפורש:
טריפין בקיקלא. פירש במו"ע בלשון יון אמונים ונגדלים בבגדי תולע:

פסקה ט

נאמר בשבט יהודה. עי' שי"ר פסוק משכני ב"ר פכ"ח סי' ה' ושם מבואר:
אית לי חורי. פסוק אחר יותר מפורש כי פסוקים הנ"ל אינם במקום אחד רק כשנדרוש ע"פ מדה י"ז אך בפסוק זה מפורש במקום אחד:
ולא חלו בה ידים. מלשון חל י"ד להיות וכו' מענין נחיה ושריה וכמ"ש לעיל פסוק ממרום שלח אש. מפסוק וירא לכרובים תבנית יד אדם מתחת כנפיהם ע"ש שדורש על הצדקה שנותנים ביד וכמ"ש כאן בפסוק ידי נשים רחמניות שבשלו ילדיהן לעשות סעודת הבראה לאבלים:

פסקה י

שהיו שותים את השלג. שמ"ש זכו משלג אינו רוצה לפרש יותר מן השלג שאין דבר לבן יותר מן השלג כמ"ש עזה כשלג וכמ"ש כשלג ילבינו על כן פירש משלג מחמת שלג על שהיו שותים שלג וכן מחלב מחמת חלב:
דבר קל הוא. דרך שאלה ותמיה שאתה אומר שהיו עצמותם קשה לגזור כספיר ושמא תאמר שאין הספיר קשה כל כך:

פסקה יב

עוכבניין. עי' ב"ר פרשה כ' סי' י' וקוץ ודרדר עכביות וקונדס וכן בביצה ל"ד את העכביות:

פסקה יג

לא הניחו. לפרש פסוק ויגדל עון בת עמי ולא חלו בה ידים ואינו שייך לס"ד על סדום כ"א לר"ד על בת עמי:
היא ובעלה. פי' עם בניה לכך כשנתנה הככר לשכנתה להבראה הרי בניה מתים ברעב וזהו בשלו ילדיהן:
שהיו לברות למו. בחללי בת עמי. במות להם חלל:

פסקה יד

ארבע שפיכות. וכולם אצל רוח. לעיל פסוק דרך קשתו מד' שפיכות לרעה וכולם בחמה:
מזמור לאסף. מדרש תהלים מזמור ע"ד כה"ע ולעיל פתיחתא כ"ט ושם מבואר:
תאיר נרי. ה' אלהי יגיה חשכי. כשהיה חושך לו כשנלחם מהנשף עד הערב:
הכל מודים. וסנחריב היה בימי חזקיה ונ"נ היה זקן מאד בימי יהויקים ונקרא טפסר כמ"ש ב"ר פרשה צ' סי' ג' ומ"ש כיון שאמר לו הקב"ה לעיל פתיחתא כ"ג וש"נ:
התחיל ממדד בחומה. יתכן שהוא מרומז בפסוק חשב ה' להשחית חומת בת ציון נטה קו כשנתן כב"י דעתו להשחית החומה אז נטה קו למודדה ע"י הקו ועי"כ ויאבל חל וחומה יחדו אומללו טבעו בארץ שעריה. ומ"ש שהיתה שוקעת בכל יום טפחיים ומחצה צ"ע מנין לו:
מחטאות נביאיה. עונות כהניה השופכים בקרבה דם צדיקים וכי לא חטאו אלא נביאי השקר והכהנים והלא כולם חטאו ע"כ דורש מחטאות שעשו בנביאי' ובכהני' הוא דם זכריה הנביא והכהן ששפכו. עי' סנהדרין צ"ו. לעיל פתיחתא כ"ג וש"נ:
שבע עבירות. פי' עבירה אחת כפולה שבע שאם היה הדיוט הרי שפכו דם נקי נוסף על זה שהיה כה"ג תחת יהוידע אביו וביותר שהיה נביא כמ"ש ורוח לבשה את זכריה וביותר שהיה דיין פי' אב ב"ד וחללו את ה' שעשו את העבירה ברבים וטמאו את העזרה שנעשה העזרה אהל המת ונטמאו כל הכלים ואף שהעזרה כולה פתוחה בלא גג היו שם לשכות מקורות גם נטמאה העזרה טומאה יותר חמורה טומאת העבירה ומ"ש שהיה שבת ויוה"כ צ"ע מנין לו:
ולא אמרו כו' עד הכי. במקומות שציינתי ליתא רק בקה"ר איתא:
מיד נתמלא הקב"ה.זה שייך למ"ש לאלתר נח כי נתמלא וכו':
סומין שבהם. על שפסוק נעו עורים סמוך לפסוק מחטאות נביאיה דריש ליה ג"כ על ענין דם זכריה כי לפי פשוטו מ"ש השופכים בקרבה דם צדיקים שפי' הרבה דם צדיקים עד שמלאו החוצות ע"ז שייך לומר נגואלו בדם עד בלא יוכלו ליגע בלבושיהם אך לפי שדרש על דם זכריה לבד הוכרח לדרוש על דמים רבים ששפכו עליו ואותם שהרגו את זכריה כאלו שפכו כל דמים אלו וזהו השופכים בקרבה דם צדיקים היינו בעזרה ואיך אמר ע"ז בחוצות נגואלו בדם ועוד מ"ש ולא יוכלו יגעו הי"ל ולא יכלו ליגע ועוד שטעם של תיבת יוכלו בזקף מבדילו מתיבת יגעו ע"כ דורש שהעורים ששמעו מהנס של תסיסת דם זכריה רצו לבא למקום הדם להתגאל בדמיו ולא יכלו ועל שאמר בלא יוכלו אחר האתנחתא המפסיק הגדול על אחרים היינו החגרים שרצו ג"כ לילך למקום

דם זכריה ולא יכלו ומ"ש יגעו בלבושיהם שייך למ"ש נעו עורים שרצו ליגע בלבושיהם להתגאל בדם זכריה וכן החגרים ודוק שזהו כוונתם של חז"ל בדרשת הפסוק:

ר' חנינא פתר קרא. של סורו טמא וכמ"ש בסוף הדרשה וכה"ע בויק"ר ריש פ' ט"ז וש"נ ומבואר:

החליקן מן מאה עד מאתים. פי' כי בהיות ישראל על אדמתם היו בכל עיר הרבה אלפים ורבבות אך אחר החורבן פזרן וחלקם מעט בכל עיר מאה ומאתים לכך קורין בארמית לעיר מאתה ולהרבה ערים מאתין לרמוז שהן של מאה ושל מאתים ולא מגיעים לכלל אלפים:

ומביאים תבואה ממצרים. ששם התבואה מצויה תמיד בזול ומשלחים התבואה לבבל ולקמן הגי' ומשלחים לאשור כדברי הפסוק מצרים נתנו יד אשור לשבוע לחם ומ"ש מצרים נתנו יד היינו כמ"ש ושמן למצרים יובל ומ"ש וברית עם אשור יכרותו היינו מ"ש אשור לשבוע לתם ושני הפסוקים מלמדים זה על זה ודו"ק:

תחת אבותיכם עמדו. שאבותיכם המצריים היו מושלים עליהם שהיו אבותיהם של ישראל עומדים תחתיהם ואחר כך עמדו ישראל ומשלו על המצרים והטביע אותם בים:

לכך נאמר בצפיתנו. דורש צפיתנו מלשון צף על פני המים על שהצפינו והטבענו אותם ע"כ צפינו אל גוי לא יושיע:

נ"ב שנה. לעיל פסוק בלע ה':

צדיא אורחא. הלואי שהיה חרב הדרך לירושלים מלצעוד בהם:

אף אינון. אנשי ביתר:

טרכינוס. לעיל פסוק על אלה ובריש אסתר:

רבי ורבי ישמעאל בריה. עי' בראשית רבה פל"ג סי' ג' והענין בויקרא רבה פט"ו סי' ג':

פסקה כה

הסרת טבעתו של פרעה. אגב שאמר ריש לקיש טובה הסרת טבעתו של אחשורוש שכתוב מפורש אמר ר' יוחנן ג"כ בלשון הסרת טבעת. או שהמדרש אמר כן בדברי ר"י וכל אלו הובאו אגב דברי רבנן ומ"ש מארבעים שנה שנתנבא עליהם משה כמ"ש בסוף ארבעים שנה ממרים הייתם עם ה' מיום דעתי אתכם וכמ"ש הן בעודני חי ממרים הייתם אף כי אחרי מותי וכמ"ש ארבעים שנה אקוט בדור ואומר עם תועי לבב הם ונראה שכל דרשות אלו דרשו על פסוק טוב מלא כף נחת ממלא חפנים עמל ורעות רוח ואצל משה כתיב קחו לכם מלא חפניכם ואליהו אסף רוח בחפניו שגזר אם יהיה השנים האלה טל

ומטר עי' קה"ר פסוק טוב מלא כף נחת ויק"ר ריש פ' ג' (וצריך לעיין במדרש משלי ובפסיקתא על פסוק מי אסף רוח בחפניו על משה ואליהו):
למה נבראו היסורין. על איזה אופן ופי' שנבראו להתלות בית וכו' פי' שנבראו שיהיו תלוים על תנאי שאם יעשו תשובה יוקח מהם היסורין ויותן על שונאיהם:
והסיר ה' ממך כל חולי. וס"ד ונתנם בכל שונאיך:
כה אמר ה'. מה שהיה עד עתה על ישראל יהפך על עמלק שכתוב שם הנה קטן נתתיך ועוד כתוב ביעקב בנה הקטן:
תם עונך וגו' פקד עונך וגו':

פרשה ה

פסקה א

דכתבת לנו בתורתך. עי' תנחומא תצא באריכות ובפסיקתא פ' זכור פי"ב וי"ג:
ר' אבא בר כהנא אמר פגרו. פסיקתא רבתי פל"ב סי' ב' וילקוט תהלים מזמור קל"ז:
אפילו יסודותיה מטון. להפיל היסודות ולהגיע לתחתיתה:
וירא כי לא יכול לו. פי' וירא הגבורה שלו שעשה עתה בהאבק עמו והתבונן מזה שלא יכול לו עוד וכאן כתיב והביטה וראה שיראה מרחוק ויראה מקרוב:

פסקה ב

נחלתנו נהפכה. אם הכוונה כפשוטו שתחלה היתה שלנו ואח"כ של זרים א"כ היל"ל היתה לזרים מהו נהפכה ע"כ דורש ע"פ מדה י"ז שמפורש כתיב בתורה על ארצנו שהיתה נחלתנו שנהפכה כמהפכת סדום ועמורה בסדר נצבים:
ירמיה קורא אותה. היינו כאן שירמיה אמר הקינות ופי' שדעת המדרש שתיבת נחלתנו פירוש בית המקדש שנקרא נחלה כמ"ש אל המנוחה ואל הנחלה ודרשו מנוחה זו שילה נחלה זו ירושלים והכוונה שקרא אותה על שמינו וכן ישעיה אע"פ שקראה אותה על שם הקב"ה כמ"ש ישעיה ס"ג ט"ו הבט משמים וראה מזבול קדשך ותפארתך וכמ"ש בניתי בית זבול גם יתכן שמ"ש קדשך ותפארתך הכוונה שמים שנקרא זבול אך קרא אותה גם לשמינו בישעיה ס"ד בית קדשנו ותפארתנו קרא אותה ע"ש הקב"ה לבד נחלתך:

פסקה ג

לא יהיה לה אב ואם. ועם כל זה נתגדלה למלוכה והגיעה לנו ישועה וגאולה על ידה להורות כי השי"ת הוא אבינו גואלנו מעולם ועד עולם:

אוי לנו שנתקיים בנו. שהצרות הכתובות בהתוכחות ובהקינות לא נתקיימו כולם בעת החורבן והגלות אלא כל צרה בדור מיוחד ובמקום מיוחד וצרה זו באה זמנה בדור שלנו ובמקומנו:

פסקה ה

על צוארנו. שהצואר חלק בלא שער כמ"ש על חלקת צווארו:
בצווארנו ביום צרה. בביהמ"ק כמ"ש שי"ר סוף פסוק כמגדל דויד צוארך:
הוא אריוך. כמ"ש דניאל ב' אריוך רב קטוליא ובסוף מלכים כתוב נבוזראדן רב טבחים הרי שהם אחד ומעשה דניאל שהיה בשנת ג' ליהויקים היה קודם מעשה של סוף מלכים שהיה בסוף ימי צדקיהו ואיתא לעיל שנבוזראדן נשתייר עם נ"נ מחילו של סנחריב הרי שאריוך הוא נבוזראדן ודו"ק:
עד לשם לא ישבנו. הנה מירושלים עד פרת הוא מהלך ט"ו יום כמ"ש בתענית פרק א' משנה ג' ט"ו יום כדי שיגיע אחרון שבישראל לנהר פרת ולא יתכן לומר שהוא כפשוטו שכל הט"ו לא יישנו ולא ישבו לאכול לא חיל של נ"נ ולא ישראל אלא בהכרח הכוונה שדחקום וטרדום בכל הדרך בכל האפשרי במעט שנה במעט מנוחה בכל דבר:

פסקה ו

היו משלחין שמן. לעיל פסוק עודנה תכלנה:

פסקה ז

בדדכון קיימין. אתם אומרים ואנחנו עונותיהם סבלנו לא כן הוא אלא בשלכם הדבר עומד בעון עצמכם אתם נענשים. ומ"ש אמר להון קיימין בדילנא פי' שהודו לו שכן הוא וצ"ל אמרו לו קיימין בדילנא וכמ"ש כמה פעמים בדניאל ט' ובעזרא ט' שהתוודו ובתפלת שלמה שהתוודו על חטאם שבעבור חטאם נענשו:

פסקה ח

אלולי משה. כוונתו למ"ש ב"ר סוף פל"ח וש"נ שכל מקום שנא' אין לה הוה לה וכן כאן פורק אין מידם. והוה להם פורק במצרים שנקראו עבדים שהם בני חם וכנען נקראו עבד עבדים אפי' לבני חם שהם עבדים היה כנען עבד להם. עיין ב"ר פ' פ"ו ריש סי' ג' הקנוין קונים עמש"ש. ועי' קה"ר פסוק ראיתי עבדים וכן אילולי הקב"ה ג"כ מתיבת אין כנ"ל:

פסקה ט

אמר רשב"ג. שי"ר פסוק כמעט שעברתי:
ותקצר נפש העם בדרך. ורישא דקרא לסבב את ארץ אדום לרמוז על גלות הד':

אתכריית רוחי. על שראה במראה ענין ארבע מלכיות. הנה בשי"ר שם סדר הפסוקים מהתורה ומירמיה ומדניאל ומישעיה על ששם עיקר הדרוש מישעיה ע"כ מביאו בסוף לחזור לענינו ולדרוש שלו וע"כ גם כאן הקדים דניאל לישעיה כמו שם והביא ירמיה בסוף שהוא עיקר הדרשה בפסוק שעומד בו:

בנפשנו נביא לחמנו. כי שאר פסוקי קינה זו בלשון עבר רק פסוק זה בלשון להבא על צרות שבגלות ע"כ הביא הדרשה על פסוק זה דווקא:

פסקה י

כמריאתא. עי' מ"כ וצ"ע ומ"ש כתנור שלא הוסק כל צרכו כי תיבת כתנור מורה על תנור שהוסק בעצים ואש ואיך אמר נכמרו שהוא ענין חום בעלמא והיל"ל הובערו ע"כ דורש כתנור שלא הוסק כל צרכו כן נעשה הגוף בעת הצרות שמתקלקל חום הבטן ובוער העור מבחוץ:

פסקה יא

אל תגעו בא"א. עיין לעיל סוף פסוק דרכי ציון וצ"ע להשוות ואולי מדרשים חלוקים הם:

פסקה יב

פני זקנים לא נהדרו. הרי מדבר כאן בתלי' ושפיכות דמים ואיך אומר שלא נהדרו ע"כ דורש שהזקנים רצו לפייס על השרים שלא יהרגו אותם אך לא נהדרו הזקנים והשרים נתלו:

פסקה יג

רחיים בבבל. כי בבל מצולה ומים מצוים שם ואין שם אבנים וכמ"ש בתורה בבנין המגדל של דור הפלגה ותהי להם הלבנה לאבן והיה חסר להם רחיים לטחון:

ברחיים כתיב. חסר יו"ד קמא וצ"ע שאצלנו כתיב ברחיים אצ"ל אל תקרא בריחים אלא ברחיים:

פסקה יד

מזמריהון שבתו. שתיבת שבתו של רישא דקרא נמשך גם לס"ד לבחורים שגם בחורים מנגינתם וזמריהון שבתו ומה שהביא כאן תיבות שבת משוש לבנו נראה שהוא בטעות שעדיין מביא שני פירושים אחרים על פסוק וזקנים משער שבתו. ור' חסדא בא לחלוק ולפרש כפי מה שכתוב שזקנים שבתו הם הסנהדרין ואז בחורים מנגינתם כדרך הבחורים לזמר דברי נבלה. ור"י בר אבין סובר ג"כ כר' אבא שתיבת שבתו שייך לסיפא וע"פ מדה י"ז בשיר של משתה שעשו יום טוב על הצרות:

פסקה טז

רבי ירמיה דשבשב. אולי נקרא כן על השבוש והעעות שנכשל בו ומת בו ונתקיים בו שגגת קללת שמואל:

פסקה יז

צער גדול תן. ויק"ר פי"ט סוף סי' ג':

חשכה עינינו. על הר ציון ששמם שהוא בית קדשנו ובית חיינו:

פסקה יח

ק"**כ מיל**. ברחוק מרומי הרגישו איך שהכל עסוקים להוליך סחורתם מיני מאכל ומשקה ושאר צרכיו הכל ברומי בלך ושוב והכל טרודים והומים לרומי:

ואעידה לי עדים. ולא פירש כאן כלל עדות זו למה שאין לו שייכות לא לפניו ולא לאחריו גם לא פירש מה העידו ומה לנו צורך ולימוד בהעדה זו ע"כ דורש ע"פ מדה י"ז. וכבר יסדנו כלל נאמן בדברי חז"ל הובא בהקדמתנו לספר בראשית שהשמות השוות הכתובים בתנ"ך בשני מקומות הם אחד אם לא שיש הוכחה שלא יתכן לומר שהם אחד ע"ש כמה ראיות וכאן כתוב אוריה הכהן וזכריה בן ברכיה והנה זכריה בן ברכיה מפורש בריש זכריה והוא עצמו הכתוב כאן אך על אוריה יש לחקור מי הוא והנה כאן בישעיה ריש ח' נמשך לענין הקודם של ישעיה ז' שמדבר באחז והנה במלכים ב' ט"ז מפורש שם בפסוק יו"ד וישלח המלך אחז אל אוריה הכהן וא"כ לפי הפשט הוא אוריה הכהן שכתוב כאן וא"כ יקשה איך אמר עליו עדים נאמנים הלא מפורש כתוב עליו בפרשה שם ששמע לאחז להעביר המזבח אשר לפני ה' והעמיד תחתיו המזבח שראה אחז בדמשק והיה לו למסור נפשו למות ביד אחז ולא לעשות כן הרי שלא היה נאמן ובהכרח שלא כוון הפסוק על אוריה זה על כן דרשו חז"ל על אוריה אחר שמת על קדושת ה' כמפורש בירמיה כ"ו כ' וגם איש היה מתנבא אוריה בן שמעיה מקרית יערים אך אינו מפורש כלל מה היתה נבואתו ומאחר שאינו מפורש הרי בהכרח שמפורש בענין זה עצמו והיינו בתיבת גם ופי' כמו שהתנבא מיכה שמפורש שם בפרשה בפסוק י"ח כה אמר ה' צבאות ציון שדה תחרש ירושלים עיים תהיה והר הבית לבמת יער וזהו וגם שגם אוריה נתנבא כמו מיכה וזהו עומק דברי ר"ע ומה אמר אוריהו הרי אינו מפורש כלל אלא בהכרח שמפורש בענין וכנ"ל ומ"ש אוריה הכהן ובירמיה שם כתיב מקרית יערים ויתכן שדורש ר"ע שפי' שעל שבקרית יערים היה שם מקום הארון בימי שמואל וא"כ היה שם מקום הכהנים ששרתו אותו והקריבו והקטירו לפניו על כן מ"ש כאן הכהן הוא בעצמו מ"ש כאן מקרית יערים ומצאתי במדרש שעם פירוש יפה ענף שמביא שם בשם איזה מדרש

ד' משפחות שהיו מבוזות בישראל ויחסו הכתוב פנחס וכו' ואוריה שאמרו ישראל על אוריה שהוא גבעוני שקרית יערים הוא מערי הגבעונים ויחסו הכתוב כאן אוריהו הכהן ומ"ש קרית יערים אינו לגנאי אלא לשבח כמו שכתבתי שהיה מקום לכהנים ועתה חוקר ר"ע מה ענין אוריה אצל זכריה ובאיזה ענין קורא אותם עדים נאמנים ודורש שהענין מפורש בזכריה ח' והביא כאן פסוק עוד ישבו זקנים ופסוק של אחריו ורחובות העיר והנה נבואות זכריה מלא הבטחות גדולות ונוראות מענין משיח ושוב השכינה וכדומה ולא הביא אלא פסוקים אלו הגשמים אך האמת יורה דרכו שעיקר כוונת ר"ע על הפסוק שלפני פסוקים אלו שהביא ועל הפסוק של אחריהם כי תחלה כתוב כה אמר ה' שבתי לציון ושכנתי בתוך ירושלים ונקרא ירושלים עיר האמת והר ה' צבאות הר הקודש. ופסוק זה הוא מכוון כנגד פסוק של אוריה הנ"ל ציון שדה תחרש לקללה וכאן שבתי אל ציון אוריה אמר ירושלים עיים תהיה וכאן ושכנתי בתוך ירושלים וגו' אוריה אמר והר הבית לבמת יער וכאן אמר והר ה' צבאות יקרא הר הקודש כמקדם שתיבת ונקראה ע"פ מדה כ"ב נמשכת גם לס"ד וגם הבטחה הגשמית הוא ג"כ כנגד קללת שתחת חורבן הגשמי יהיה ברכה הגשמית ג"כ ואחר הפסוקים הנ"ל כתיב כה אמר ה' צבאות כאשר יפלא בעיני שארית העם הזה בימים ההם גם בעיני יפלא נאם ה' צבאות פי' על המעשה שהיה כאן כגדולי ישראל ורבניהם הם ר"ג וראב"ע ור"י ור"ע ראשי סנהדראות שנפלא בעיניהם על שראו שועל יוצא מק"ק והיינו שנתפלא על קללת אוריה על זה אמר גם בעיני יפלא על רוב הברכות וגודל הטובות שאעשה להם שיהיה כנגד הקללות ממש ומעידים זה על זה דוק והבן בדברי חז"ל איך דורשים הפסוקים לאמיתתם:

פסקה יט

ישיבה בלא כסא. כמ"ש בסוף בשלח כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק מדור דור ע"ז אמר כאן לעולם תשב היינו בכסא שלם ושם שלם עם ה' בתרא כמ"ש בזוהר מענין המטרונא משל על כנס"י ושכינה והדברים למעלה משכלנו ואם ריק הוא מכם:

פסקה כ

ד' דברים אמר ירמיה. עי' פסיקתא רבתי פל"א סי' ג' ילקוט ישעיה מ"ט ילקוט ירמיה י"ד:

עזיבה ושכיחה. לפי סדר הכתוב כאן לנצח תשכחנו תעזבנו היל"ל להיפך שכיחה ועזיבה:

ואנכי לא אשכחך. ולא הביא פסוק על עזיבה ובלי ספק שכוונתו על פסוק בישעיה ס"ב ד' לא יאמר לך עוד עזובה ושם סוף פסוק ב' תחת היותך עזובה וגו' ושמתיך לגאון עולם:

אמר ריב"ל ד' דברים. הם הד' דברים שחושב כאן תשכחנו תעזבנו מאסתנו קצפת וצ"ע למה לא חשבם כסדר הזה שהם בכתובים:

ולא לעולם אקצוף. ועל עזיבה ושכיחה כבר מבואר בדברי ר"י בר אבון הנ"ל שכיחה ואנכי לא אשכחך ועל עזיבה לא יאמר לך עוד עזובה ובפסיקתא שם ובילקוטים הנ"ל באופן אחר:

פסקה כא

וערבה לה'. ת"כ סדר שמיני הובא ילקוט מלאכי ג' ויק"ר פ"ז סי' ה' ושם מבואר:

פסקה כב

אם מאיסה. לעיל פסוק בכה תבכה:

סופיה לאיתרציא. וכמ"ש ישעיה ס' פסוק י' כי בקצפי הכיתיך וברצוני רחמתיך:

סליק מדרש איכה רבתי. אלהי ישועתי. ושמחני תהת תוגתי. לה' התקוה והתוחלת. שיזכני להחל ולגמור מדרש קהלת: